

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

AKSARAY GÜZELYURT'TA BÜYÜK KİLİSE CAMİİ
(HAGİOS GREGORİOS THEOLOGOS KİLİSESİ)

Mimar Banu ÇELEBİOĞLU

106418

106418

F.B.E Mimarlık Anabilim Dalı Rölöve-Restorasyon Programında
Hazırlanan

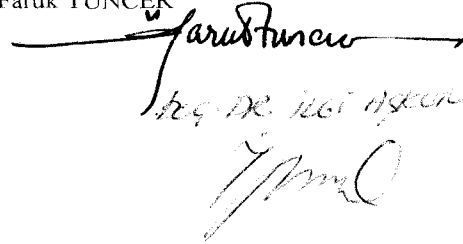
YÜKSEK LİSANS TEZİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM VE
DOKÜMANTASYON BAKANLIĞI

Tez Danışmanı : Yrd.Doç.Dr. Faruk TUNCER

Doç. Dr. Engin ÇAN

Yrd.Doç.Dr. Faruk TUNCER

İSTANBUL, 2001

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
RESİM LİSTESİ.....	iv
HARİTA LİSTESİ.....	vi
ŞEKİL LİSTESİ.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT.....	x
1. GİRİŞ.....	1
2. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE GELVERİ.....	2
2.1 Coğrafi Konumu.....	2
2.2 Jeolojik Yapısı.....	2
2.3 Tarihsel Gelişimi.....	4
2.3.1 Hagios Gregorios Nazianzos.....	10
2.4 Sosyal Gelişimi.....	12
2.5 Mimari Dokusu.....	13
2.5.1 Sivil Mimari.....	13
2.5.2 Dini Mimari.....	16
3. BİZANS MİMARİSİ.....	43
3.1 Bazilikal Plan Tipi.....	45
3.1.1 Mekanlar.....	46
3.1.2 Litürjik öğeler.....	47
3.1.3 Ek yapılar.....	47
4. HAGİOS GREGORİOS THEOLOGOS KİLİSESİ.....	49
4.1 Kilisenin Konumu.....	49
4.2 Tarihsel Gelişimi.....	51
4.3 Mimari Özellikleri.....	54
4.3.1 Mekansal özellikleri.....	54
4.3.2 Cephe özellikleri.....	70
5. YAPIDAKİ BOZULMALAR, NEDENLERİ VE KORUMA ÖNERİLERİ.....	79
5.1 Doğal Etkiler.....	79
5.1.1 Bitki Oluşumu.....	79
5.1.2 Suyun Etkisiyle Oluşan Bozulmalar.....	80
5.1.2.1 Yosun ve Alg Oluşumu.....	80
5.1.2.2 Yağmur Suyu.....	81
5.2 Yanlış Onarımlar.....	82

5.2.1	Derzleme.....	82
5.2.2	Çimento Harcıyla Yapılan Onarımlar.....	83
5.3	Taşıyıcı Sistem Bozulmaları.....	85
5.4	İnsana Bağlı Etkenler.....	87
5.4.1	Kilise ve Çevresinin Kullanılmaması.....	87
5.4.2	Bakımsızlık.....	87
6.	SONUÇ.....	88
KAYNAKLAR.....		89
EKLER.....		92
Ek 1	Hagios Gregorios Theologos Kilisesi Rölöve Projesi.....	92
Ek 2	Hagios Gregorios Theologos Kilisesi Restorasyon Projesi.....	115
ÖZGEÇMİŞ.....		132

RESİM LİSTESİ

Resim 2.1 Güzelyurt' ta kaya içi yerleşim	14
Resim 2.2 Güzelyurt' ta sivil mimari örneği	15
Resim 2.3 Güzelyurt' ta sivil mimari örneği	15
Resim 2.4 Analipsis Manastırı	17
Resim 2.5 Kızıl Kilise	18
Resim 4.1 Aşağı mahalle yerleşimi	49
Resim 4.2 Aşağı mahalle yerleşimi	50
Resim 4.3 Hagios Gregorios Theologos Kilisesi	52
Resim 4.4 Hagios Gregorios Theologos Kilisesi'nin Meryem Ana ikonası	53
Resim 4.5 Hagios Gregorios Theologos Kilisesi'nin mühürü	53
Resim 4.6 Narteks	54
Resim 4.7 Narteks	55
Resim 4.8 Naosa geçiş kapısı	55
Resim 4.9 Kubbe	56
Resim 4.10 Naos	57
Resim 4.11 Naos	57
Resim 4.12 Naos	58
Resim 4.13 Naos	58
Resim 4.14 Naos ana absidi	59
Resim 4.15 Naos galeri katına çıkan merdiven	59
Resim 4.16 Minberde kullanılmış ikonastasisin bir parçası	60
Resim 4.17 Ambon	61
Resim 4.18 Ambona çıkan merdiven	62
Resim 4.19 İkonostasis	62
Resim 4.20 Kubbe altı hizasındaki döşeme kaplaması	63
Resim 4.21 Kubbede fresk izleri	64
Resim 4.22 Kubbede fresk izleri	64
Resim 4.23 Galeri	65
Resim 4.24 Parekklesionun birinci katı	66
Resim 4.25 Parekklesion absidi	67
Resim 4.26 Parekklesionun batı ucu	67
Resim 4.27 Avluya giriş kapısı	69
Resim 4.28 Minare	69
Resim 4.29 Narteks penceresi	71
Resim 4.30 Giriş kapısı	71
Resim 4.31 Galeri katı penceresi	72
Resim 4.32 Sütun başlığı	72
Resim 4.33 Kuzey cephesi orta absid hizası	73
Resim 4.34 Doğu cephesi yan absidi	75
Resim 4.35 Doğu cephesi ana absidi	75
Resim 4.36 Güney cephesinde onarılan kemer	76
Resim 4.37 Güney cephesi	77
Resim 4.38 Batı cephesi	77
Resim 5.1 Kubbedeki bitkilenme	79
Resim 5.2 Galeri katındaki yosunlanma	80
Resim 5.3 Tonozlardaki rutubet izleri	81
Resim 5.4 Cephede kireç harcıyla onarım	82
Resim 5.5 Çatıda çimento harçlı onarım	83
Resim 5.6 Kuzey cephesinde çimento harçlı onarım	84
Resim 5.7 Güney cephesinde kireç harcıyla derzleme	84

Resim 5.8 Kesik ahşap gergi..... 86
Resim 5.9 Parekklesion tavanındaki çatlak 86

HARİTA LİSTESİ

Harita 2.1 Kapadokya bölgesinde kiliseler	2
Harita 2.2 Akakiades haritası.....	3
Harita 2.3 Thierry' den bölge haritası	6
Harita 2.4 Thierry' den bölge haritası	7
Harita 2.5 I.yy. Kapadokya haritası	8
Harita 2.6 Ramsay' den bölge haritası	9
Harita 2.7 Güzelyurt yerleşim planı.....	19
Harita 4.1 Aşağı mahalle yerleşimi	51

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1 Kızıl Kilise.....	18
Şekil 2.2 Cumhuriyet Camii.....	19
Şekil 4.1 Narteks kapanmadan ve şapel eklenmeden önce kilisenin durumu	70
Şekil 4.2 Doğu cephesi arkeolojik analiz.....	74
Şekil 4.3 Taş kiremit detayı.....	78

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı, Anadolu'nun ilk yerleşim alanlarından Kapadokya bölgesinde bulunan Güzelyurt (Gelveri) yerleşiminin en önemli yapılarından biri olan Hagios Gregorios Theologos Kilisesi'nin tarihi araştırmasının yapılması, fotografik dokümantasyonu ve rölövelerinin çıkartılması yoluyla incelenmesidir.

Bu tez ile Hagios Gregorios Theologos Kilisesi için analitik rölöve ve restorasyon çalışmaları yapılmış, bozulma ve koruma bilgileri verilip, öneriler sunulmuştur.

1983 yılı mayıs ayında, Güzelyurt (Gelveri) Belediyesi'nin Yıldız Üniversitesi'ne yapmış olduğu çağrı üzerine, Rölöve-Restorasyon Anabilim Dalı öğretim elemanları ve Lisansüstü programı öğrencilerinin bölgeyle ilgili çalışmaları başlamış ve 2001 yılına kadar süregelmiştir.

Çalışmaların sonucunda dokuz adet lisansüstü tezi ve birçok yapının rölöve-restorasyon projeleri ortaya çıkmıştır.

Bu araştırmaların izinde yapmış olduğum tez, çalışmaların oluşturduğu bütünün bir parçası olmasının yanı sıra devamıdır da.

Çalışmam sırasında bana yardımcı olan ve danışmanlığımı yapan hocam Sayın Yrd.Doç.Dr. Faruk Tuncer'e, bilgi ve deneyimleriyle her zaman yanımda olan hocam Sayın Prof.İsmet Ağaryılmaz'a, Ar.Gör.Dr. Gül Ünal'a, Ar.Gör. Ebru Omay'a, çalışmalarım sırasında bana yardım eden kardeşim Burak Çelebioğlu'na, Güzelyurt halkına ve belediye çalışanlarına, yardım ve desteklerini esirgemeyen aileme teşekkürlerimi sunarım.

Banu Çelebioğlu
Ekim 2001

ÖZET

Bu çalışma, Aksaray'a bağlı Güzelyurt ilçesinin en önemli yapılarından biri olan Hagios Gregorios Theologos Kilisesini incelemektedir.

Kilise, bölgedeki diğer kiliselerden birçok özelliğiyle ayrılır. Bölgedeki kiliselerin çoğu kaya oymadır. Kilise, Ortodoksluğun kurucularından Aziz Gregorius'a adanmıştır. Böylece hem yapım sistemi, hem de taşıdığı kültürel kimlik açısından farklılaşır.

Yapılan çalışmanın birinci bölümünde; Güzelyurt'un coğrafi konumu, tarihsel gelişimi ve mimari dokusu hakkında bilgi verilmiştir. Tarihsel gelişimi kapsamında kilisenin ithaf edildiği Aziz Gregorius tanıtılmıştır. Mimari doku kapsamında ise Güzelyurt'ta bulunan diğer kilise ve şapellerin plan şemalarıyla tipolojisi yapılmıştır.

İkinci bölümde; kilisenin temsilcisi olduğu Erken Dönem Bizans Mimarisi incelenmiştir. Bazilikal plan tipi tanıtılmış, mekanları, litürjik öğeleri ve kiliseye ek olarak yapılan yapılardan bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde; Hagios Gregorios Theologos Kilisesi'nin konumu, tarihçesi ve mimari özellikleri tanıtılmıştır.

Dördüncü bölümde; kilisenin bozulmasına neden olan sebepler sınıflandırılmıştır. Bozulma nedenleri ve koruma önerileri getirilmiştir. Onarımların hangi yöntemlerle yapılabileceği belirtilmiştir.

Analitik rölöve sayesinde kilisenin günümüzdeki durumu ortaya çıkarılmıştır. Böylece kilisenin ilk yapıldığı günden, şimdiki durumuna gelinceye kadar geçirdiği değişiklikler anlaşılmıştır.

Restorasyon çalışmasında da, kilisenin aslına uygun olarak onarımları yapılmıştır. Kilise ve çevresinin daha önce kaybettiği önemi ve değerini kazanması, yeniden yaşama döndürülebilmesi için yeni bir işlev verilmiştir. Bu işlevi verirken, kilisenin kültürel ve tarihi değerini kaybetmemesi amaçlanmıştır.

Bütün bu etkenler dikkate alınarak, kiliseye müze işlevi verilmiştir. Böylece sadece tek bir dini cemaate hizmet etmesinin dışında, evrensel bir kimliğe sahip olacağı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler : Güzelyurt, Erken Dönem Bizans Mimarisi, Hagios Gregorios Theologos, Kilise, Koruma.

LE RESUME

Ce travail étudie l'église Hagios Gregorios Theologos qui est le plus important ouvrage de Güzelyurt qui se situe à Aksaray.

Cette église se sépare qu'aux autres avec ses caractéristiques. La plupart d'église de cette région est rupestre. L'église est dédiée à Saint Gregorios qui est l'un des fondateurs de l'église Orthodoxe. Ainsi, elle se différencie avec son système de construction et son identité culturel.

Au premier chapitre de ce travail; on donne l'information au sujet de la position géographique, le développement historique et le tissu architecturale de l'église. On fait connaître Saint Gregorios dans le concept du développement historique. On fait le typologie des églises et des chapelles de Güzelyurt, avec ses plans.

Au deuxième chapitre; on étudie le début d'architecture Byzantien. On fait connaître le plan basilical, les espaces, les éléments liturgiques et des constructions du parti additionelle.

Au troisième chapitre; on étudie la position de l'église Haios Gregorios Theologos, son histoire et ses caractéristiques architecturales.

Au quatrième chapitre; on classifie des causes de rupture, des propositions de conservation. On précise des principes de réparation.

Grâce au relevé analitique, on exprime la situation de l'église. Ainsi on comprend des changements qu'elle a passé à partir du jour qu'elle a construit, jusqu'aujourd'hui.

Au travail de restauration, on fait des réparations convenables. On donne une nouvelle fonction pour que l'église et son environnement revitalisent, obtiennent son importance et valeur. En donnant cette fonction, on a comme le but, de ne pas perdre sa valeur culturelle et historique.

En faisant attention à tout ça, on donne la fonction de "musée" a l'église. Ainsi, au lieu de servir a une communauté monosectaire, elle aura une identité globale.

Les mots clés : Güzelyurt, Le début de l'architecture Byzantien, Hagios Gregorios Theologos, l'église, la conservation.

1. GİRİŞ

Kapadokya antik bölgesinin güneydoğu bölümünde yer alan Güzelyurt; Niğde ili Aksaray ilçesine bağlı bir kasabadır.

Andreadis, Kapadokya bölgesini 7 bölüme ayırır:

- 1- Kayseri
- 2- Ürgüp (Procopi)
- 3- Nevşehir (Neapolis)
- 4- Aksaray-Gelveri
- 5- Niğde
- 6- Farassa
- 7- Farassa kolonileri

Güzelyurt, tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bölgeyi Hattiler, Hititler, Medler, Persler, Kapadokyalılar, Roma ve Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar yurt edinmişlerdir.

Hıristiyanlığın yayıldığı dönemde önemli bir dinsel merkez olmuştur. Güzelyurt içinde ve çevresinde birçok manastır ve kilise bulunmaktadır. Lebides'e (1899) göre bölgede 200, Akakiades'e (1923) göre ise 300 kilise vardır.

Bölgede yaşayan Rumların dini merkezi olan Hagios Gregorios Theologos Kilisesi, Aşağı Mahalle'de yer almaktadır. Bölgede ilk olarak kilise çevresindeki kayalara yerleşilmiştir. Çan sesi saatlerce uzaklıktan duyulduğu söylenen kilise 385 yılında İmparator Theodosius tarafından yaptırılmıştır. 1924 göçmen değişimine kadar da kilise olarak kullanılıp, aynı yılda camiye çevrilmiştir.

Bu çalışmanın amacı mimari ve dini açıdan büyük önem taşıyan bu yapıyı her yönüyle irdelemektir.

Bu amaç doğrultusunda oluşturulan inceleme yöntemi, kilisenin mevcut durumunu, tarihi geçmişini ve geçirdiği evreleri ortaya koymak, fotoğrafla belgelemektir.

2.3 Tarihsel Gelişimi

Güzelyurt yerleşim merkezinde ilk hayat izleri M.S. 4.yüzyıla inmektedir. Ancak, yörenin jeolojik ve morfolojik özellikleri, çevredeki arkeolojik bulgular ve kaya içi artı önü yerleşme dokusu verileri burada çok daha eski bir yerleşim olduğu etkisini bırakmıştır. (Can, 1985, s.50)

Gelveri Kültürü'nün yüzü batıya dönüktür. Son Kalkolitik'te bölgeyle Güneydoğu Avrupa'nın, özellikle de Balkanlar'ın kültürel alışverişini, Gelveri Kültürü son derece çarpıcı bir biçimde yansıtmaktadır. (Esin, 1993)

Gelveri Höyüğü, Güzelyurt'un 1,5 km. güneybatısında bulunmaktadır. Höyük, volkanik yüksek bir kayalığa yaslanmıştır. Kayalığın üstünde 19.yüzyılda Yüksek Kilise olarak adlandırılan ufak bir kilise yapılmıştır. Gerek kilise yapılırken, gerekse çeşitli zamanlarda üzerindeki tarlaların sürülmesi ve son olarak 1989'da kilisenin restorasyonu sırasında höyük tahrip edilmiştir. Yüzeyden toplanan çanak çömlek ve diğer buluntulara göre Gelveri höyüğünde Roma, Demir Çağı, İlk Tunç Çağı ve Kalkolitik yerleşmelerin varlığı anlaşılmıştır. (Esin, 1993)

1990'da Aksaray Müzesi tarafından höyükte arkeolojik sondajlar yapılmıştır. Bu çalışmalarda, ana kaya üzerindeki kültür tabakasında evcil koyun ve keçi kemikleri, obsidiyen, kemik aletler ve çeşitli çanak çömlek gruplarına ait kap parçaları bulunmuştur. Taş temelli olduğu düşünülen yapılardan geriye yalnızca çok sayıda, dağınık taş kümelerinin kalması, höyükteki tahribatın büyüklüğünü göstermektedir. (Esin, 1993, s.110)

Bulunan kapların biçimleri, bezek sisteminin tekniği, bezeğin kapların üzerindeki dağılım biçimi, bunların hem Anadolu, hem de Güneydoğu Avrupa'nın birçok buluntu yeriyle ilişkili olduğunu kanıtlamıştır. (Esin, 1993, s.51-52)

Ancak Gelveri Kültürü'nün hangi eski yollardan geçerek bölgemizden Güneydoğu Avrupa'ya ulaştığı ve etkilediği henüz aydınlanmamıştır. (Esin, 1993, s.111)

Güzelyurt ve çevresine ilişkin ilk bilgileri Ortodoks Kilisesi'nin kurucularından Nazianzos'lu Gregorios'un mektupları vermektedir. (Nazianz, 1981)

Güzelyurt, araştırmacı ve seyyahlar tarafından Gelvedery (Ainsworth, 1842), Karbala (Ramsay, 1890), Gelvere (Kiepert, 1908 – Ramsey ve Bell, 1909) gibi isimlerle anılmıştır. (Konyalı, 1974, s.1943)

Güzelyurt, Kapadokya’da manastır hayatının başladığı 350 yılından itibaren bir Hıristiyan yerleşmesi olmuştur. Bölgede ve güneydeki Manastır Vadisi’nde bulunan manastırlar, mektuplarda sözü edilen kaya oyma yapılarıdır. Bizans döneminde Güzelyurt çevresinin merkezi sayılan kiliseler, bu niteliklerini 13.yüzyıla kadar sürdürmüşlerdir.

4.yüzyıldan, 8. ve 9.yüzyıldaki Arap akınlarına kadar, Gelveri hakkında bilgi bulunmamaktadır. Bizans İmparatorluğu’na yaptıkları akınlar sırasında, İç Anadolu’ya büyük bir olasılıkla Melendiz Ovası’ndan, Gelveri civarından geçiyorlardı. Arap yol haritalarında bölgenin adı Falu’ari (Qalu’ari) olarak geçmektedir. (Hild, 1981, s.201)

Arap akınları sırasında bölgede yaşayanlar bahara kadar mağaralarda, bahardan itibaren ise çadırlarda yaşıyorlardı. (Petropoulos, 1970, s.63) Ainsworth, Güzelyurt için “Mağaralarda yaşayan bir büyük Grek kolonisi” demektedir.

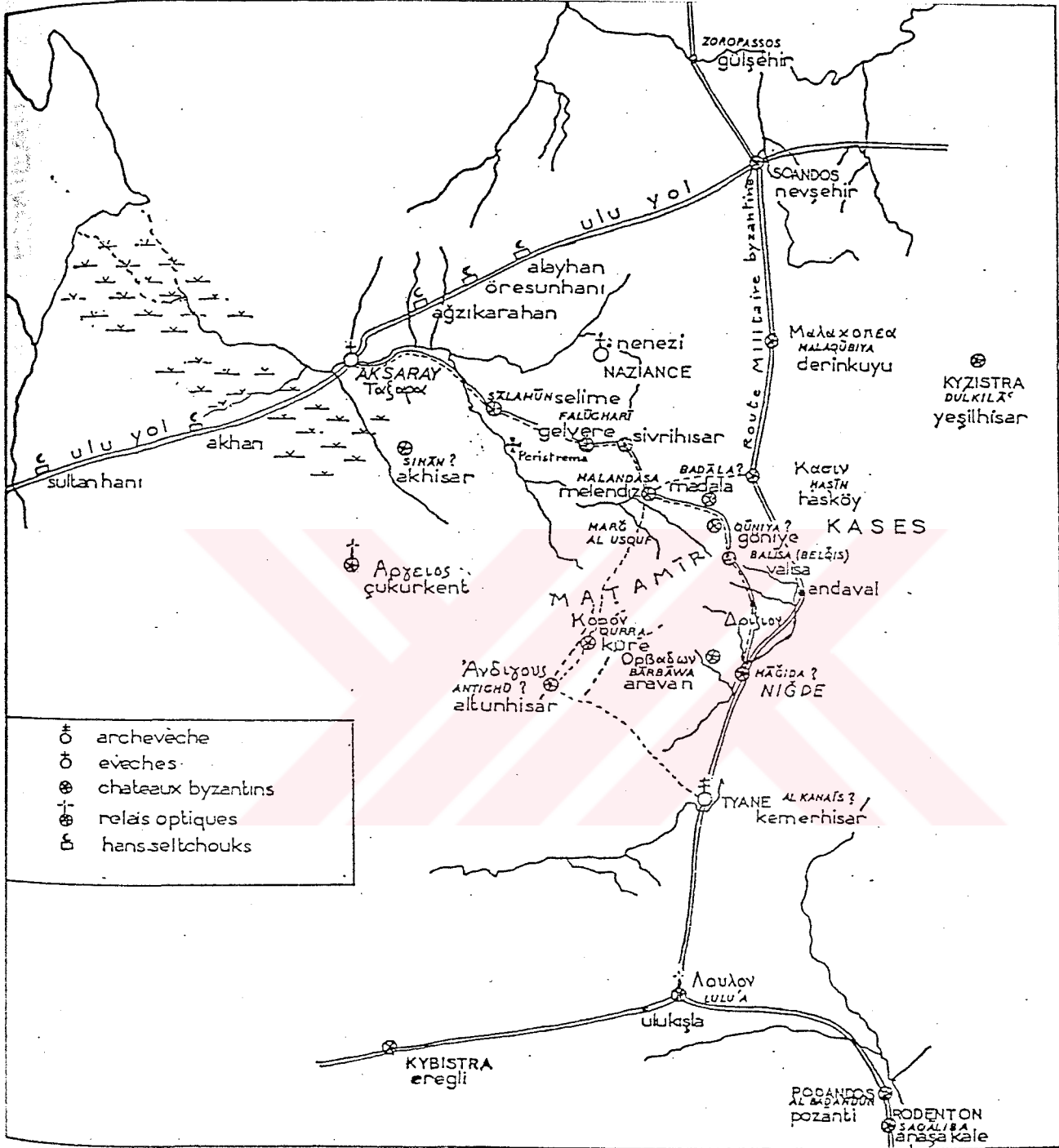
Akınların etkisiyle, Araplar kendi anlayış ve dini inanışlarıyla, Hıristiyanları da etkilemişlerdir. Bu etkiyle, Bizans Kilisesi’nde tasviri istemeyen din adamları 730 yılında İkonoklast akımını başlatmışlardır. Bu akımdan kaçan din adamları da Kapadokya ve Gelveri’ye yerleşmişlerdir. (Ostrogorsky, 1981, s.149)

12. yüzyılda Konya’nın Selçuklu başkenti olmasıyla, bölge Türkleşmeye ve dini etki önemini yitirmeye başladı. Gelveri’deki kiliselerde görev yapan din adamlarının çoğu İstanbul’a gittiler. (Akakiades, 1928, s.23)

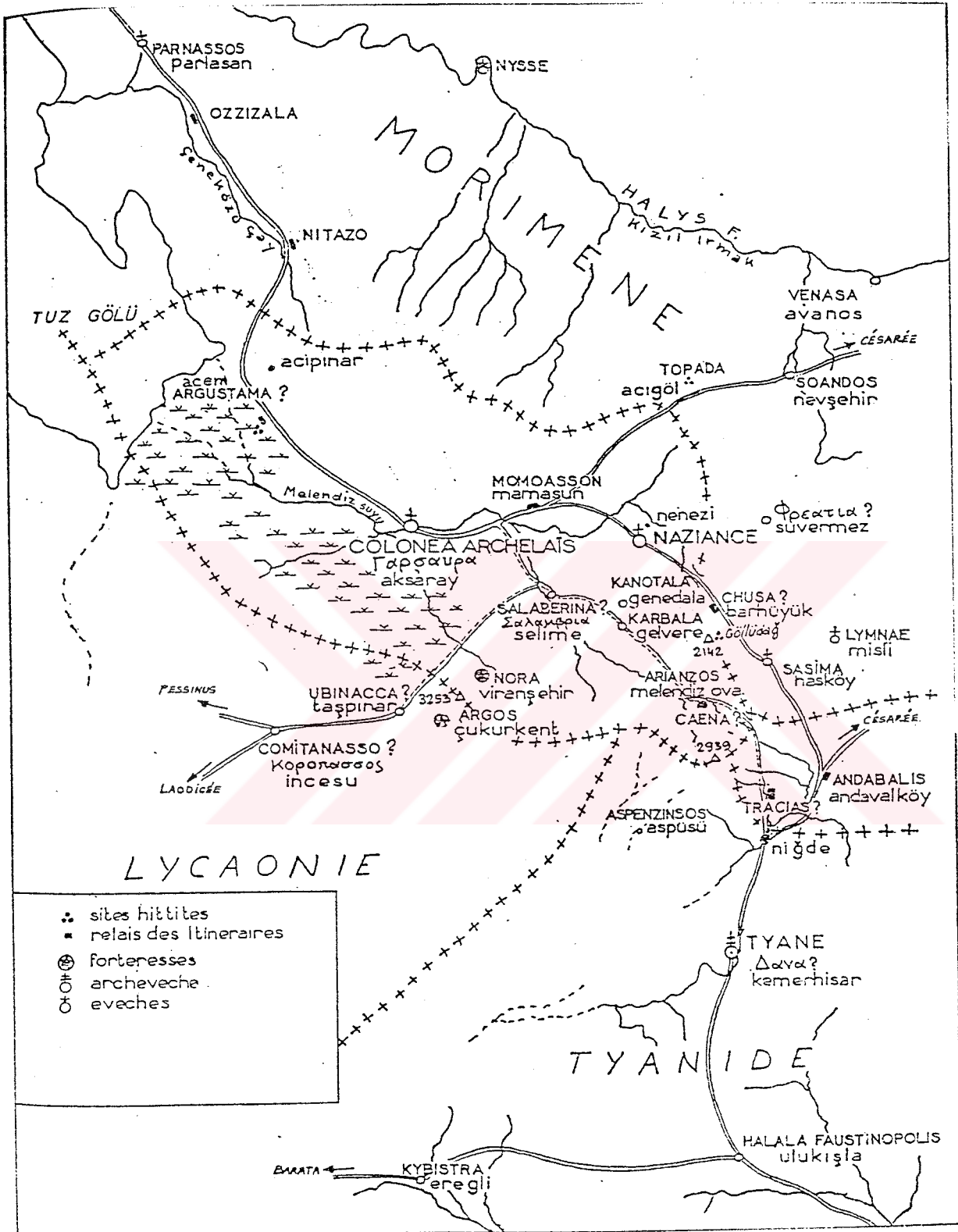
1258 tarihli bir belge ile Sultan II.Keykavus’un mülkü olan Gelveri daha sonra başka mülkiyetlere geçmiştir. 1470 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı İmparatorluğu’nun sınırları içine alınmıştır. (Binoğul, 1985, s.88)

19.yüzyılın başlarında, Gelveri Rum nüfusun artmasıyla bir Rum yerleşmesi haline gelmiştir. Rumlara oranla Müslüman nüfusu daha azdı.

Ancak tüm bu el değiştirmelere karşın, Hıristiyan dini yaşantısı 1924 yılındaki göçmen değişimine kadar sürmüştür.

Harita 2.3 Thierry'den

Harita 2.4 Thierry'den

2.3.1 Hagios Gregorios Nazianzos

II. yüzyılda kırsal alanda yayılmaya başlayan Hıristiyanlık, 373 yılından itibaren manastır yaşamı ile Kapadokya'da gelişme olanağı bulmuştur. Hıristiyan dünyasının büyük din adamı Nazianslı Gregorios (330-390) Kapadokyalıdır. 330'da Kapadokya Nazianzos yakınlarında bulunan Arianzos'da doğmuştur. 389 yılında Arianzos'da ölmüştür. 4. Yüzyıl Kilise Babaları'ndandır. Özellikle Üçleme öğretisini savunmasıyla ünlüdür.

Tektanlı Hypsistarii (En Yüce Olana Tapınanlar) mezhebinin üyesiymiş Hıristiyan olmuş Nazianzos piskoposunun oğluydu. Kaisareia'da (Kayseri) kısa bir süre İskenderiye'de ve daha sonra Atina'da (İ.S. 351-356) hem dinsel, hem de klasik eğitim gördü. İleride, bu yıllarda arkadaş olduğu Aziz Basileios'un (329-379) ölümü üzerine yazdığı övgüde dönemin öğrencilik yaşamını canlı bir dille betimleyecekti. Gregorios'la aynı dönemde Atina'da öğrenim görenler arasında, daha sonra iki yıllık kısa hükümdarlığı (361-363) sırasında putperestliği yeniden canlandırmaya çalışan İulianus da (Kafir) vardı. Gregorios Kapadokia'ya dönüşünden kısa bir süre sonra, Basileios'un Annesi'de (Pontus) kurduğu keşiş topluluğuna katıldı. İki arkadaş, o dönemde görüşleri her yönden saldırıya uğrayan ünlü ilahiyatçı Origenes'in (185-254) Kitab-ı Mukaddes yorumlarından bazılarını Philokalia başlığı altında derlediler.

Gregorios, babasına yardım etmek üzere 362'de papazlığa atanmayı kabul etti. Nazianzos'ta geçirdiği 10 yıl boyunca, Kaisareia'da önce presbyteros (Hıristiyanlığın ilk döneminde diyakoz ile piskopos arasında bir papazlık ünvanı), 370-379 arasında da piskopos olarak görev yapan Basileios'u Ariusçulara ve Ariusçu imparator Valens'e karşı destekledi. Gene Basileios'un ısrarı üzerine Sasima piskoposluğunu kabul etti (372) ama hiçbir zaman bu rütbeyi almadı. Babasının 374'te ölümünden sonra Nazianzos Kilisesi'ni kısa bir süre yönetti. Buraya bir başkasının atanması üzerine İsauria Manastırı'na çekildi.

Valens 378'de Adrianopolis (Edirne) Çarpışması'nda ölünce Ariusçuluk tahtın desteğini yitirdi. 1 Ocak 379'da Basileios'un ölmesi üzerine Gregorios, I. Nikaia (İzmit) Konsili'nin (325) Ariusçuluğu mahkum eden kararlarını savunan gurubun Anadolu'daki başlıca sözcüsü oldu. Mezhepler arasında bölünmüş olan Konstantinopolis'te Nikaia Konsili yanlısı cemaatinin başına geçmeye çağrıldı. Gregorios'un kurduğu Anastasia (Diriliş) Şapeli Bizans'a özgü Ortodoksluğun doğduğu merkezlerden biri oldu. Konstantinopolis'te Gregorios'un vaazlarını dinleyenler arasında, kutsal metinlerin ünlü araştırmacısı Hieronymus da vardı.

Mısırlı piskoposlar serüven düşkün bir din adamı olan Maksimos'u Gregorios'a rakip çıkardılar ve Maksimos'u gizlice takdis etmek üzere bir bir gece Anastasia'yı bastılar. Yeni Doğu Roma İmparatoru Theodosius 380'de Konstantinopolis'e gelince Ariusçu piskopos Demophilos'un görevine son verildi. Gregorios kendi cemaatini Büyük Kilise'ye (büyük olasılıkla bugünkü Ayasofya'nın yerindeki eski bazilika) almayı başardı. 381'de Konstantinopolis'te toplanan konsil Gregorius'u Konstantinopolis piskoposu ilan etmeye hazırlanırken İskenderiye piskoposunun kente gelişi Gregorius'un durumunu zorlaştırdı. Çatışma ve entrikalardan yorgun düşen Gregorios etkileyici bir veda konuşmasıyla çekildi. Ama konsil eski ve yeni heretik akımları mahkum ederek Maksimos'un takdisini geçersiz saydı. Ayrıca piskoposların kendi yetki bölgeleri dışına müdahale etmesini yasaklayan bir kararla Gregorios'un politikasını destekledi, böylece patriklik sistemine doğru bir adım attı. Konsil bunlara ek olarak, Nikaia Amentüsü'nde dile getirilen Üçleme Öğretisi'ni de onayladı.

Gregorios daha sonra Nazianzos yakınlarındaki Arisnzos'ta ailesinin topraklarında sakin bir hayat sürdü. Yalnızca kısa bir süre için Nazianzos Kilisesi'ni yönetti. Sessizlik andı içtiği Büyük Perhiz süresinde bile yazışarak kilise işleriyle ilgilenmeyi sürdürdü. Bu dönemin ürünü olan yazıları arasında, genellikle *Carmen de se ipso* (Kendiyle ilgili şarkı) olarak anılan otobiyografik nitelikteki uzun şiir ile çoğu dinsel konularda kısa şiirler yer alır. Günümüze ulaşan yapıtları arasında söylev olarak da adlandırılabilir bir çok vaaz ve mektup derlemeleri vardır.

Hagios Gregorius'un İmparator Valens'e yazdığı bir mektupta, Karbala'yı terketmek zorunda olmasından yakınmaktadır. Çünkü imparator rahipler arasında skandal yaratmak için, bölgeye kadınları yerleştirmiştir. 1924 göçmenleri, bekar ya da dul, Gelveri'de yaşayan kadınlardan, dindar, siyah giyinen, dini kitaplar okuyan, sık sık kiliseye giden, fakirlere yardım edip, hastalara bakan kişiler olarak bahseder.

Gelveri'de, 4-23 Nisan tarihleri arasında Hagios Georgios Yortusu resmi ve büyük bir gün olarak kutlanırdı. Gelverililer H.Georgios'u köyün bekçisi olarak görürlerdi. Rivayete göre gece yarısı beyaz atın üzerinde bütün köyü kontrol edip tekrar kiliseye dönerdi. Ona Aynalı Hagios Georgios derlerdi. Hagios Georgios'u Türklerde sayarlardı. Türkler içinde Hıdırellezdi. (Ustaoglu, 1985, s.64)

2.4 Sosyal Gelişimi

Gelveri'nin talihi, bölgede yaşayan Ortodoksların dini merkezi olmasıyla açılmıştır. Mübadeleden önce bölgede 4500 Hıristiyan ve 400 Müslüman yaşadığı söylenir. Rumların yaşam koşulları Müslümanlara göre daha iyiydi. Rumların 18.yy'da Yukarı Mahalle'ye taşınmalarıyla, Türklerin Osmanlı Hükümeti tarafından, savaşlar sonrasında, göçmen olarak buraya yerleştirildiği sanılmaktadır. (Yüksek, 1985, s.8)

Rumlar daha çok ticaretle geçinmekteydi. Gelveri'deki meslek sınıflamasına göre yaklaşık 8-10 kişi çiftçi, 20-30 kişi bakkal, 10 kişi demirci, 10 kişi çömlekçi, 3 kişi bezirgan, 10 kişi kunduracı, 4-5 kişi de terziydi. Türkler ise Rumlara işçilik yapıyorlardı; inşaat işçiliği, bağ bekçiliği, tarla işçiliği gibi... Gelveri'nin geleneksel özelliği "gurbetçilik" de o dönemden kalmadır. Her yıl 200 kişinin Mersin'e, 400 kişinin de İstanbul'a göç ettiğinden söz edilmektedir. (Asvesti, 1980, s.29)

Türkler ve Rumlar 1924'teki göçmen değişimine kadar birlikte, sorunsuzca yaşamışlardır. Bu tarihte bölgeden Yunanistan'a geçen Rumları "Rize" adlı bir gemi Mersin'den alıp, Ege'nin diğer yakasına taşıdı. Gelveri'de Rumların boşalttığı evlere ise Selanik, Kozana ve Kesriye'den gelen Türkler yerleştirildi. Mersin'den Anadolu'ya ayak basan göçmenler önce Konya'ya, sonra da Aksaray'a gelmişlerdir.

Bölgeye yerleşen Türkler, tarımla uğraşmak istemişler fakat arazi kayalık olduğu için başaramamışlardır. Zaten bölgede ekonominin kaynağı, büyük kentlerde ticaret yapan ve aileleri Gelveri'de oturan Rumlardı. (Binan, 1994, s.49) Bölgenin tarım kapasitesi de gelen Türkler için yetersiz kalmıştır. Artan işsizlik, Güzelyurt'un büyük kentlere devamlı nüfus kaptırmasına neden olmuştur. Turizmde yaşanan hareketlenme sebebiyle bugünlerde göç hızını kesmiştir.

Gelveri'nin eski sakinleri Nea Karvali'ye bir müze ve Kapadokya Çalışmaları Merkezi kurmuş. Kaplanis İosifidis hem bu çalışmalarını yürütüp hem de Güzelyurt'a yapılan gezileri de organize etmektedir.

2.5 Mimari Dokusu

2.5.1 Sivil Mimari

Güzelyurt Yeni Mahalle, Aşağı Mahalle ve Yukarı Mahalle olarak üç ana bölgeden oluşur. Aşağı ve Yukarı mahalleler, giderek yükselen ve kentin güney ucunda elli metreye varan dik bir yamaçla birbirinden ayrılır. Merkez, Yukarı mahallededir.

Gelveri'nin en eski yerleşiminin Gregorios Theologos Kilisesi'nin çevresindeki kayalarda olduğu sanılmaktadır. Önceleri, cephelerinde tonozlu girişleri olan mağara evleri olarak yapılmaya başlanan yapılar, sonraları topografik özelliklerin elverdiği ölçüde bağımsız birimler olarak şekillenerek yaygınlaşmışlardır.

Kaya içi yerleşim geleneği, jeolojik yapının uygunluğundan dolayı, yüzyıllarca devam etmiştir. Bunun yanı sıra, saldırılardan korunmak amacıyla, bütün Kapadokya bölgesinde olduğu gibi, yeraltına kaya oyma yerleşimler kurmuşlardır. (Binoğul, 1985, s.71)

13.yüzyılda, Gelveri'de kaya içi yerleşim, nüfusun artmasıyla alt kısımlardan yukarılara doğru genişlemeye başladı. Kaya içi yerleşimin yanı sıra, kaya oyma evlerine, ilave bölümler inşa ettiler. (Binoğul, 1985, s.85)

Çoğunlukla doğal olarak oluşan sokakların çevresinde yer alan her biri ayrı güzellikteki duvarlar ile, avluya açılan taş kapılar yörenin en ilginç yerleşim karakterini yansıtmaktadır. İç mekanlarda tüm Kapadokya'da olduğu gibi kemerli tonozlardan oluşan tavan sistemleri kullanılmıştır. Bahçe ya da avlu içinde yer alan evler, ailenin büyüklüğüne ve zenginliğine göre tek ya da iki katlıdır. Evlerde genellikle bir ön girişten sonra kesme taş döşemeli sofa gelmektedir. Bu sofanın çevresinde yer alan taş döşemeli ve sedirli mekanlar, kullanım amacına göre düzenlenmektedir. (Ayman, 1987, s.42)

1815'te Patrik Kyrillos, dağların içinde yer alan, çoğunluğu Hıristiyan olmak üzere 300 ev ve bunlara komşu kaya oyma kiliseler bulunduğundan bahseder. Levidis ise Kapadokya kiliseleri üzerine yazdığı kitabında, 1899'da kiliselerin sayısını 200 olarak verir. Akakiades'de 1923'te burada 300 kilise olduğunu söyler.

Hatt-ı Hümayun (1839) ve Hatt-ı Şerif (1856) fermanlarının sağladığı rahatlıkla, bölgede yaşayan zenginler ve Rumlar kayalar üzerinde yeni yapılar inşa etmeye başladılar. Yukarı mahallede bulunan tüm yapıların kitabelerinde de bu fermanlardan sonraki tarihler izleniyor.

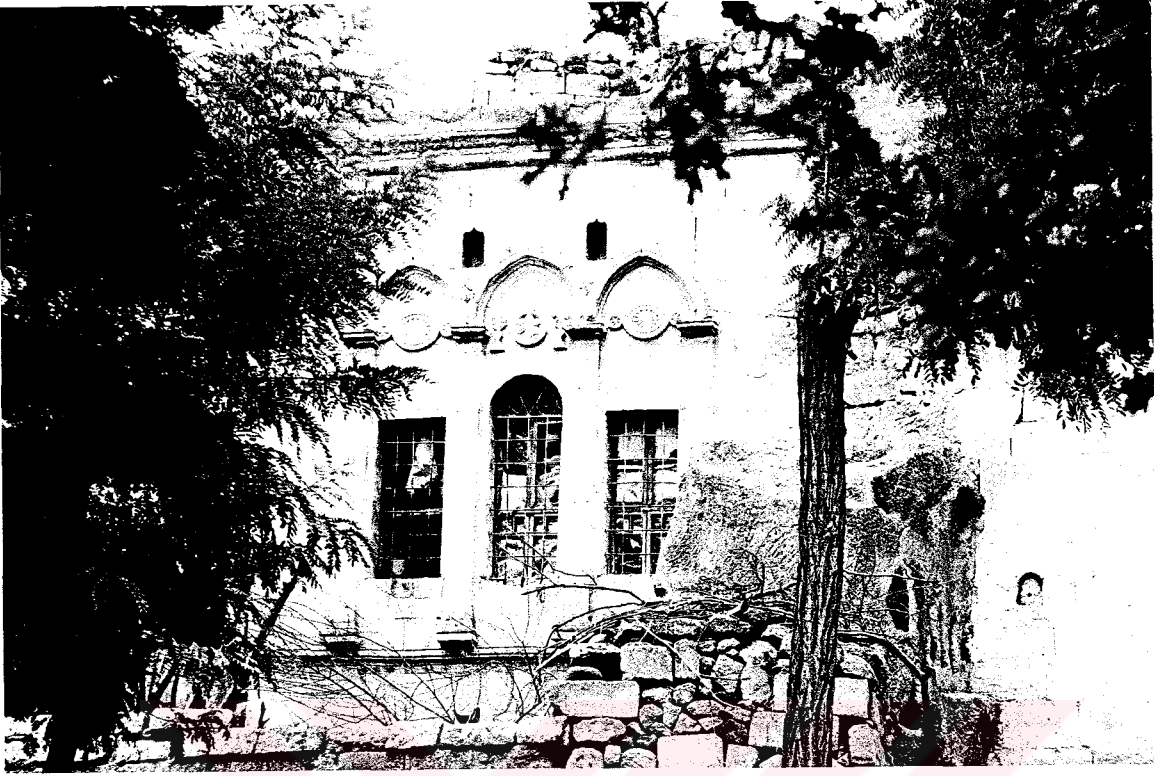
1939'da Güzelyurt'u ziyaret eden Ainsworth burada karşılaştığı evleri "semi-subterranean"

(yarı yer altı) olarak adlandırmıştı. Yerleşme biçimini ise şöyle tasvir ediyordu : “Mağaraların çoğu, önü inşa edilmiş durumdaydı. Sadece oyuklarda değil, tüm yamaç yüzeyinde yerleşim vardı. Dar bir yar üzerinde uzanan yerleşim, üst taraflara doğru iyice yoğunlaşıyordu.” Ainsworth’un söz ettiği yar, Gregorios Theologos Kilisesi’nden kuzeybatıya doğru tırmanan “kör sokak” olmalıdır. (Can, 1985, s.53)

1890’da Ramsay, bölgeyi kayalık yamaçta tepeye doğru gelişen bir yerleşim olarak anlatır. Bu yerleşimin birbiri ardına sıralanan evler, kiliseler ve oylumlardan oluşan dar kayalık bir vadide yer aldığını yazar. “Yumuşak kayalar dış etkilerle acayip bir şekilde aşınmış ve kaya oymalar bu acayip görünüşe eklenmiş, aynı taş bloklarının kesilmesiyle inşa edilen modern evler kayalık tepeden çok zor ayrılabilir ve tepenin yapısına uyum sağlamış, fark edilmez olmuşlardır.” diye kayalık vadiyi tanımlar. (Ramsay, 1897, s.243)

Resim 2.1 Güzelyurt'ta kaya içi yerleşim

Resim 2.2 Güzelyurt'ta sivil mimari örneği

Resim 2.3 Güzelyurt'ta sivil mimari örneği

2.5.2 Dini Mimari

Gelveri üç büyük kiliseye sahipti. Bunlar :

- Hagios Gregorios Theologos Kilisesi,
- Hagios Anargyros Manastırı Kilisesi,
- Panagia Kilisesidir.

Bunlardan başka kasabada 54, çevresinde ise 13 kilise bulunmaktaydı.

Andreadis'in kitabında bulunan bilgilere göre kiliselerin listesi :

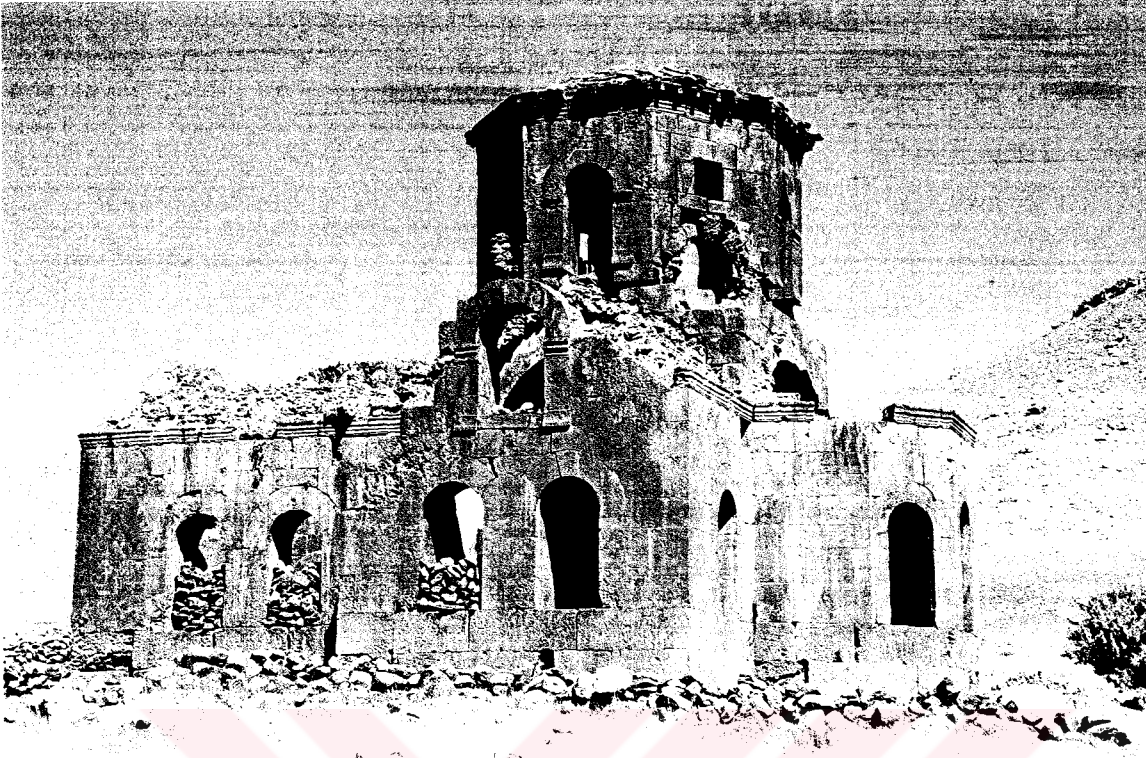
- Hengameci Mahallesi'nde :Hagios Euthymios, İoannes Prodromos, Hagia Kyriaki, Hagios Nikolaos, Hagios Haralambos ve Hagios Konstantinos adına yapılmış iki kilise.
- Kurutoz Mahallesi'nde : Hagios Athanasios, Hagia Varvara, Hagios Menas, Hagia Paraskevi kiliseleri.
- Tekir Saray Bölgesi'nde : Hagios Nikolaos, Panagia ve Hagios Pandleimon kiliseleri.
- Kumluk Bölgesi'nde : Hagios Demetrios ve Hagios Eleutherios kiliseleri.
- Demircilik Mahallesi'nde : Hagios Klementios, Hagia Eudoksia ve Hagia Marina kiliseleri.
- Zopoğlu Mahallesi'nde : Hagios Euthymios, Panagia Hagios Savas, Hagios Stephanos ve Hagios Hrystophoros kiliseleri.
- Gölbaşı'nda : Hagios Basileios, Hagios Blasios, İoannes Prodromos ve Kırk Şehitler kiliseleri.
- Eşikler Bölgesi'nde : Hagios Antonios, İoannes Prodromos, Hagios Nikolaos kiliseleri.
- Orta Mahalle'de : Hagios Georgios kilisesi.
- Horonlar Mahallesi'nde : Hagios Theodoros, Hagios Nikolaos kiliseleri.
- Puifini Bölgesi'nde : Hagios Konstantinos ve Panagia kiliseleri.
- Meryem Ana Mahallesi'nde : Hagios Georgios, İoannes Prodromos, Hagios Konstantinos, Hagia Marina, Başmelek Mikael, Hagios Haralambos, Panagia, Hagios Spyridon ve Hagia Paraskevi kiliseleri.

- Türk Mahallesi'nde : Hagia Anastasia, Hagios Artemios, H.Kosmas ve Damianos, Başmelek Mikael, Çizikali Panagia'sı, İtağa Panagia'sı ve Hagia Paraskevi kiliseleri.

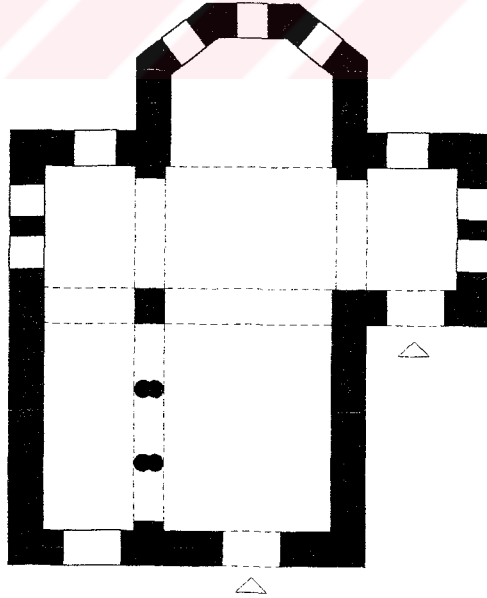
(Kiliselerin çizimi Uğur Çetin'in tezi referans alınarak hazırlanmıştır.)

Resim 2.4 Analipsis Manastırı

Resim 2.5 Kızıl Kilise

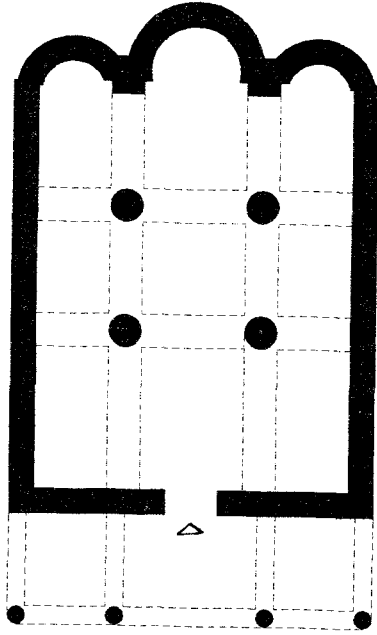

Çizim 2.1 Kızıl Kilise

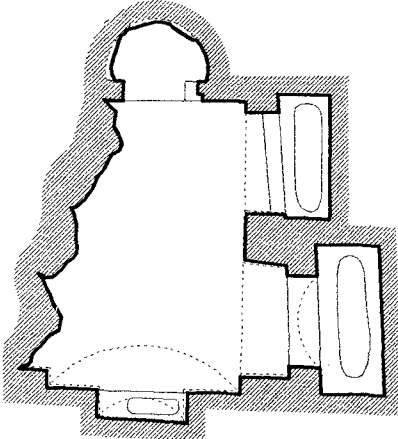
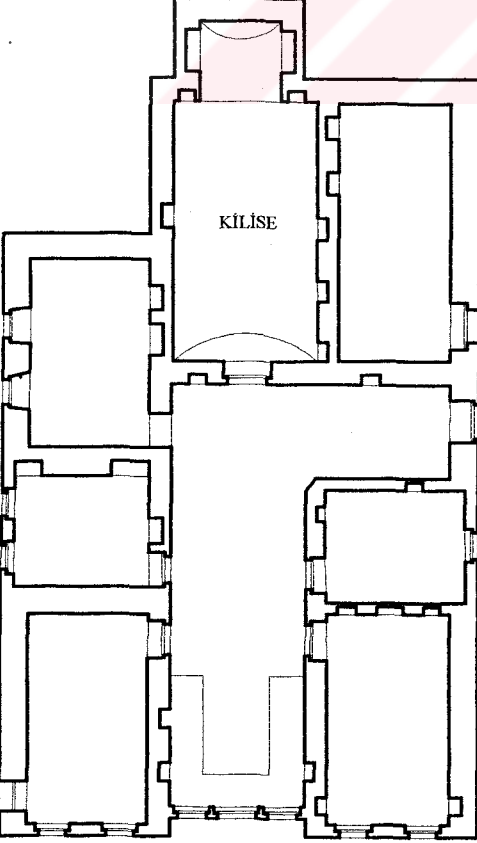
Kapadokya bölgesinde yapılan incelemeler sonucunda Derinkuyu’da bulunan Cumhuriyet Camii’nin, Hagios Gregorios Theologos Kilisesi ile birtakım benzerlikler gösterdiği saptanmıştır. Bunlar, plan şemasının dışında taş tuğlaları ve bahçe duvarıdır. Cumhuriyet Camii’ de Rus Çarı tarafından Anadolu’ daki Rumları sahiplenmek amacıyla 1860’ da yaptırılmıştır. 1949’ da camiye çevrilmiştir.

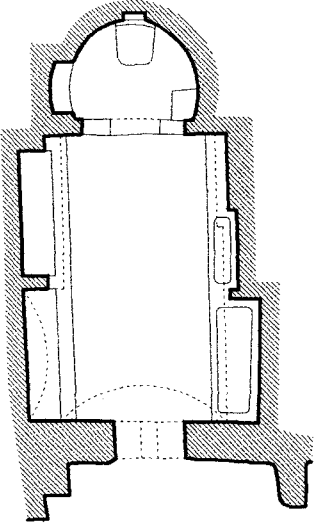
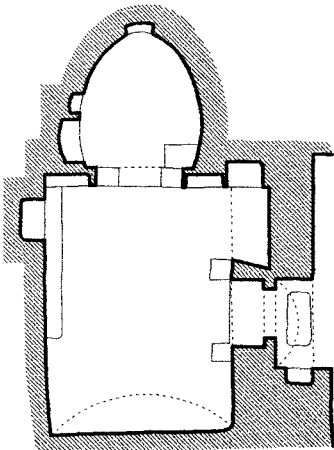

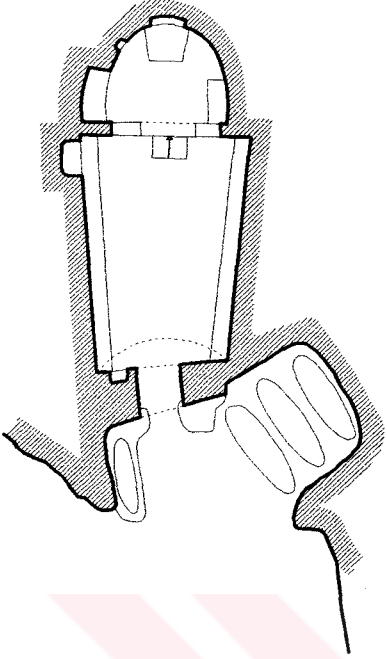
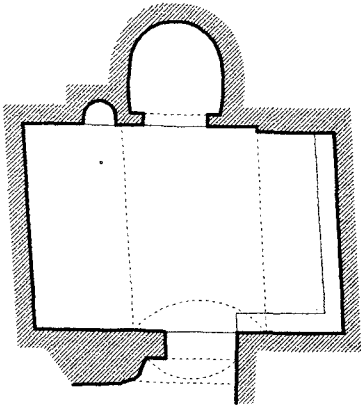
Resim 2.6 Cumhuriyet Camii

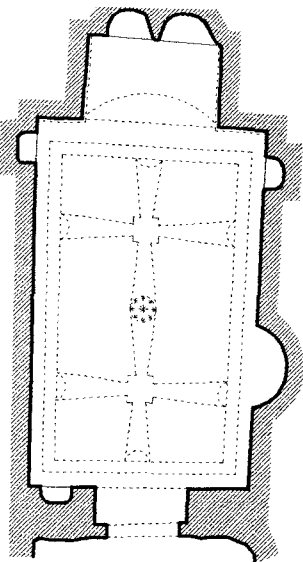
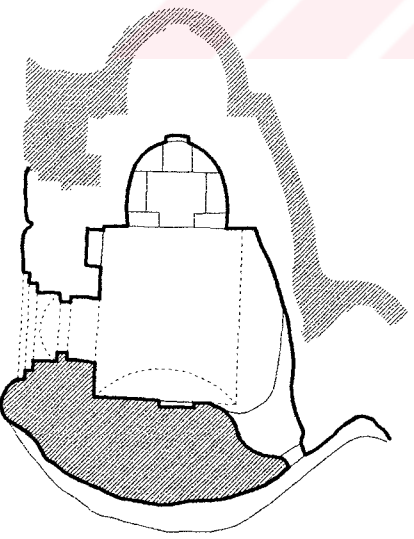

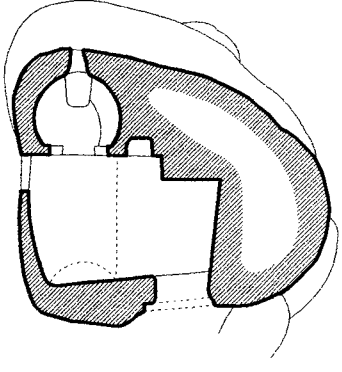
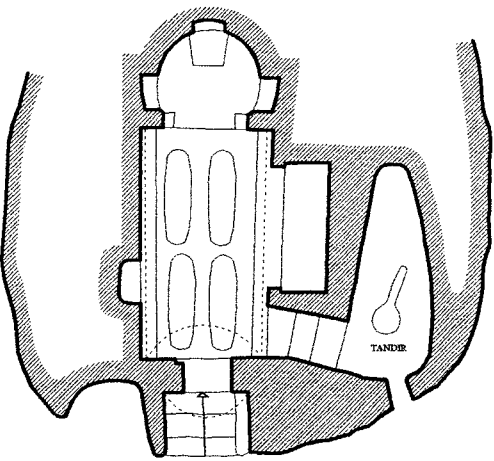
Şekil 2.2 Cumhuriyet Camii

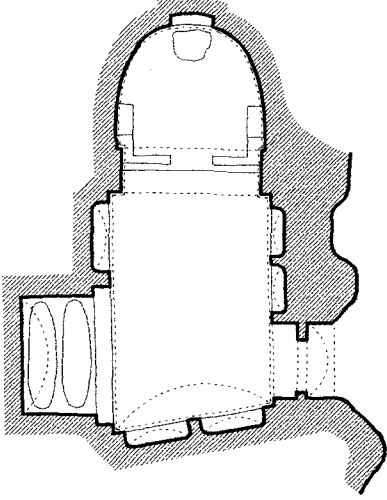
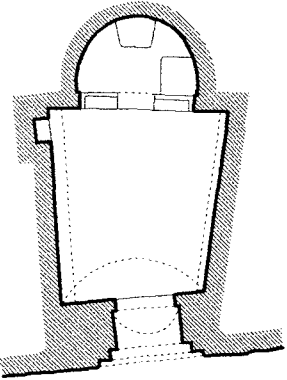
	<p style="text-align: right;">1 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR PLAN TİPİ : TEK NEFLİ YERİ : 1391 NO.LU PARSEL EVİN İÇİNDE YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ</p>
	<p style="text-align: right;">2 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR PLAN TİPİ : TEK NEFLİ YERİ : 988 NO.LU PARSEL EVİN İÇİNDE YAPIM TARİHİ : 1880 GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : KİLER</p> <p style="text-align: right;">0 2 4m 1 3</p>

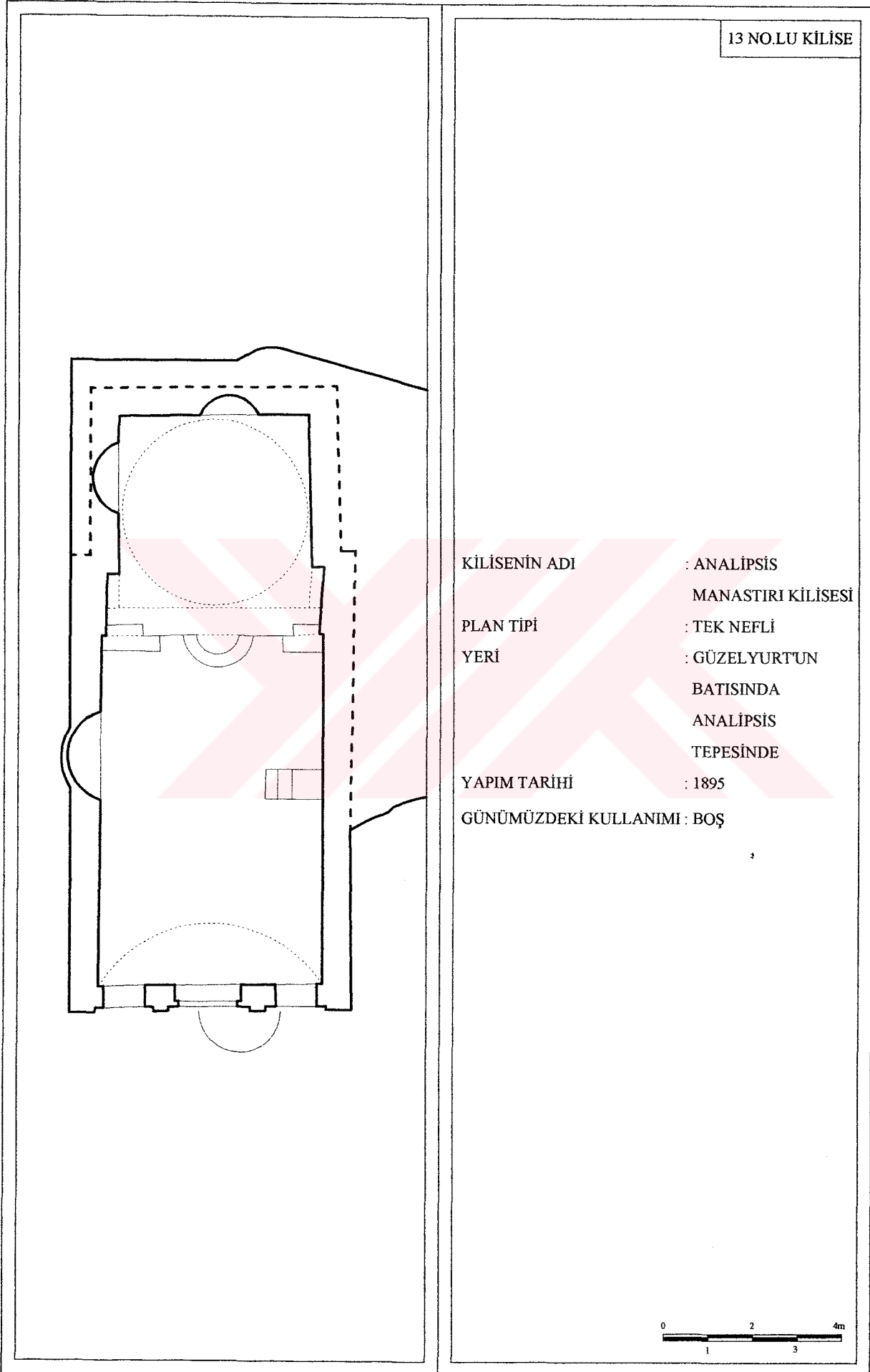
	<p style="text-align: right;">3 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMİYOR PLAN TİPİ : TEK NEFLİ YERİ : SANTRAL SOKAKTA EVİN BAHÇESİNDE YAPIM TARİHİ : BİLİNMİYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : DEPO</p>
	<p style="text-align: right;">4 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMİYOR PLAN TİPİ : TEK NEFLİ YERİ : 1379 NO.LU PARSEL YAPIM TARİHİ : BİLİNMİYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : KİLER</p> <p style="text-align: right;">0 2 4m 1 3</p>

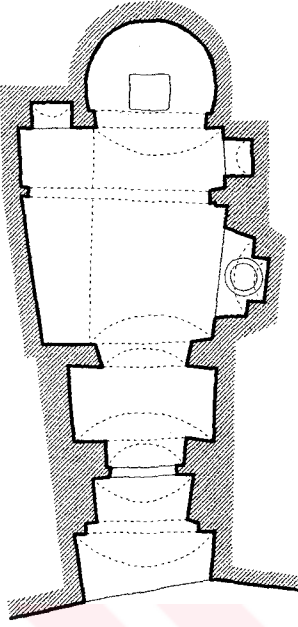
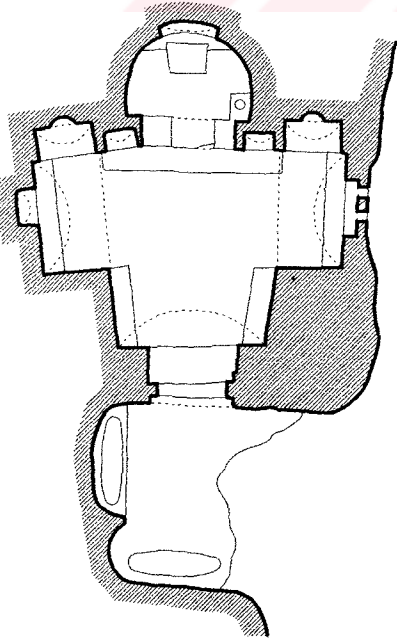
	<p style="text-align: right;">5 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMİYOR PLAN TİPİ : TEK NEFLİ YERİ : 1212 NO.LU PARSEL YAPIM TARİHİ : 1898 GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ</p>
	<p style="text-align: right;">6 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMİYOR PLAN TİPİ : TEK NEFLİ YERİ : 994 NO.LU PARSELDE H. ANTONİOS KİLİSESİ ALTINDA YAPIM TARİHİ : BİLİNMİYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : KİLER</p> <p style="text-align: right;">0 2 4m 1 3</p>

	<p style="text-align: right;">7 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR PLAN TIPI : TEK NEFLİ YERİ : 1212 NO.LU PARSEL YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ</p>
	<p style="text-align: right;">8 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR PLAN TIPI : TEK NEFLİ YERİ : 997 NO.LU PARSELİN YANINDA YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ</p> <p style="text-align: right;">0 2 4m 1 3</p>

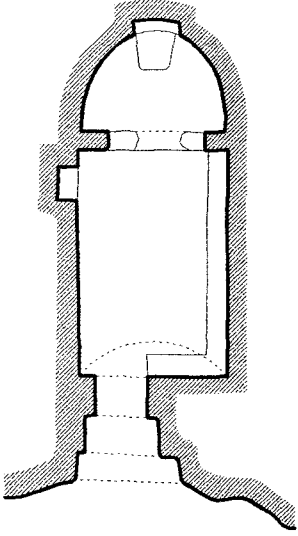
	<p style="text-align: right;">9 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMİYOR PLAN TİPİ : TEK NEFLİ YERİ : 819 NO.LU PARSEL YAPIM TARİHİ : BİLİNMİYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ</p>
	<p style="text-align: right;">10 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : HAGİOS SPYRIDON KİLİSESİ PLAN TİPİ : TEK NEFLİ YERİ : 862 NO.LU PARSEL YAPIM TARİHİ : BİLİNMİYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : KÜMES</p> <p style="text-align: right;">0 2 4m 1 3</p>

	<p style="text-align: right;">11 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMİYOR PLAN TİPİ : TEK NEFLİ YERİ : 819 NO.LU PARSEL YAPIM TARİHİ : BİLİNMİYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ</p>
	<p style="text-align: right;">12 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMİYOR PLAN TİPİ : TEK NEFLİ YERİ : 827 NO.LU PARSEL KARŞISI VADİDE YAPIM TARİHİ : BİLİNMİYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : SAMANLIK</p> <p style="text-align: right;">0 2 4m 1 3</p>

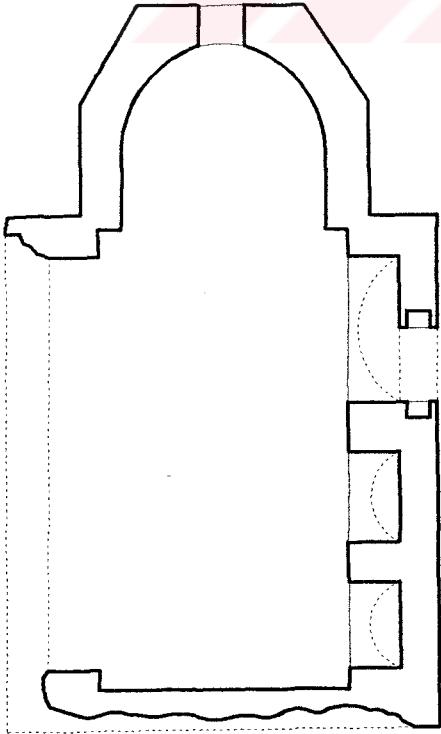
	<p style="text-align: right;">14 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : MANASTIR PANAGİA'SI KİLİSESİ</p> <p>PLAN TİPİ : TEK NEFLİ</p> <p>YERİ : MANASTIR VADİSİ</p> <p>YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR</p> <p>GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ</p>
	<p style="text-align: right;">15 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR</p> <p>PLAN TİPİ : TEK NEFLİ</p> <p>YERİ : ANALİPSİS MANASTIRI ALTINDAKİ KAYALIKLARDA</p> <p>YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR</p> <p>GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ</p> <p style="text-align: right;">0 2 4m 1 3</p>

16 NO.LU KİLİSE

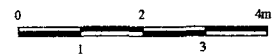

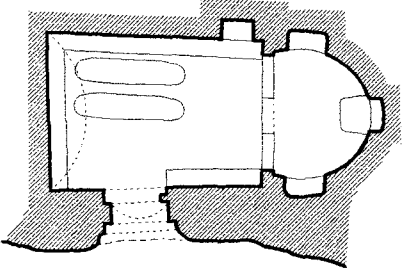
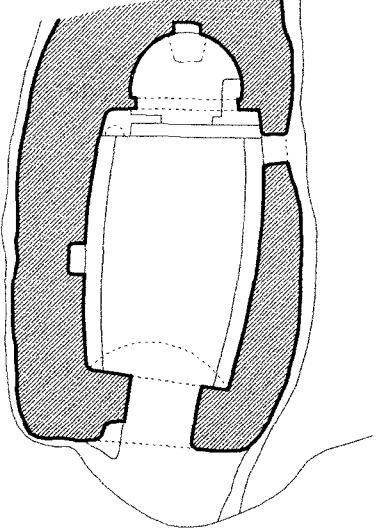
KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR
 PLAN TİPİ : TEK NEFLİ
 YERİ : MANASTIR VADİSİ
 YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR
 GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ

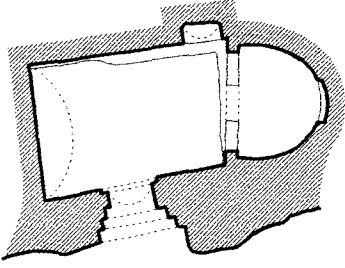
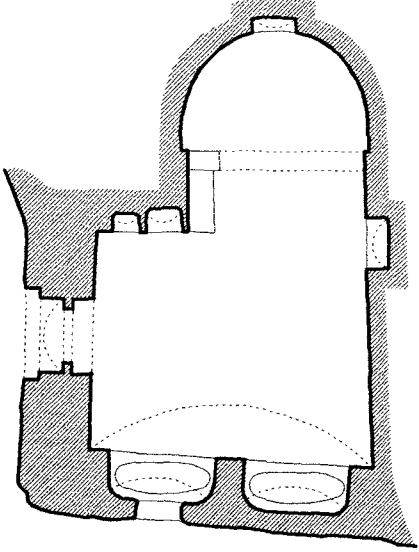
17 NO.LU KİLİSE

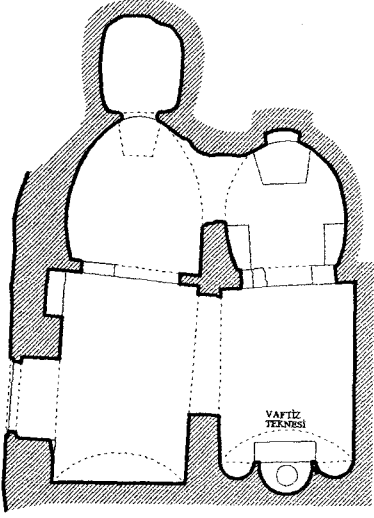
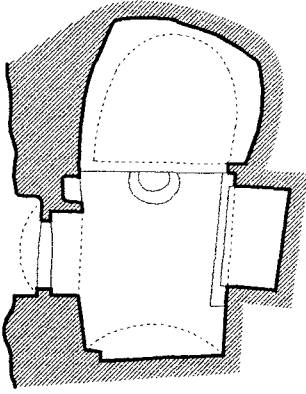

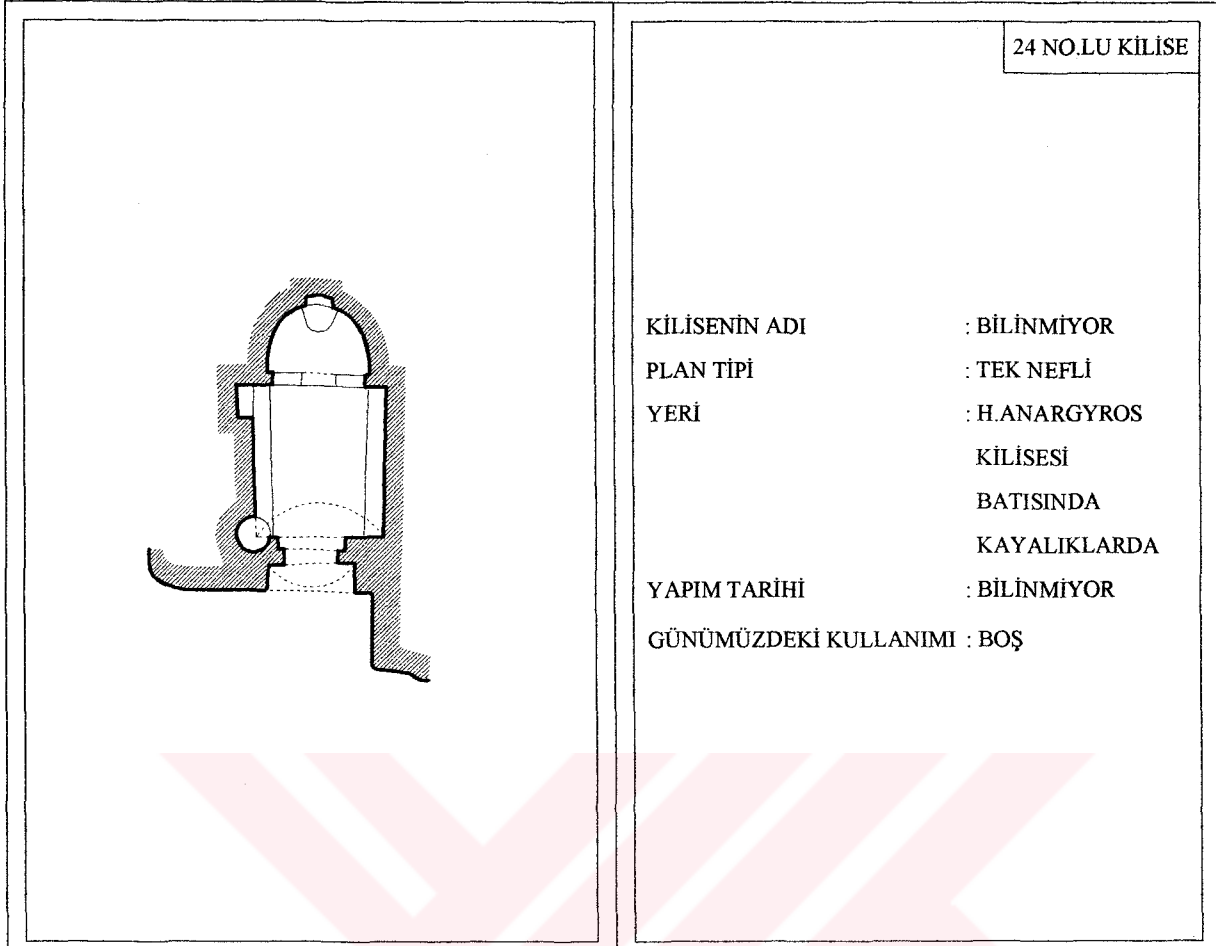
KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR
 PLAN TİPİ : TEK NEFLİ
 YERİ : ANALİPSİS
 MANASTIRI
 GÜNEYİNDE
 YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR
 GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ

	<p style="text-align: right;">18 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMİYOR PLAN TİPİ : TEK NEFLİ YERİ : 827 NO.LU PARSEL KARŞISI VADİDE YAPIM TARİHİ : BİLİNMİYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ</p>
	<p style="text-align: right;">19 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMİYOR PLAN TİPİ : TEK NEFLİ YERİ : H.ANARGYROS KİLİSESİ BATISINDA KAYALIKLARDA YAPIM TARİHİ : BİLİNMİYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ</p> <p style="text-align: right;">0 2 4m 1 3</p>

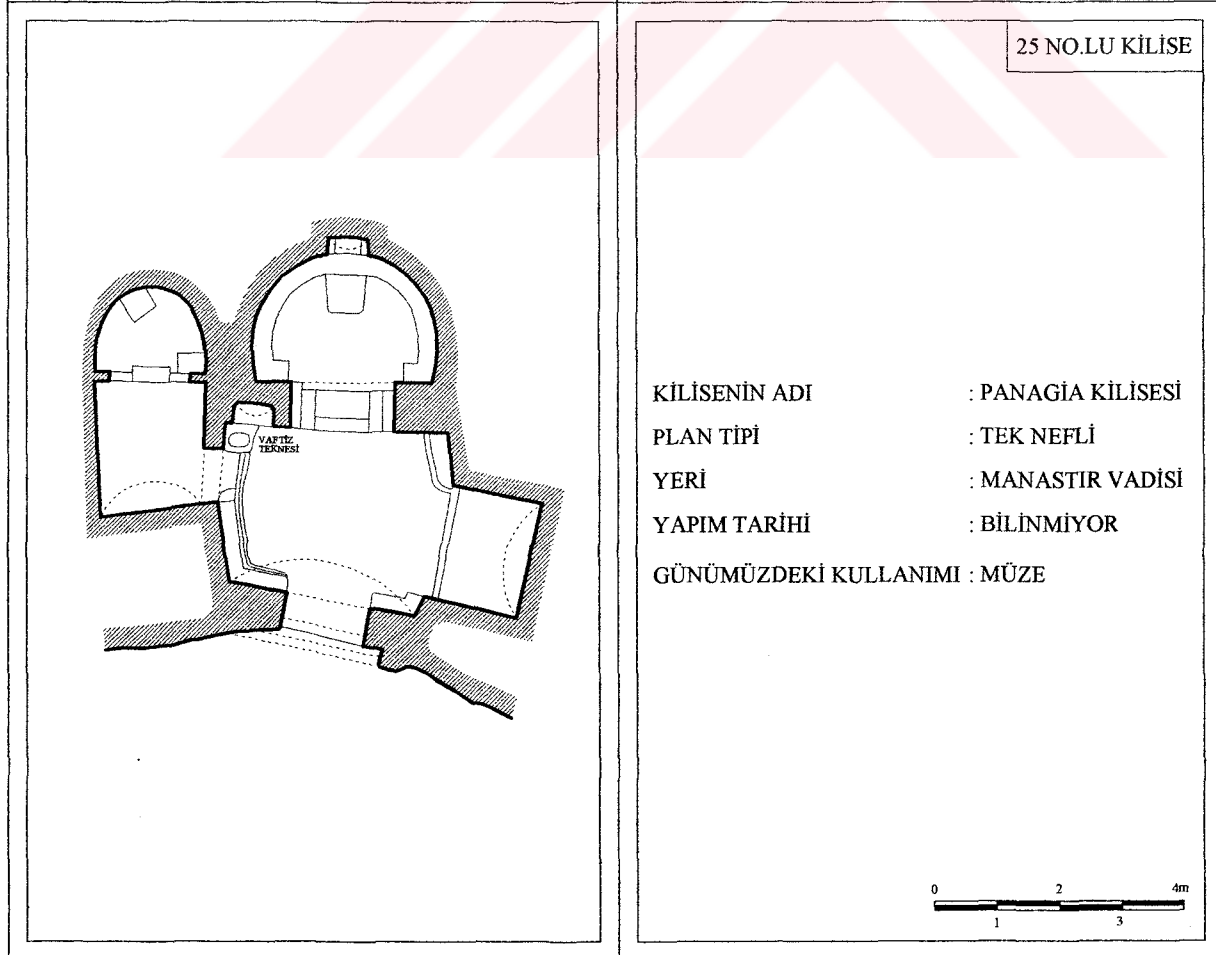
	<p style="text-align: right;">20 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR PLAN TIPI : TEK NEFLİ YERİ : 827 NO.LU PARSEL KARŞISI VADİDE YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ</p>
	<p style="text-align: right;">21 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR PLAN TIPI : TEK NEFLİ YERİ : H.ANARGYROS KİLİSESİ BATISINDA, SU SARNIÇLARININ ÖNÜNDE YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : SAMANLIK</p> <p style="text-align: right;">0 2 4m 1 3</p>

	<p style="text-align: right;">22 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR PLAN TİPİ : TEK NEFLİ YERİ : 827 NO.LU PARSEL KARŞISI VADİDE YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : SAMANLIK</p>
	<p style="text-align: right;">23 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : KOÇ KİLİSESİ PLAN TİPİ : TEK NEFLİ YERİ : 590 NO.LU PARSEL YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ</p> <p style="text-align: right;">0 2 4m 1 3</p>

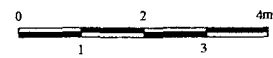
24 NO.LU KİLİSE

KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR
 PLAN TİPİ : TEK NEFLİ
 YERİ : H.ANARGYROS
 KİLİSESİ
 BATISINDA
 KAYALIKLARDA
 YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR
 GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ

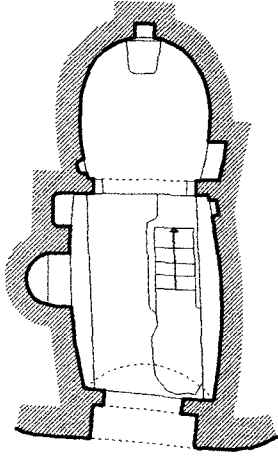

25 NO.LU KİLİSE

KİLİSENİN ADI : PANAGİA KİLİSESİ
 PLAN TİPİ : TEK NEFLİ
 YERİ : MANASTIR VADİSİ
 YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR
 GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : MÜZE

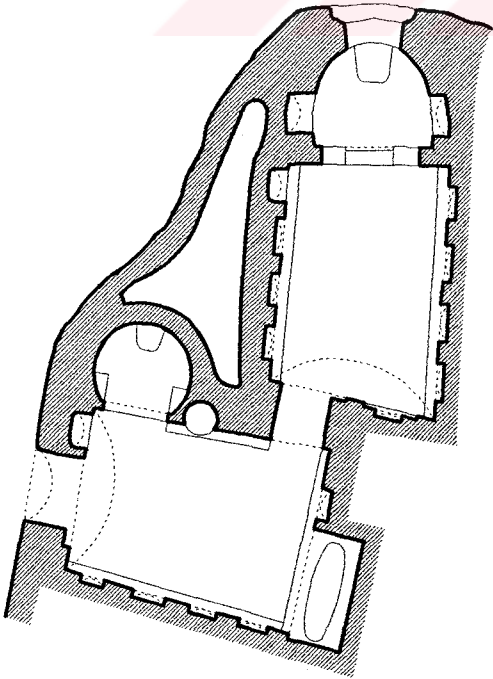

26 NO.LU KİLİSE

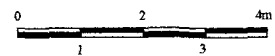

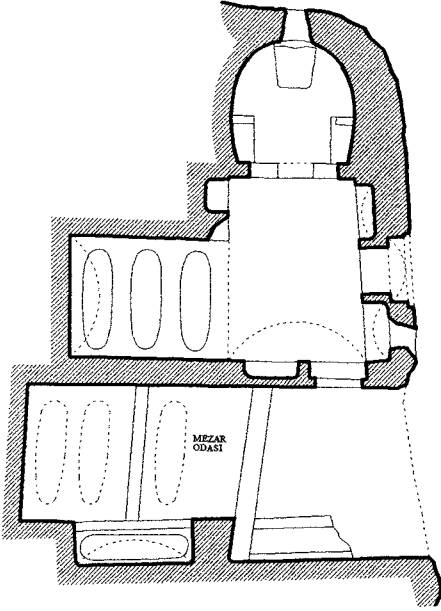
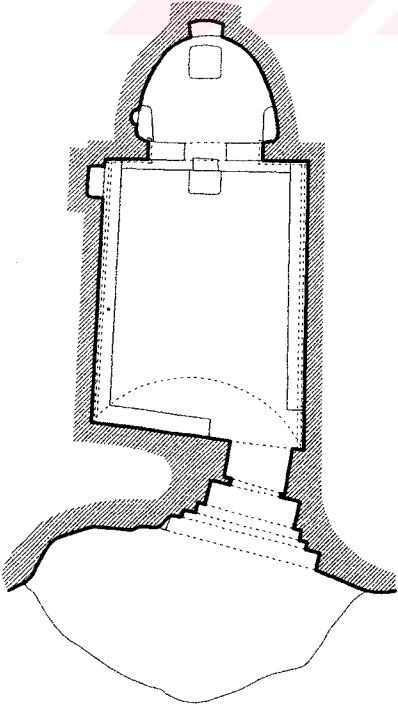
KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR
 PLAN TIPI : TEK NEFLİ
 YERİ : 997 NO.LU PARSEL
 YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR
 GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ

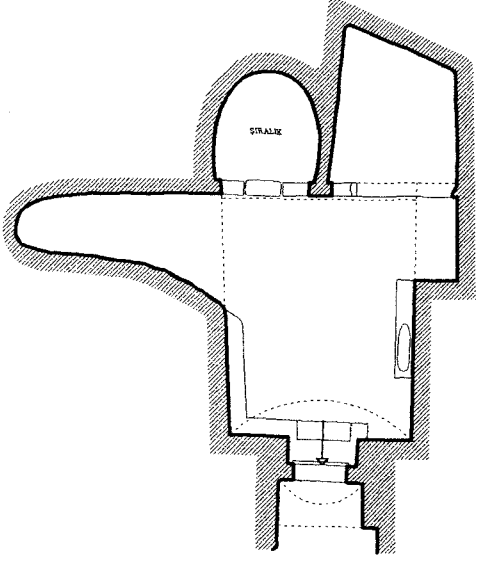
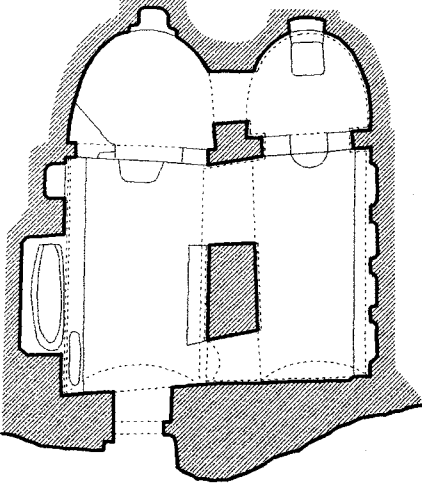
27 NO.LU KİLİSE

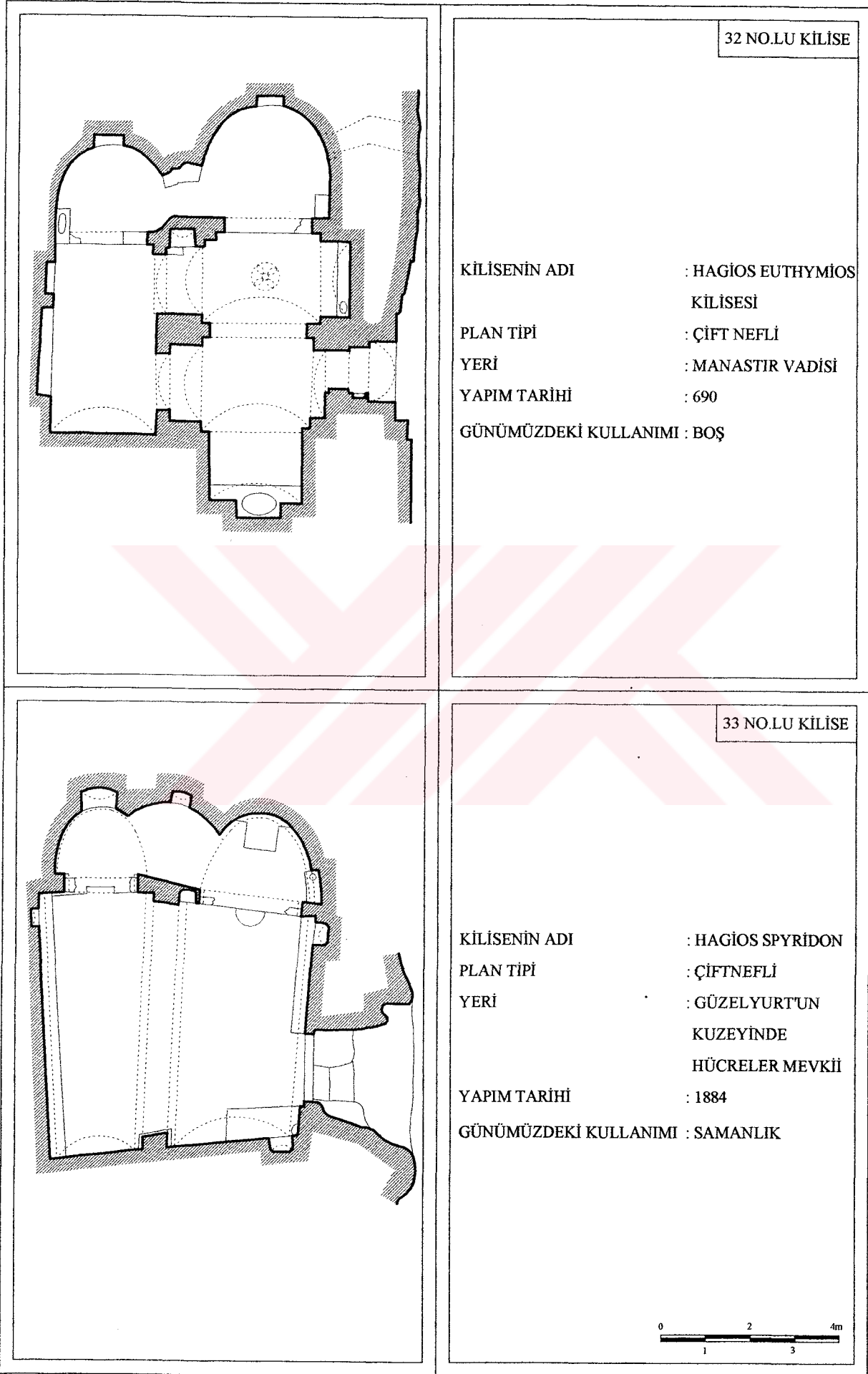

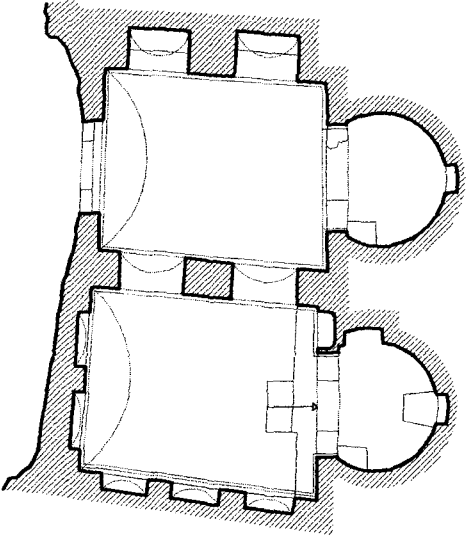
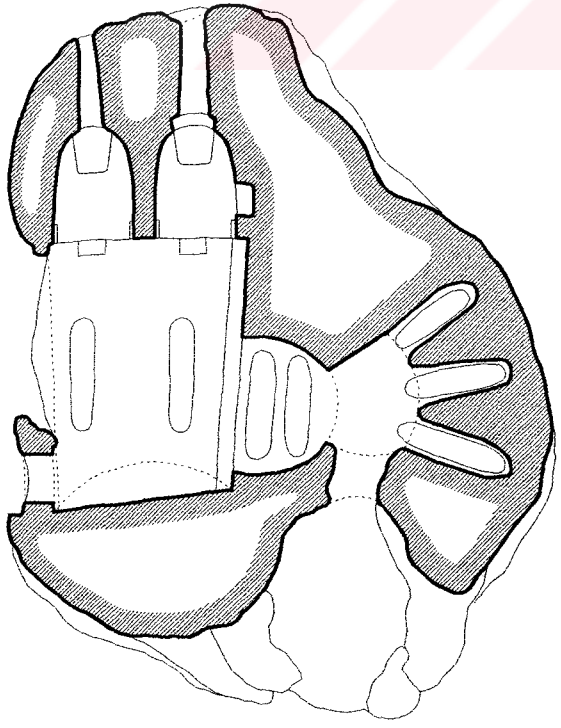
KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR
 PLAN TIPI : TEK NEFLİ
 YERİ : 819 NO.LU PARSEL
 YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR
 GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : SAMANLIK

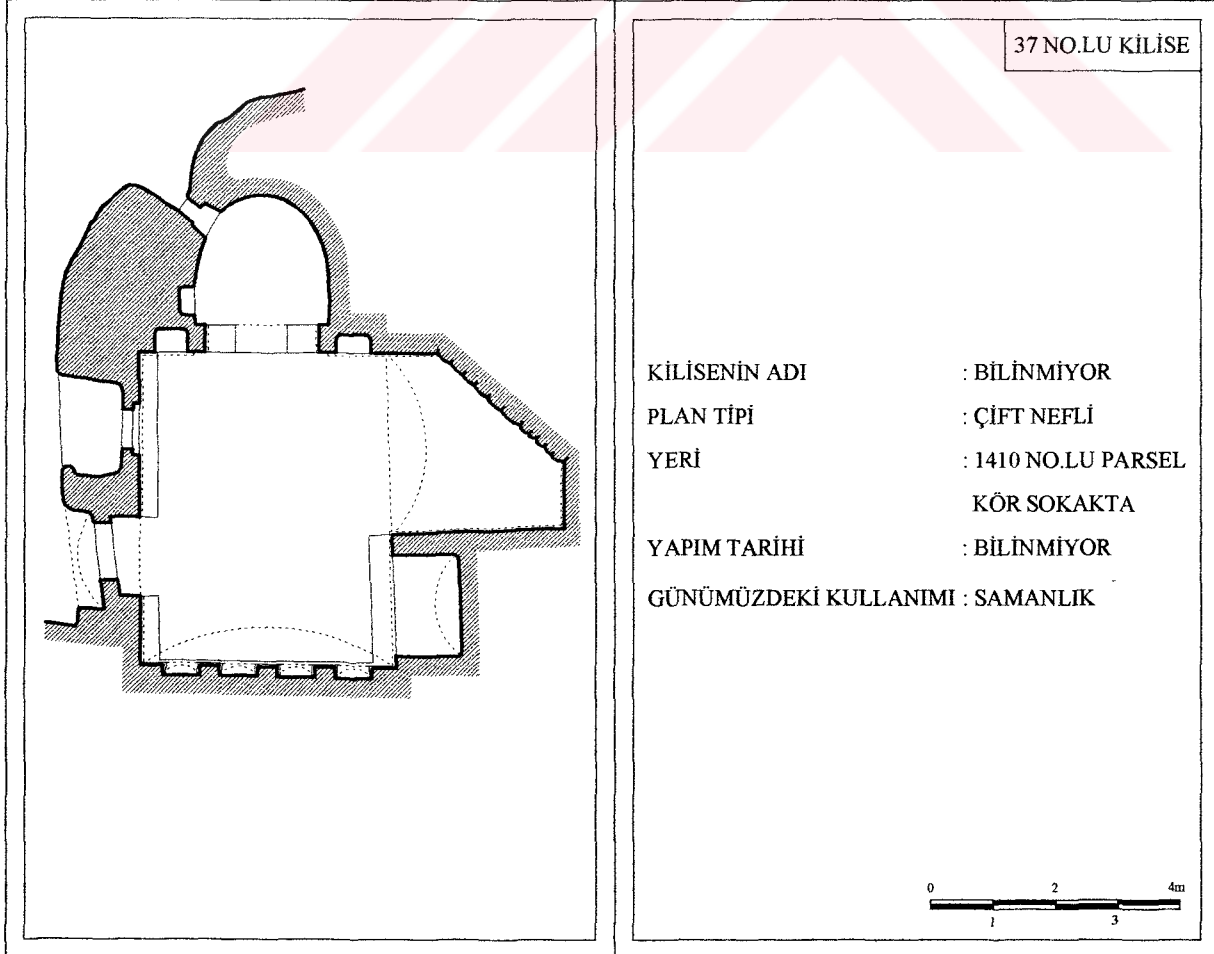
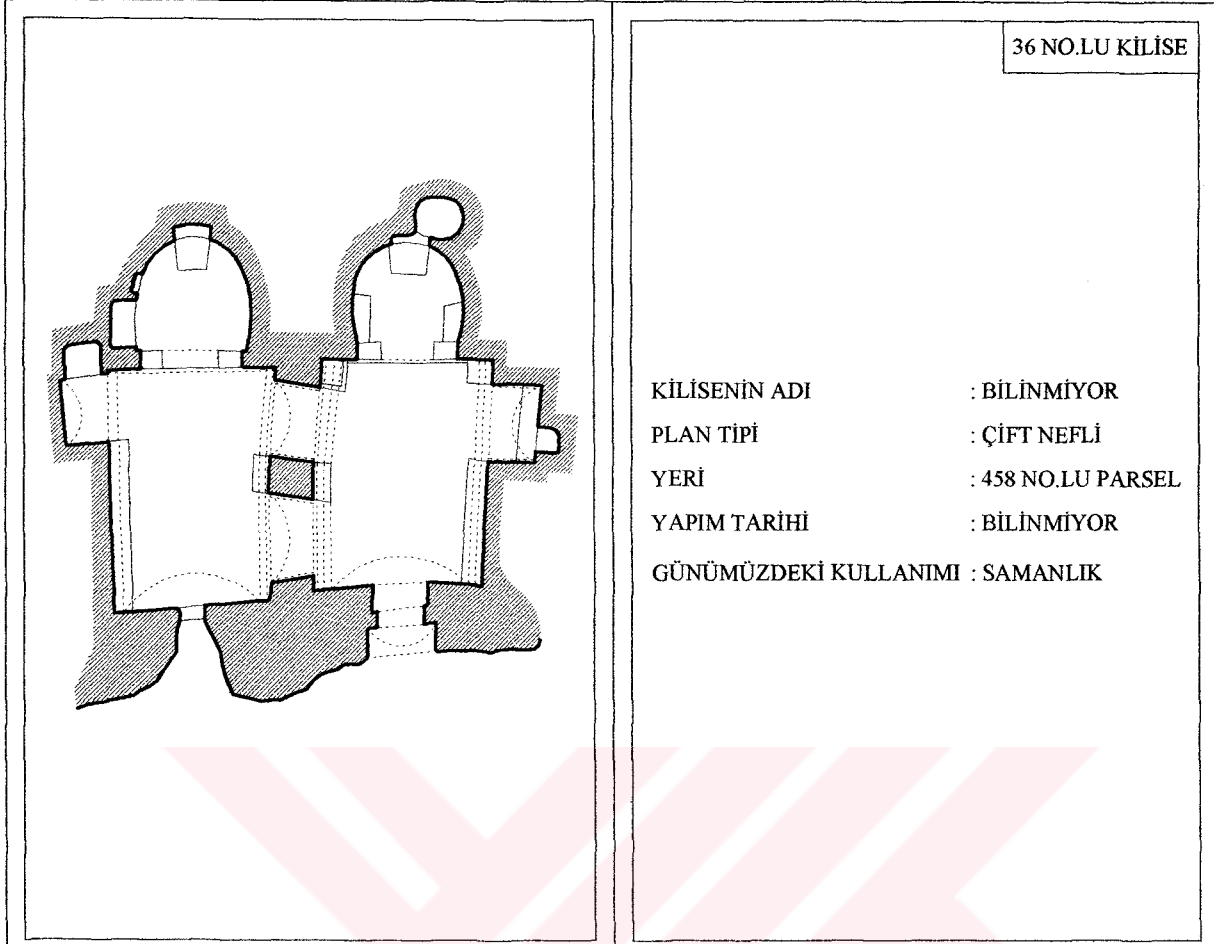

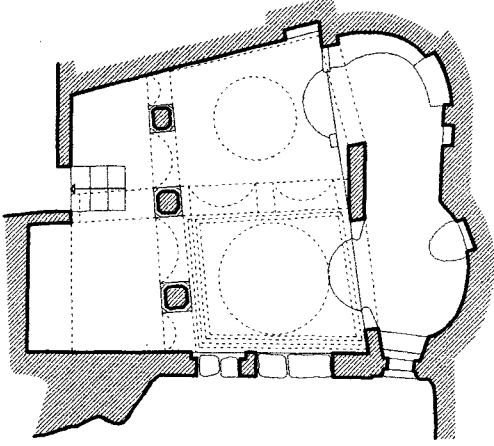
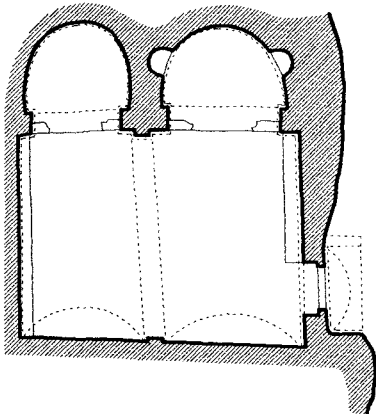
	<p style="text-align: right;">28 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR PLAN TİPİ : TEK NEFLİ YERİ : 821 NO.LU PARSEL YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ</p>
	<p style="text-align: right;">29 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR PLAN TİPİ : TEK NEFLİ YERİ : KAYA CAMİİ ALTINDAKİ KAYALIKLARDA YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ</p> <p style="text-align: right;">0 2 4m 1 3</p>

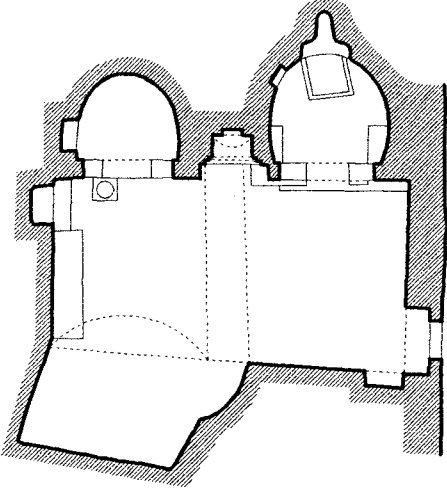
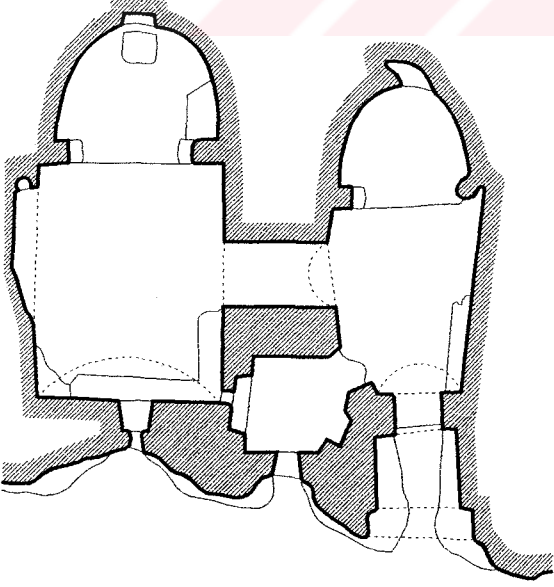
	<p style="text-align: right;">30 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR PLAN TIPI : ÇİFT NEFLİ YERİ : 645 NO.LU PARSEL ŞAKLAV SOKAKTA YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : KİLER</p>
	<p style="text-align: right;">31 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR PLAN TIPI : ÇİFT NEFLİ YERİ : 1473 NO.LU PARSEL YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ</p> <p style="text-align: right;">0 2 4m 1 3</p>

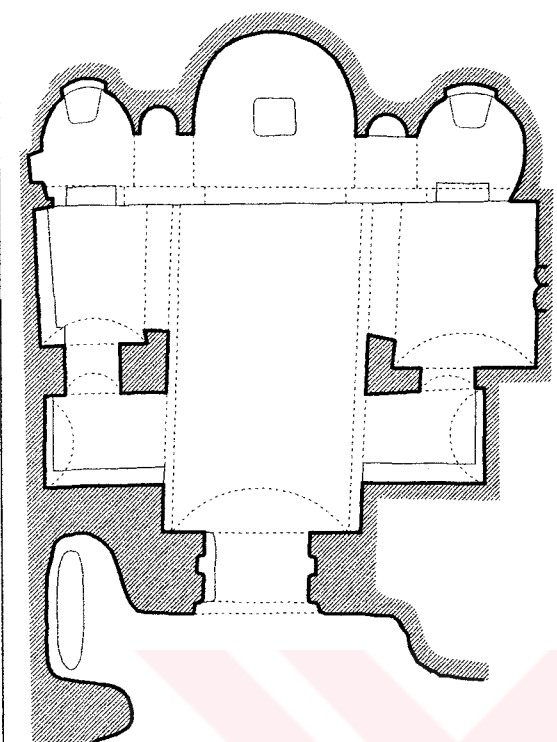
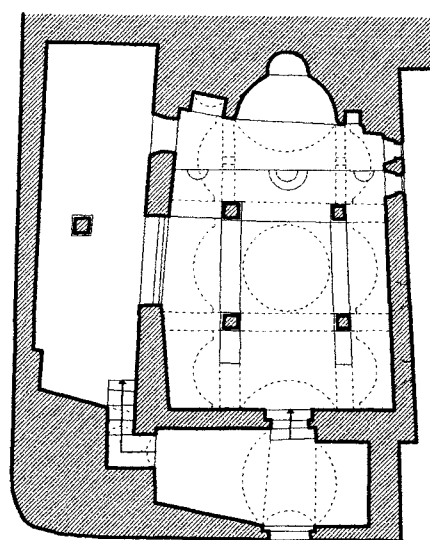

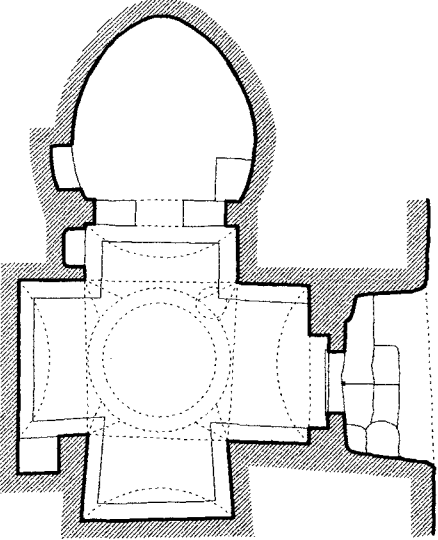
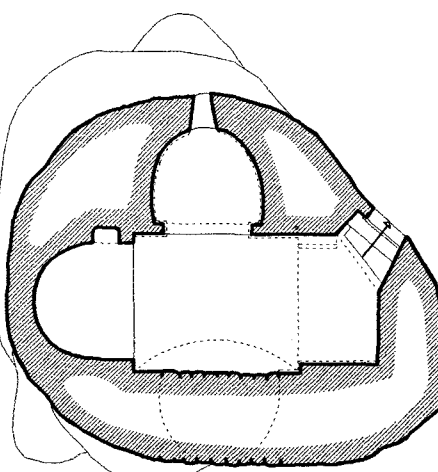
	<p style="text-align: right;">34 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : HAGIOS KLEMENTİOS KİLİSESİ</p> <p>PLAN TİPİ : ÇİFT NEFLİ</p> <p>YERİ : 1139 NO.LU PARSEL</p> <p>YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR</p> <p>GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI: BOŞ</p>
	<p style="text-align: right;">35 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR</p> <p>PLAN TİPİ : ÇİFT NEFLİ</p> <p>YERİ : 555-556 NO.LU PARSELLERDE KAYA PARÇASI İÇİNDE</p> <p>YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR</p> <p>GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ</p> <p style="text-align: right;">0 2 4m 1 3</p>

	<p style="text-align: right;">38 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : HAGİOS GEORGIOS KİLİSESİ</p> <p>PLAN TİPİ : ÇİFT NEFLİ</p> <p>YERİ : 1376 NO.LU PARSEL EVİN ALTINDA</p> <p>YAPIM TARİHİ : 1881</p> <p>GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : SAMANLIK</p>
	<p style="text-align: right;">39 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR</p> <p>PLAN TİPİ : ÇİFT NEFLİ</p> <p>YERİ : 813 NO.LU PARSEL</p> <p>YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR</p> <p>GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : AHIR</p> <p style="text-align: right;">0 2 4m 1 3</p>

	<p style="text-align: right;">40 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR PLAN TIPI : ÇİFT NEFLİ YERİ : 881 NO.LU PARSEL YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ</p>
	<p style="text-align: right;">41 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR PLAN TIPI : ÇİFT NEFLİ YERİ : MANASTIR VADİSİ YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ</p> <p style="text-align: right;">0 2 4m 1 3</p>

	<p style="text-align: right;">42 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR PLAN TIPI : ÜÇ NEFLİ YERİ : 1328 NO.LU PARSEL YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ</p>
	<p style="text-align: right;">43 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : HAGİOS ANARGYROS KİLİSESİ PLAN TIPI : KAPALI YUNAN HAÇI YERİ : GÜNEYDE YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : BOŞ</p> <p style="text-align: right;">0 2 4m 1 3</p>

	<p style="text-align: right;">44 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : BİLİNMIYOR PLAN TİPİ : SERBEST HAÇ YERİ : 562 NO.LU PARSEL EVİN BAHÇESİNDE YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : KİLER</p>
	<p style="text-align: right;">45 NO.LU KİLİSE</p> <p>KİLİSENİN ADI : HAGIA EUDOKSİA KİLİSESİ PLAN TİPİ : TRİKOCHOS YERİ : 1139 NO.LU PARSEL YAPIM TARİHİ : BİLİNMIYOR GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI : FIRIN VE YAKACAK DEPOSU</p> <p style="text-align: right;">0 2 4m 1 3</p>

3. BİZANS MİMARİSİ

Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlaşma süreci sırasında oluşmaya başlayan ve Bizans İmparatorluğu sınırları içinde gelişen Doğu Hıristiyan sanatıdır. Bizans sanatı Helenizm ve Roma sanatlarının içinde filizlenmiş, ama Hıristiyan dininin ve Mısır, İran, Suriye gibi Bizans İmparatorluğu'nun yayıldığı bölgelerdeki çeşitli kültür çevrelerinin de etkisi altında kalarak biçimlenmiştir. Bizans birleşimini oluşturan öğeler içinde en önemlileri Helenistik Roma ile Sasani sanat gelenekleridir. Bir yandan klasik düzenler, bazilikal ve merkezi planlı yapı biçimi, antik örge ve düzenlemeler gibi Helenistik roma sanatı öğeleri, bir yandan da tuğla kubbeli yapı, bezemesel ve yüzeysel sanat üslubu, soyutlama ve mistik anlatım gibi Sasani sanatı öğeleri Bizans sanatı içinde özümlenmiştir.

İmparatorluk merkezi Konstantinopolis'in kuruluşuyla başlatılan Bizans sanatının tarihi, Erken Bizans (330-726), Orta Bizans (867-1204) ve Son Bizans (1261-1453) dönemleri olmak üzere üçe ayrılabilir. Bu sanat, 1453'te Konstantinopolis'in Türkler tarafından alınmasından sonra gelişmesini Balkanlar'da sürdürmüş, İtalya, Doğu Avrupa ve Rusya topraklarında da uzun bir süre etkisi devam etmiştir.

Erken Bizans Döneminde İustinianos'un hüküm sürdüğü yıllar (527-565) sanat açısından en yoğun olan zamandır. Bu dönemde mimarlıkta kökü antik mimarlığa dayanan iki yapı türüyle karşılaşılır. Bunlardan biri, ahşap beşik çatıyla örtülü ve sütun sıralarıyla üç ya da beş nefeye ayrılmış, uzunlamasına eksenli bazilika; öbürü ise çoğunlukla kubbeyle örtülü, merkezi planlı yapıdır. Bazilika'ya örnek olarak İstanbul'daki İoannes Studios Kilisesi (İmrahor Camii), Ephesos'taki Azize Meryem Kilisesi (4.yüzyıl), Kotykos'taki kilise, Selanik'teki Ayios Dimitrios Kilisesi sayılabilir. Merkezi planlı yapılardan olan Ravenna'daki Ortodokslar Vaftizhanesi'nde (430) kubbe, sekizgen bir gövdeye oturtulmuştur. Konstantinopolis'teki SS.Sergios ve Bacchos Kilisesi'nde kubbe, ayaklara oturtulmuş ve kubbenin altına gelen merkezi mekan bir koridorla çevrilmiştir. Ravenna'daki St. Vitale Bazilikası, Filistin'deki Garison (5. Yüzyıl sonu), Esra ve Bosra (512-513) kiliselerinde de bu tür bir merkezi planlı şema uygulanmıştır. 5. yüzyılın ortalarında, bazilikaların orta nefinin apsis önünde bulunan bölümünün bir kubbeyle örtüldüğü görülür. Kubbeli bazilika olarak adlandırılan bu tipin en erken uygulaması Anadolu'da Mut yakınlarındaki Kocakalesi'nde bulunan Alacahan Manastırı'nın kilisesidir. Kubbeli bazilikanın en iddialı yapısı ise Ayasofya'dır. Bu anıtsal yapıda uzunlamasına eksen doğrultusunda, merkezi kubbenin önünde ve arkasında iki yarım kubbe kullanılarak üzeri örtülen alan büyütülmüştür. Planda üç nefli bazilika özelliği gösteren yapı, örtü sistemiyle merkezi yapı görünümünü kazanmıştır. Ayasofya'da strüktürel açıdan bir

başka yenilik de, kubbeye geçişte trompların yerine pandantiflerin kullanılmış olmasıdır.

Erken Bizans mimarlığında, İstanbul'daki Havariyyun (536-546) ve Ephesos'taki St. Jean (527-565) kiliselerinde görüleceği gibi, eşit büyüklükte kubbelerle örtülü Yunan ya da Latin haçı planlı bazilikalara da rastlanır. Ayrıca Kudüs'deki İoannes Kilisesi gibi yonca planlı kiliseler de yapılmıştır. Bu dönemden günümüze sivil yapı örneği olarak İstanbul Sultanahmet Meydanı'ndaki ve Suriye'deki bazı kalıntılar ulaşmıştır. Sultanahmet Camisi'nin arkasındaki Büyük Saray'ın büyük bir yapı kompleksi oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bir hendek ve burçlarla güçlendirilmiş iki sıra duvardan oluşan Konstantinopolis kara surları (413-447) Bizans savunma mimarlığının en değerli yapısıdır. Karagümrük ve Sultan Selim semtlerindeki açık sarnıçlarla Yerebatan ve Binbirdirek kapalı sarnıçları su mimarlığının örnekleridir.

Erken Bizans Dönemi sanatındaki gelişme, kilisenin 8. Yüzyılın başlarında dinsel betimlemeleri yasaklaması sonucunda durulmuştur. İkonoklazm diye anılan bu dönemde (717-867) Helenistik ve İslam örgelerinden oluşan yüzeysel bir bezeme üslubu geliştirilmiştir. Ayrıca haç gibi simgesel örgeler de kullanılmıştır. (örn. Aya İrini'nin apsisindeki haç)

Mimarlıkta mikro kosmosu ifade eden küçük boyutlu kiliselerde, kapalı Yunan haçı diye adlandırılan bir yapı türü geliştirilmiştir. Bu tür yapılarda kubbeye örtülü orta mekan, beşik tonozla örtülü dört hacimle bir haçın kolları gibi dört yönde genişletilmekte; kolların arasında köşelerde kalan mekanlar da, daha alçak ve küçük kubbelerle örtülmektedir. İstanbul'da Myrelaion (Bodrum Camisi), Theodoros (Kilise Camisi), Pantepoptes (Eski İmaret Camisi), ve Pantokrator Manastır Kilisesi (Zeyrek Camisi) bu türün başlıca örnekleridir. Kapalı Yunan Haçı kilise şemasının kullanılması Balkanlar'da ve Ege Adalarında uzun bir süre devam etmiştir. Orta Bizans Döneminden ilginç bir sivil mimarlık örneği Konstantinopolis'teki Blakhernai bölgesinde (Eğrikapı) bulunmaktadır. Buradaki saray kompleksinden günümüze geometrik taş ve tuğla bezeli bir yapı olan Tekfur Sarayı kalmıştır.

Latin istilasının sona ermesiyle (1261) başlayan Son Bizans Döneminde yapı etkinlikleri ekonomik nedenlerle sınırlı kalmış, daha çok eski kiliselerin onarılması ya da bunlara ek şapeller yapılmasıyla yetinilmiştir. Bu dönemin başlıca yapıları Hagios Andreas Kilisesi (Koca Mustafa Paşa Camisi), Konstantin Lips Manastır Kilisesi güney yapısı (Fenari İsa Camisi), Theotokos Pammakaristos (Fethiye Camisi) ve Khora Kilisesi'ne eklenen yan şapelle iç ve dış nartekslerdir. (Ana Britannica, 1987, s.313)

3.1 Bazilikal Plan Tipi

Hıristiyanlık dini mimarisinde, uzun süre yaygın biçimde kullanılan “Bazilikal Planlı” yapıların kökeni Hıristiyanlık öncesine dayanır. İ.Ö. I. Yüzyıldan itibaren Roma İmparatorluğu’nda, mahkeme ve toplantı salonu olarak inşa edilen “Bazilika”lar, Hıristiyanlığın ortaya çıkışından sonra, bu dine mensup olanlar tarafından ibadet mekanları olarak kullanılmıştır.

Bazilika, Romalı mimar Vitruvius tarafından “Mimarlık Üzerine” adlı eserinde tanımlanmıştır. Buna göre bazilika; sütun dizileriyle ayrılmış, uzunlamasına dikdörtgen planlı ve bir kısa kenarlı bölümü yarım daire biçiminde çıkıntılı olan yapıdır. Yarım daire biçimindeki bu bölüm içte yükseltilerek yarım kubbe ile örtülmüş ve yargıcın oturması için ayrılmıştır. Bazı değişikliklerle ibadet yapıları olarak kullanılan bazilikalar, Hıristiyanlık dini mimarisinde zamanla değişime uğramış, bu plan tipinde farklı türler ortaya çıkmıştır.

Kiliselerde bazilikal plan tipi, bir kısa kenarı doğuya bakacak şekilde konumlandırılmış, derinlemesine yönelik gösteren dikdörtgen plandır. Doğuya bakan kısa kenarda apsis yer alır. Sütun dizileriyle üç veya beş nefli olarak düzenlenmiş yapılarda orta nef, yan neflerden geniş ve örtüsünde daha yüksektir. Bazı örneklerde yan neflerin üstü galerilidir. Genellikle batıda, girişin bulunduğu narteks yer alır.

Bazilikal plan tipindeki kiliselerde; neflerin tonozla örtüldüğü tonozlu bazilikalar, orta nefte apsis önünde kubbe ile örtülü bir merkezi mekanın oluşturulduğu kubbeli bazilikalar, orta nefin apsis önünde dikine kesilerek haç biçiminin verildiği transeptli bazilikalar plan tipindeki farklılaşma ile ortaya çıkan türlerdir.

Bazilikal plan tipinin Anadolu’daki erken örnekleri arasında, Efes Hagios İoannes, Efes Meryem, Alahan Doğu, İznik Hagia Sophia, Korykos Meryem, Side kiliseleri bulunmaktadır. İstanbul’daki erken örnekler arasında ilk yapı, beşinci yüzyıl ortasına tarihlenen Samatya’daki İoannes Prodromos Kilisesi’dir. Kilise, üç nefli bir bazilika olup Studios Manastırı içinde yer alır. Altıncı yüzyıla tarihlenen Hagia Eirene Kilisesi ise kubbeli bazilikadır.

Sonraki dönemlerde Bizans mimarisinde giderek önemini yitiren bazilikal plan tipi, İstanbul’da küçük boyutlu yapılarda uygulanmış, fetih sonrasında genellikle mescide dönüştürülen bu yapılardan bir kısmı bu biçimde varlıklarını sürdürmüştür.

Osmanlı döneminde Anadolu’da yaygın olarak uygulanan bazilikal tipli yapılardan; Bursa Aydınpınar Köyü ve Demirtaş Bucağı kiliseleri ile Niğde Hamamlı, Hasaköy ve Hançerliköy

kiliseleri 19. yüzyıla tarihlenir. İstanbul'da 19. yüzyılın ikinci yarısında, Tanzimat ve Islahat Fermanları ile başlayan yeni sürece kadar inşa edilen kiliseler bazilikal plan tipindedir. (Karaca, 1995, s.282)

3.1.1 Mekanlar

Naos; kiliselerde halkın kullanımına ayrılmış ibadet bölümüdür. (Sönmez, s.2) Bazilikal planlı yapılarda neflerle düzenlenmiştir. Naosta nefler doğu ve batıda aynı hizada sınırlanır. Orta nef, yan neflerden geniş olup doğuda eksenle apsisle sınırlanmıştır. Naosta nef ayrımı, serbest taşıyıcılar ile sağlanmıştır. (Karaca, 1995, s.283)

Narteks; Bizans kiliselerinde naosa girilmeden önce gelen, naosdan sütunlarla ya da duvarla ayrılan bölümdür. Narteksin olmadığı yapılarda görülen giriş mekanı bazen narteks önünde de yer alır. Bazı büyük ya da önemli yapılarda, "eksonarteks" ve "endonarteks" olarak adlandırılan iki narteksli uygulama görülmektedir. Narteks, genellikle yapının batısında yer alır ve kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. (Sönmez, s.2)

Galeri; kilise mimarisinde, bir geçidin üstünde yer alan yanı açık kattır. Genellikle kadınlar bölümü olarak işlev kazanmıştır. Galeriyi, narteks üzerinde ya da naosun batısındaki taşıyıcılara oturarak nefler üzerinde yer alır. Kiliselerde galeriyi, naosta korkuluk duvarı ile sınırlanmaktadır. Galeriyi merdivenleri, galerinin konumuna göre naosta veya nartekste bulunur. (Karaca, 1995, s.285)

Bema; kiliselerde, erken dönemlerde rahiplerin oturması için ayrılan bema, ayinle ilgili litürjinin hazırlandığı kutsal bölümdür. Naosun doğusunda apsis önünde ikonostasis ile sınırlanan bema, genellikle ilk serbest taşıyıcılar hizasında belirlenmiştir. Bema, genellikle yan neflerden bir, orta neften iki basamak yüksektir. (Karaca, 1995, s.286)

Absid; kiliselerde koronun arkasında bulunan ve camilerin mihrap kısmının karşılığı olan, yarım daire veya çokgen şeklinde çoğu tonozla örtülü bölümdür. Apsisler çoğu zaman absidiyoller ile çevrili olurlar. Tek ya da üç apsisli kiliseler vardır. Üç apsisli kiliselerde, nefler hizasında bulunan apsislere orta nef apsisi, yan nef apsislere daha büyüktür. (Karaca, 1995, s.287)

3.1.2 Litürjik öğeler

- İkonostasis, Bizans kiliselerinde rahiplere ait bema bölümünü halktan ayıran, ikonların asıldığı bölmedir. Naosun yanında bema'yı sınırlar ve genelde üç nefi kapsar. Naosa bakan yüzünde ikonalarla kaplı ve genellikle ahşap olurlar, mermer örneklerle de rastlanır (Silivrikapı Panagia).

İkonostasis, genellikle oyma ve kabartma tekniğinde bitkisel ve/veya geometrik motiflerle bezelidir.

İkonostasiste ikonaların yerleşimi belirli bir düzen içindedir. Alttaki büyük çerçeveler eksene simetrik, üstte yer alan küçük çerçeveler ise bir veya iki sıradır. Büyük çerçevelerde yer alan ortadaki dört ikonadan soldaki ilk ikona, kilisenin ithafına ilişkin tasviri yansıtır.

- Ambon, üzerinde İncil'in okunduğu vaiz kürsüsüdür. Ambon, naosta orta nefte bakacak şekilde, kuzeydeki taşıyıcı sırasının genellikle doğudan üçüncü ya da dördüncü elemanına oturur. Ambona çıkışı sağlayan merdiven, üzerinde bulunduğu taşıyıcıya dolanmaktadır.

Ambonlar genellikle ahşap malzeme ile yapılmıştır ancak mermer olanlarına da rastlanır (Silivrikapı Panagia).

Ahşap ambonlar, genelde oyma ve kabartma tekniğinde bitkisel ve/veya geometrik motiflerle bezenmiştir. (Karaca, 1995, s.300)

3.1.3 Ek yapılar

Kiliselerde, çeşitli amaçlara yönelik ek yapılar vardır. Günümüzde cemaatin azalması nedeniyle bu yapılar işlevlerini yitirmişlerdir. Kiliselerdeki ek yapılar; ayazma, çan kulesi, parekklesion, okullar ve idari-sosyal yapılarıdır.

- Ayazma , kutsallığı ve mucizelerine olan inancın Müslümanlar tarafından da paylaşıldığı bu su kaynakları, zamanla bir mekana dönüştürülerek, kiliselerin ek yapıları durumuna gelmiştir. Bazı kiliselerde birden fazla ayazma görülür. Genellikle müstakil veya kiliseye bitişik bir ek yapıdır. Kilisenin narteks veya naosu içinde bir bölüm oluşturduğu örnekler de vardır (Topkapı H. Nikolaos).
- Çan Kulesi, genellikle yapı ile aynı zemindeki bir kaide üzerinde kademelerle yükselen çan kuleleri, kare planlı ve baldaken tipi yapılarıdır. İki ya da üç kademe oluşturan çan kulelerinin yanı sıra, kaide yerine kilisenin bir köşesine ya da avlu duvarına oturan çan kuleleri de vardır. Çan kuleleri genellikle düzgün kesme taş ile inşa edilmiştir. Genelde

demir malzeme ile yapılırlar. (Karaca, 1995, s.309)

- Şapel; tüm cemaatin kullanımına açık olmayan, özel ve küçük kilisedir. (Sönmez, s.6)

4. HAGİOS GREGORİOS THEOLOGOS KİLİSESİ

4.1 Kilisenin Konumu

Hagios Gregorios Theologos Kilisesi, Aşağı Mahalle'de yer almaktadır. Aşağı Mahalle Güzelyurt'un ilk yerleşim bölgesidir. Akakiadis, bölgeyi Osmanlı Mahallesi olarak gösterir. Mübadeleden önce Aşağı Mahalle'de Müslümanlar, Yukarı Mahalle'de ise Hristiyanlar oturmaktaydı.

Birçok şapel ve kilisenin yer aldığı ve günümüzde de piknik alanı olarak kullanılan Manastır Vadisi'ne bu mahalleden geçilerek gidilir.

Bölgede kaya oyma, yığma veya her ikisinin de birlikte görüldüğü yerleşim birimleri bulunmaktadır. Kaya içi oyma birimlerin birçoğu ambar ya da ahır olarak, bazı düşük gelirli aileler tarafından ise hâlâ konut olarak kullanılmaktadır.

Yolları toprak zemindir. Manastır Vadisi'ne giden yolun bir kısmı asfalt yapılmıştır. Dik yamaçlarda kaya oyma sokaklar ve merdivenler de bulunmaktadır.

Resim 4.1 Aşağı Mahalle Yerleşimi

Resim 4.2 Aşağı Mhaller Yerleşimi

4.2 Tarihsel Gelişimi

Kilise, 1835 yılındaki, mimar Grégoire Madentzis tarafından yapılan restorasyon sırasında kaybolan eski kitabesine göre, 385 yılında İmparator Theodosius tarafından kutsal haç “TİMİOS STAVROS”a ithaf edilmiştir. Kilisenin üç kapısından birisinin üstünde bulunan bu kitabede şunlar yazılıydı:

“Bu kilise, Bizans İmparatoru Theodosius tarafından inşa ettirilmiştir. İmparator, Gregorios Nazianzos eliyle de bu haçın bir parçasını kiliseye hediye etmiştir.” (Petropoulos, 1970, s.21)

Andreadis’in belirttiğine göre, kitabede başka yazılar da varmış ancak bunlar okunamayacak durumdaymış.

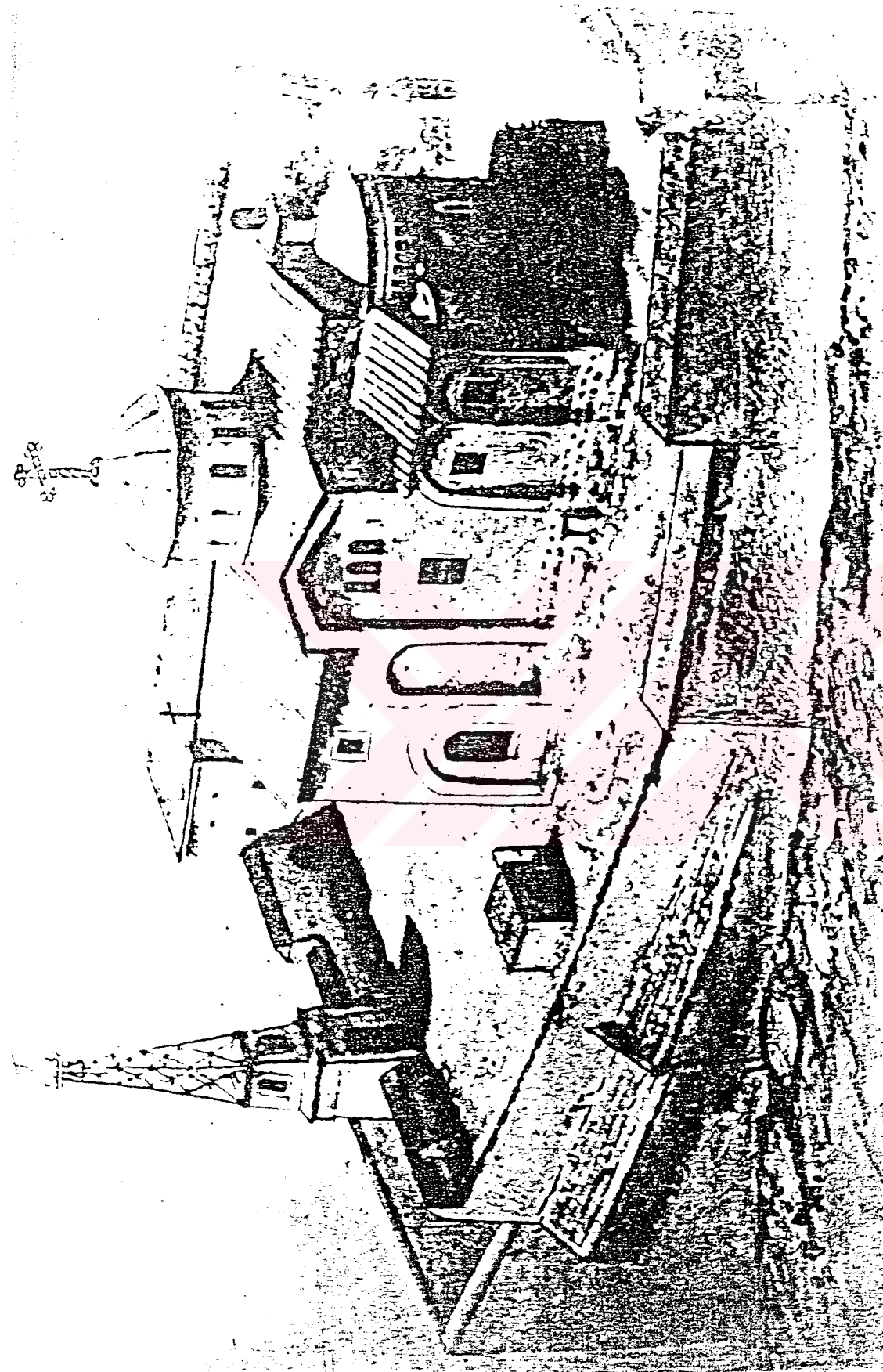
Kilise’ye bitişik şapel aynı zamanda din işleri meclisinin merkeziydi. Bölgenin ileri gelenleri burada toplanır ve kasabanın sorunlarını görüşürlerdi.

Hagios Gregorios Kilisesi yapıldığı 385 yılından sonra önemli değişiklikler geçirmiştir. Bugün kilisenin ilk halinden kalan sadece absid kısmındaki kalıntıdır. (Thierry, 1963, s.24) 1835 yılındaki restorasyon sırasında plan şeması değişmiştir. Kapalı Yunan Haçı plandan, üç nefli kubbeli bazilika haline gelmiştir. Bu restorasyon için gerekli olan izni, İstanbul’da yaşayan Rumlar, 1834 yılında bir ferman çıkartarak almışlardır.

Kilisenin narteksinin kapatılması, büyük bir olasılıkla kapısının üzerinde yazan tarih olan 1896’dır. Şapelin yapım yılının da aynı tarihte olduğu tahmin edilmektedir.

Hagios Gregorios Kilisesi, 1924 yılındaki mübadele sırasında camiye çevrilmiştir.

Kilisenin adandığı azizin cenazesi, 1924’ te göçmenler tarafından, Makedonya’da Nea Karvali’de aziz adına yapılmış kiliseye yerleştirildi. Kilise’de özel bir ahşap sandık içerisinde, Gregorius’un, erkek kardeşi Kaisarios’un ve annesi Nonna’nın kemikleri saklanmaktadır. (Petropoulos, 1970, s.21)

Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΤΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΙΝΟΥ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΝ ΠΑΛΛΙΑΙ ΚΑΡΒΑΛΗΙ ΔΑΛΦΑΝΗΙ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΤΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΙΝΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ [7,4—7,4,5] 390—395 Μ.Χ. ΕΤ Resim 4.3 Hagios Gregorios Theologos Kilisesi

Resim 4.4 Hagios Gregorios Kilisesi'nin Meryem ikonası

Resim 4.5 Hagios Gregorios Kilisesi'nin mührü

4.3 Mimari Özellikleri

4.3.1 Mekansal özellikleri

Narteks, yaklaşık 3.7x11.7 metre boyutlarında ve dikdörtgen planlıdır. Kuzey güney doğrultusunda uzanmaktadır. Daha önce açık bir alan iken, 1896 restorasyonu sırasında kapalı bir mekan haline getirilmiştir.

Mekanın taşıyıcıları olan dört adet 72 cm. çaplı dairesel kesitli sütun, restorasyon sonrasında kısmi olarak duvar içinde kalmıştır. Sütunların arası kapatıldıktan sonra orta aksa kapı, diğer aralıklara ise pencereler yerleştirilmiştir.

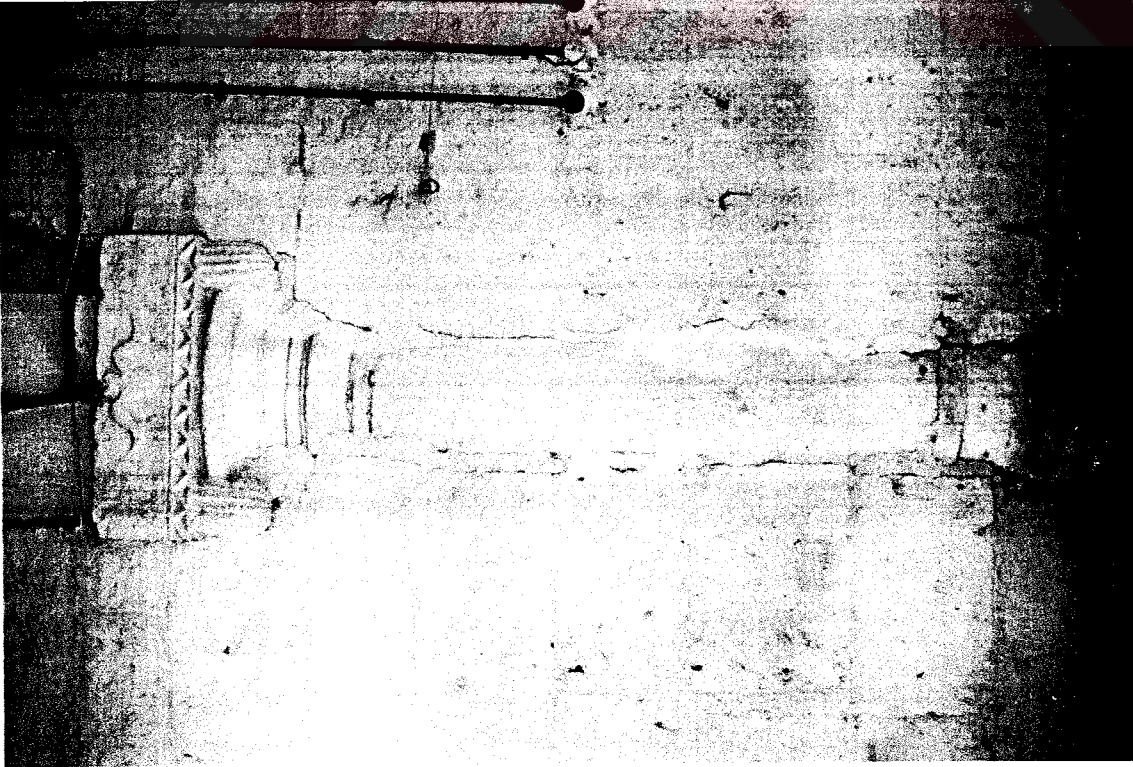
Mekanın örtü sistemi üç adet haçvari tonozdan oluşmaktadır. Naosa geçiş, narteksin giriş kapısının hemen karşısındaki kapıdır. Mekanın döşemesi dikdörtgen ve kare formlu doğal taş kaplamadır.

Resim 4.6 Narteks

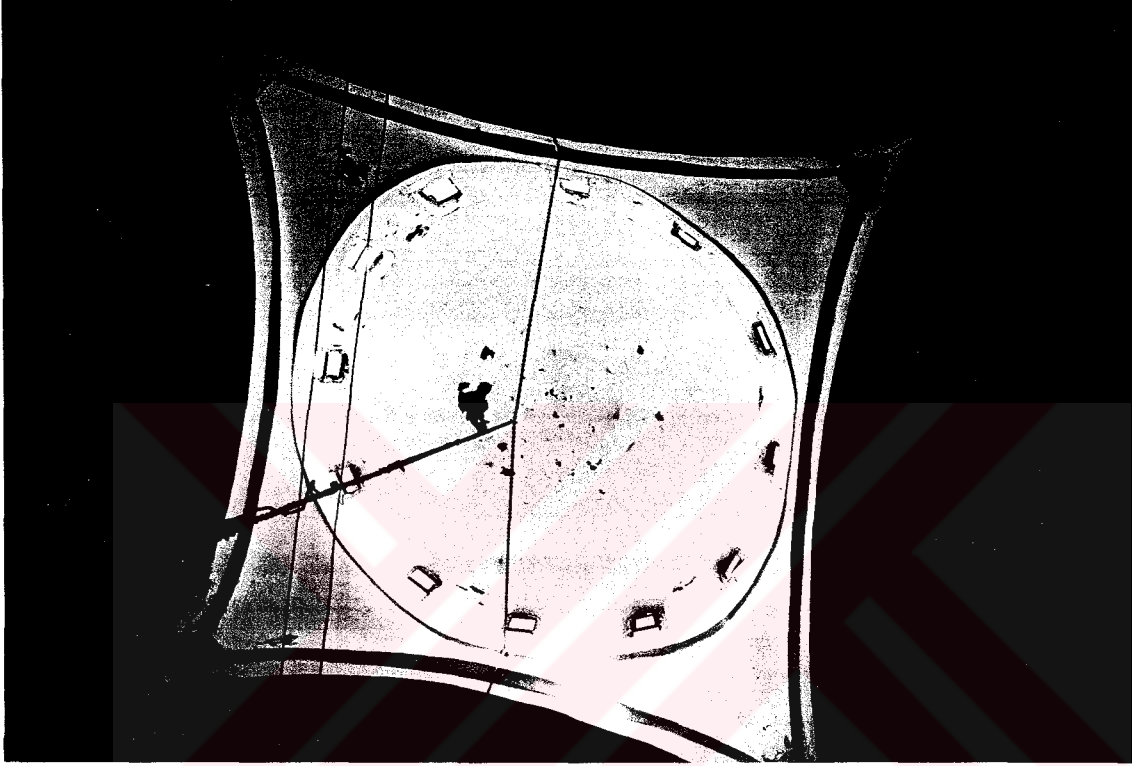
Resim 4.8 Naosa geçiş kapısı

Resim 4.7 Narteks

Naos, yaklaşık 11.1x14.4 metre boyutlarında bir dikdörtgendir. Planı doğu batı doğrultusunda uzanmaktadır. Nartekse ahşap doğrama üzerine tek yüzü çinko kaplı üç adet kapı ile, şapele ise bir adet ahşap doğrama kapı ile açılmaktadır. Bu kapı oldukça özensiz bir şekilde açılmıştır.

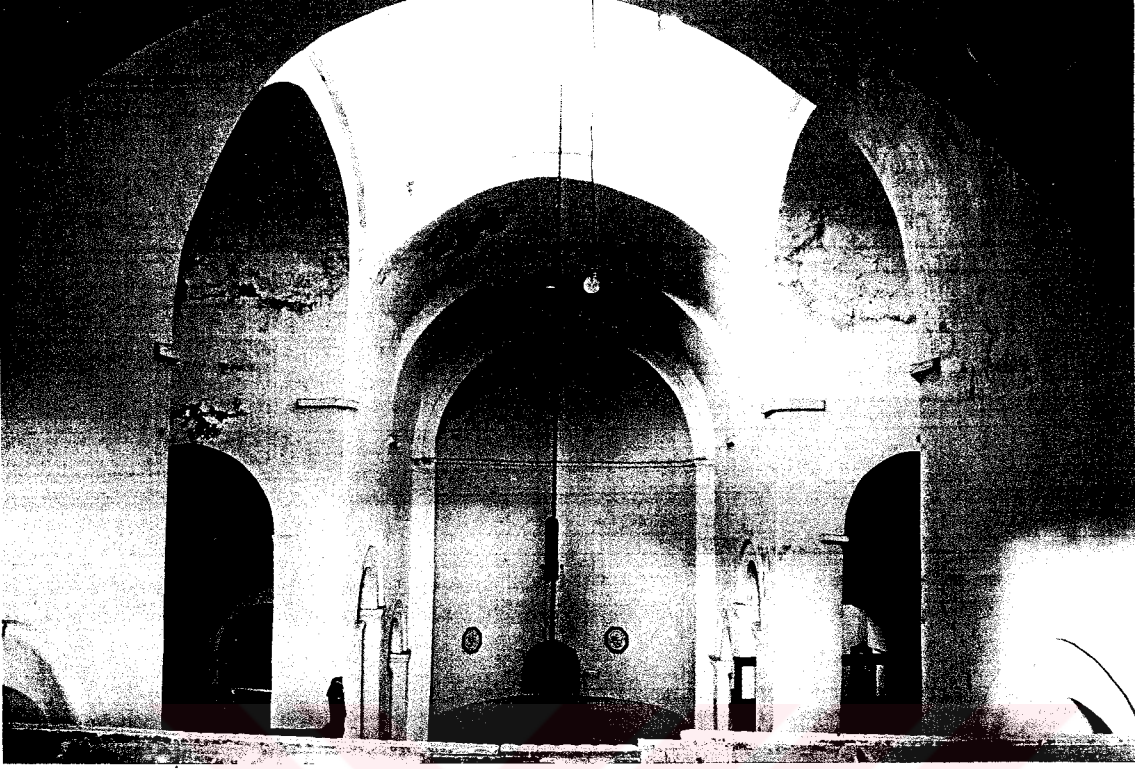
Dikdörtgen kesitli dört sütunun taşıdığı kemerler üzerine 4.85x5.50 metre boyutlarında elips bir kubbe oturmaktadır. Kubbenin yüksekliği 15.6 metredir.

Resim 4.9 Kubbe

Mekanın doğu haç kolu 3.95 metre, batı haç kolu 2.45 metredir. Kuzey ve güney haç kolları ise birbirine eşit ve ikişer metredir. Köşe mekanları dikdörtgen planlıdır ve beşik tonozla örtülüdür. Yükseklikleri 10.4 metredir. Haç kollarının da örtü sistemi beşik tonozdur ve yükseklikleri 6.77 metredir.

Orta absid iç merkezli bir yarım daire şeklindedir ve derinliği 3.39 metredir. Orta absid dışarıda yedigendir. Bu absidde duvarın içine yerleştirilmiş ahşap kapaklı bir dolap ve dolabın üzerinde de bir pencere bulunur. Örtü sistemi yarım kubbedir.

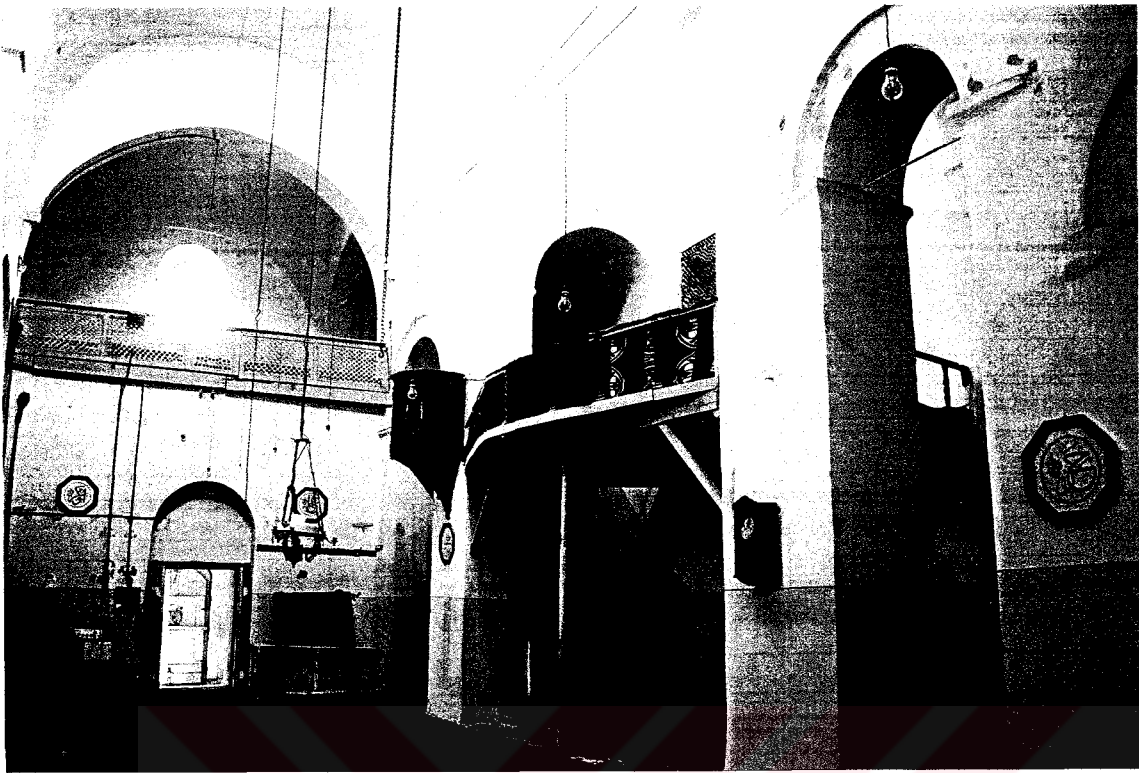

Resim 4.10 Naos

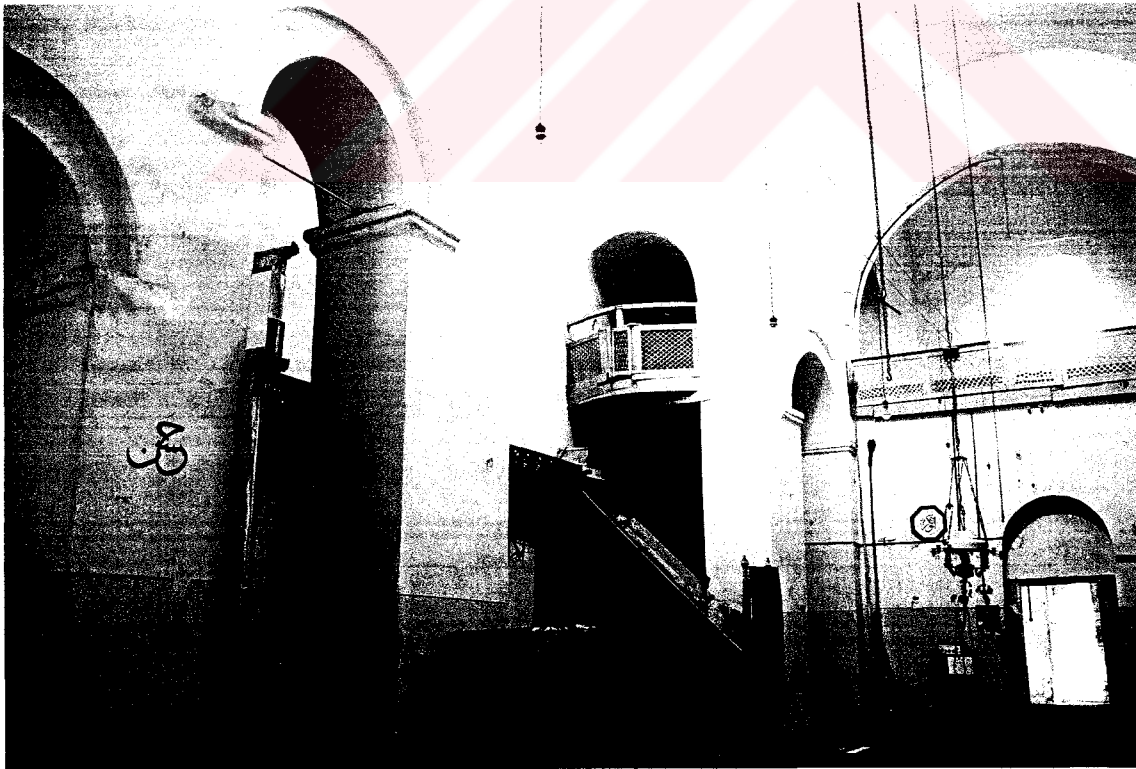

Resim 4.11 Naos

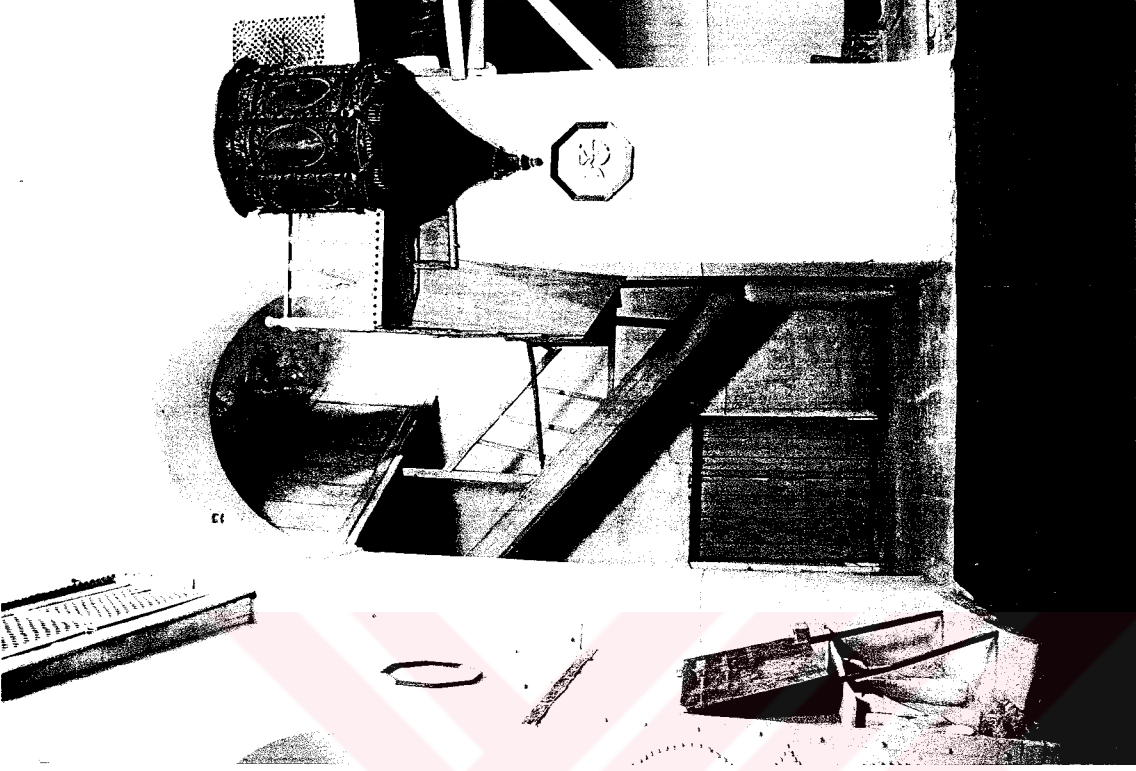
TC. YÜKSEK İÇİŞLER BAKANLIĞI
DOKÜMANLAR VE İNCELEME BÜYÜKLERİ

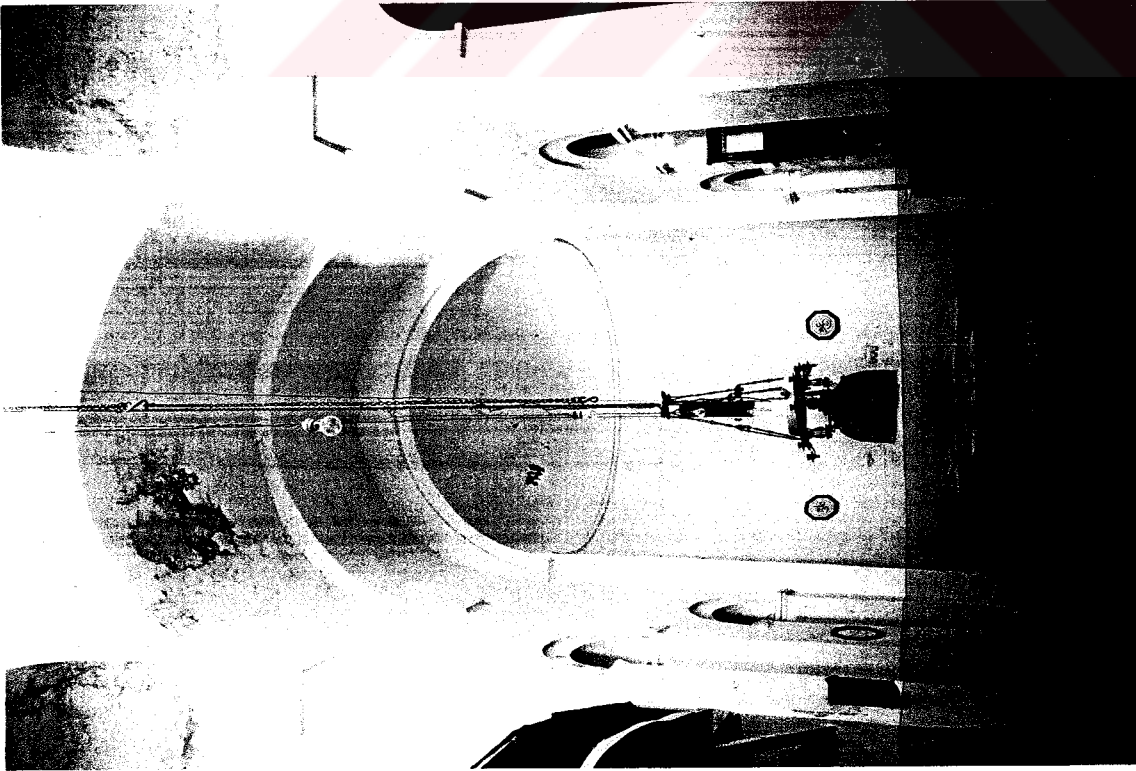
Resim 4.12 Naos

Resim 4.13 Naos

Resim 4.15 Naos galeri katına çıkan merdiven

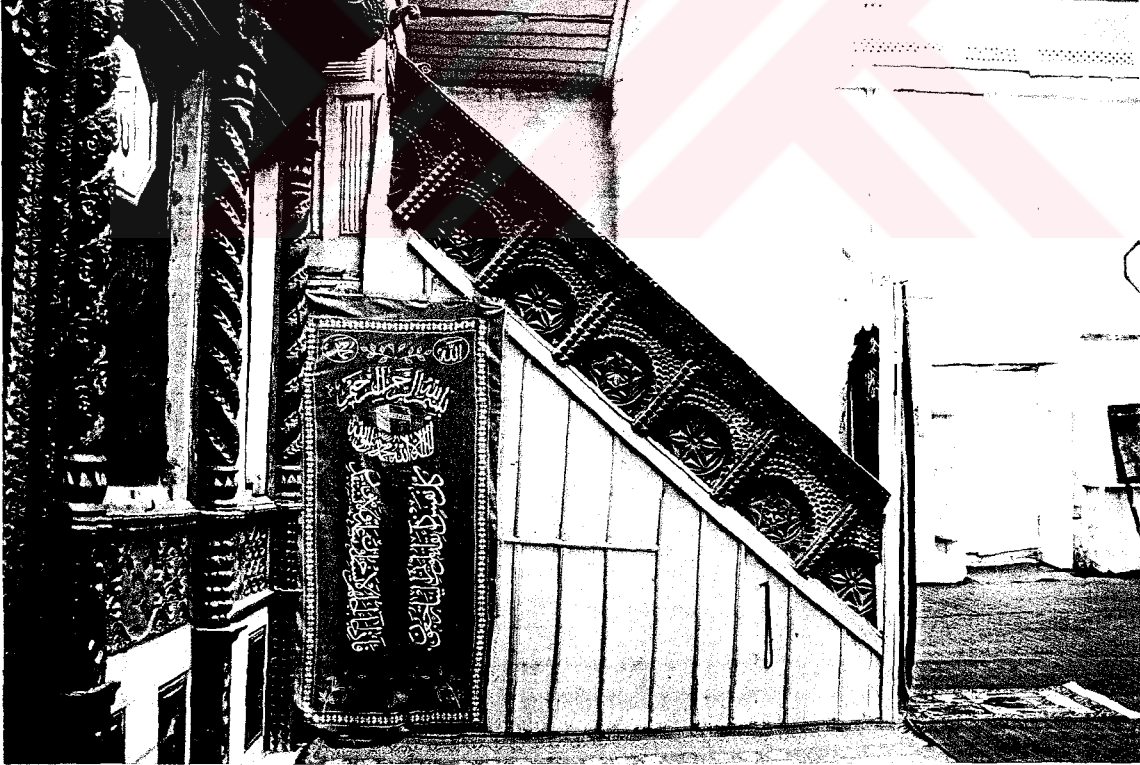

Resim 4.14 Naos ana absid

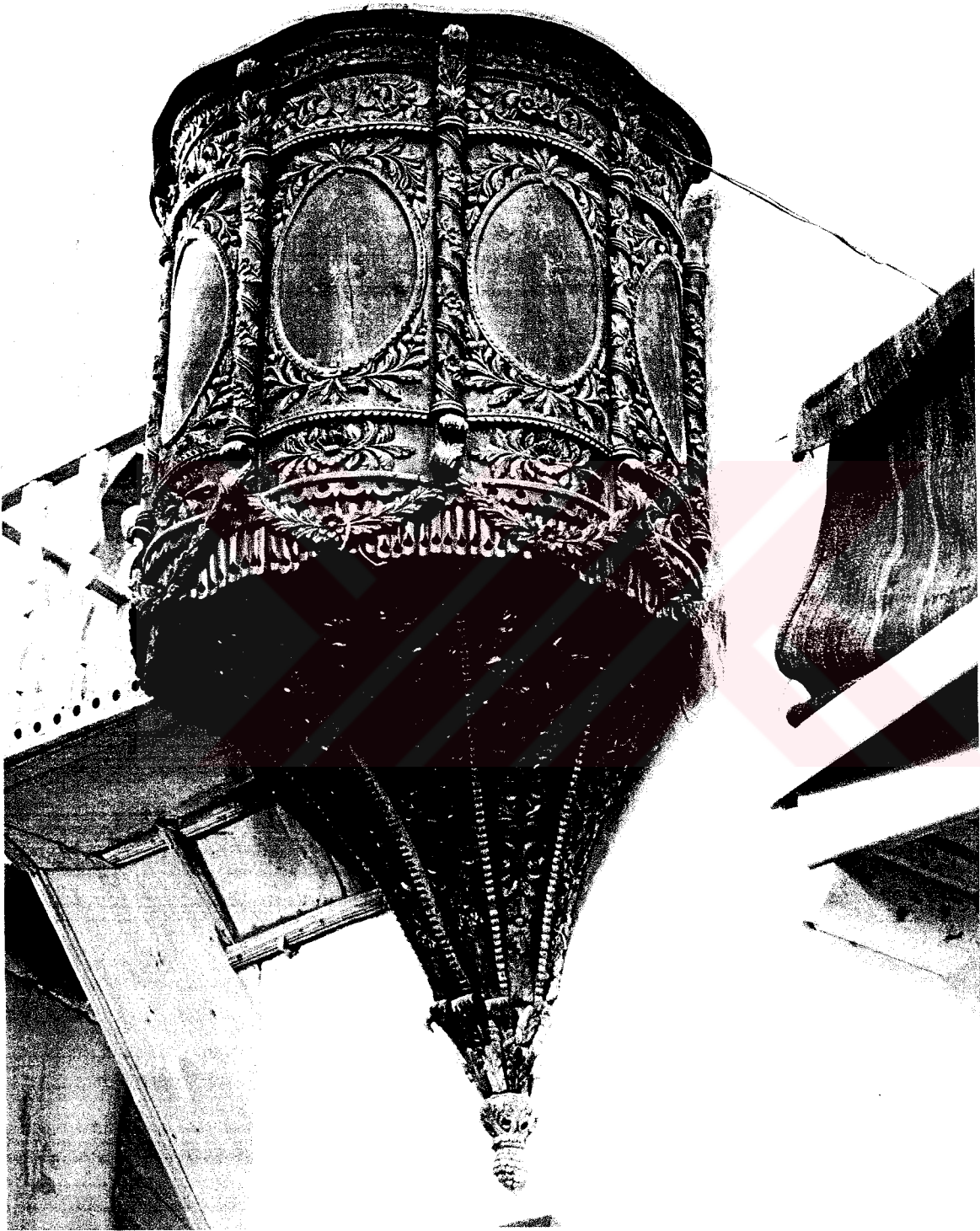
Yan absidlerden diakonikon zemin kotundan 20 cm. yüksektedir. Derinliği 88 cm.dir. Prothesis ise zemin kotundan 26 cm. yüksekliktedir ve onun da derinliği 88 cm.dir. Her iki absid içeriden ve dışarıdan da daireseldir. Yarım kubbe ile örtülüdürler. Prothesis'in sol yanında, duvara bitişik olarak küçük bir çeşme bulunmaktadır. Yine aynı duvar boyunca merdivene kadar uzanan 26 cm. yükseklikte taş bir seki vardır.

Naostan ahşap ikonostasis ile ayrılan bema bölümünün, absidlerin hemen önünde yer alan iki sütundan itibaren başladığı sanılmaktadır. Bugün ikonostasisler mihrap yönüne yerleştirilmiştir. Her iki sütunda da 26 cm. derinliğinde birer niş vardır.

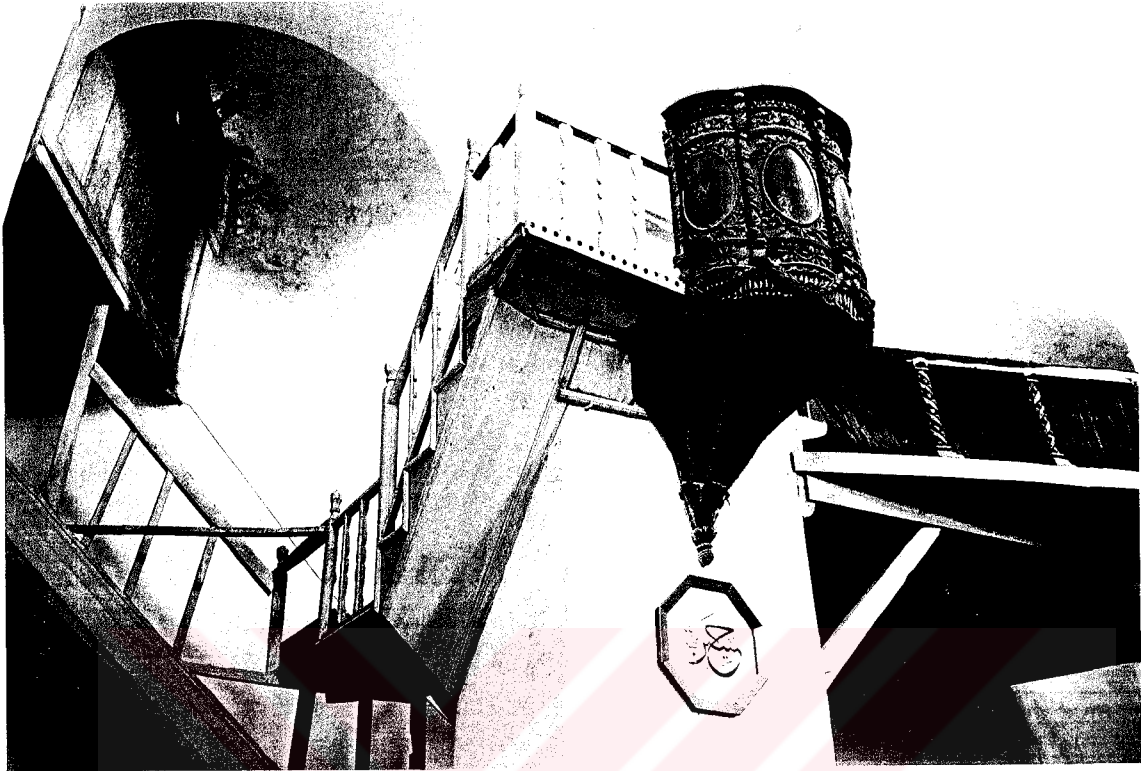
Kubbeyi taşıyan kolonlardan birinin üzerinde yer alan ambon ve ikonostasis Rus Çarı I.Nikola tarafından hediye edilmiştir. Ambona 13 basamaklı bir merdivenle ulaşılmaktadır. Ancak kadınlar mahfiline çıkan merdiven yüzünden sekizinci ve onuncu basamakların arası kapatılmıştır. Ambonada bu merdivenden ulaşılmaktadır. Ambon ve ikonostasislerin orijinal bovalarıyla günümüze ulaşmışlardır.

Resim 4.16 Minberde kullanılmış ikonostasisin bir parçası

Resim 4.17 Ambon

Resim 4.18 Ambon

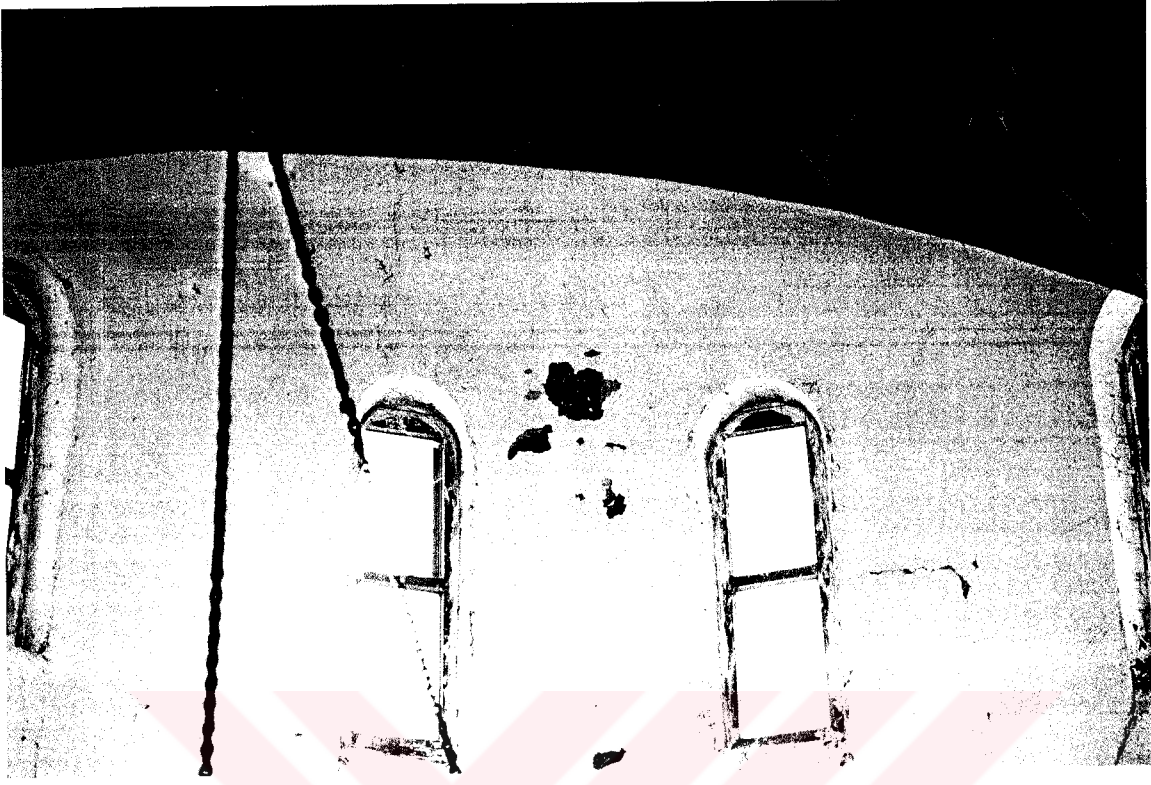
Resim 4.19 İkonostasis

Mekanın döşemesi dikdörtgen ve kare formlu doğal taş kaplamadır. Taş kaplamanın boyutları 30~46x30~84 arasında değişmektedir. Kubbenin hemen altında 3x3 metre boyutlarında, ortasında 1.3 metre çapında göbeği olan, kare bir form yer almaktadır. Bema bölümünün döşemesi ise mevcut kaya oyularak, murçla şekil verilerek oluşturulmuştur. Bu kısmın döşemesinin kilisenin ilk döneminden kalmış olabileceği düşünülmektedir.

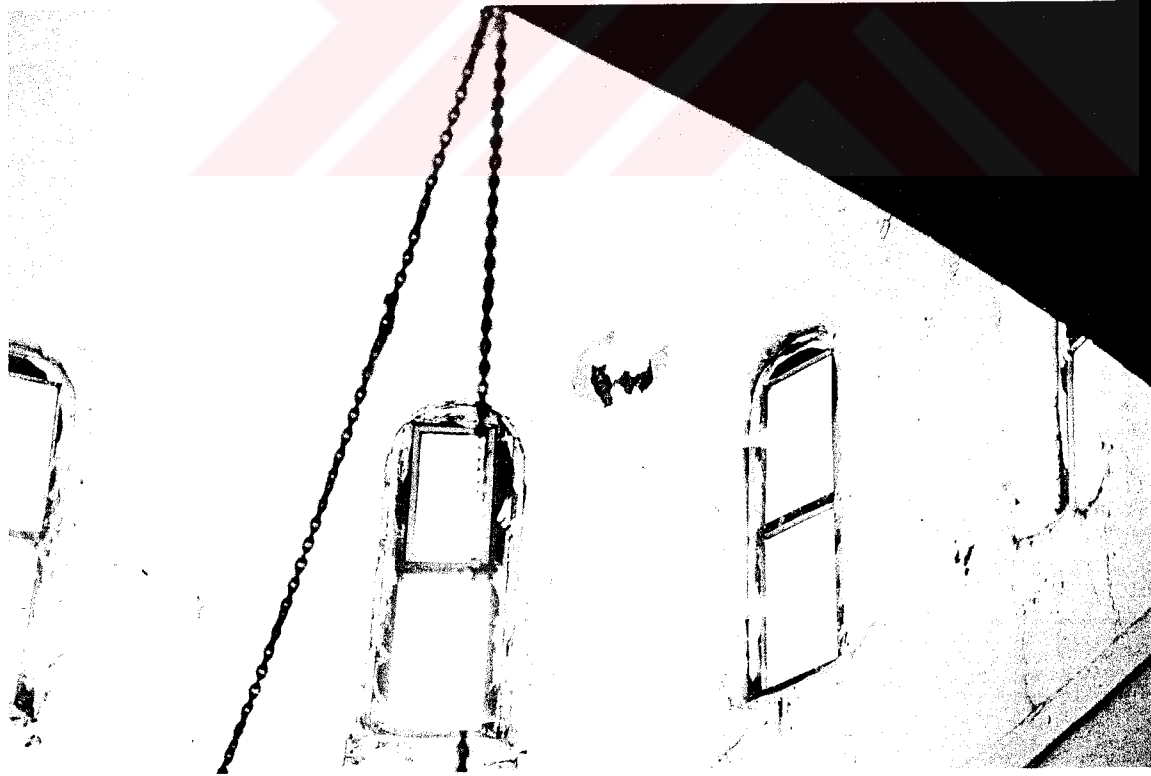
Kilisenin iç mekanındaki freskler kireç badana ile kapatılmıştır. Ancak bugün bazı yerlerdeki badanalar dökülmüş ve altındaki freskler ortaya çıkmıştır. Özellikle kubbe altındaki fresklerde üç adet yüz figürü rahatlıkla görülebilir. Gerverili Rumların anlattıklarına göre, kilisenin kuzey duvarında İsa'nın Platus tarafından mahkemesi, çarmıha geriliş sahnesi, absid kısmında Aziz Gregorios'un, Aziz Anthanasius'un, Aziz Basileus'un ve Kyrillos'un tasvirleri bulunmaktadır. (Binoğul, 1985)

Resim 4.20 Kubbe altı döşeme kaplaması

Resim 4.21 Kubbede fresk izleri

Resim 4.22 Kubbede fresk izleri

Galeri katına, naosun kuzey duvarına bitişik olan 8 taş, 18 adet ahşap basamaktan oluşan bir merdivenle ulaşılır. Yaklaşık olarak 4.85x11.4 metre boyutlarında ve dikdörtgen planlıdır. Örtü sistemi, kuzey ve güney uçlarında basık tonoz, ortada ise beşik tonoz şeklindedir. Döşemesi rabıta tahta kaplamadır. Ayrıca galerinin, 2.1x4 metre boyutlarında sağ nef üzerine uzanan bir balkonu vardır. Bu balkonun ve galeriye çıkan merdivenin üzerinde de eşya koymak için yapılmış birer odacık vardır. Merdivenin on üçüncü basamağında Kadınlar Mahfili kısmına geçilebilir. Tamamen ahşap konstrüksiyondan oluşan mahfil kilise camiye çevrildikten sonra eklenmiştir.

Resim 4.23 Galeri

Parekklesion, kilisenin kuzey duvarına bitişiktir. Adı Hagios Theodoros'dur. Yapıya, naos ve yan bölümden açılan bir kapıyla geçilmektedir. Boyutları yaklaşık 2.65x8.4 metredir. Doğu batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı yapı tek neflidir. Absidin derinliği 1.08 metredir. Absidde iki adet niş bulunmaktadır. Bu kısım zemin kotundan 14 cm. yüksektedir. Mekanın örtü sistemi doğu batı doğrultusunda beşik tonozdur. Tonoz boyunca yedi adet perkitme kemeri geçmektedir. Döşemesi dikdörtgen ve kare formlu doğal taş kaplamadır. Yan bölümle arasında ufak bir tepe penceresi yer almaktadır. Bunun dışında birde naosla arasında bir pencere vardır. Aydınlatması sadece bu iki açıklıktandır.

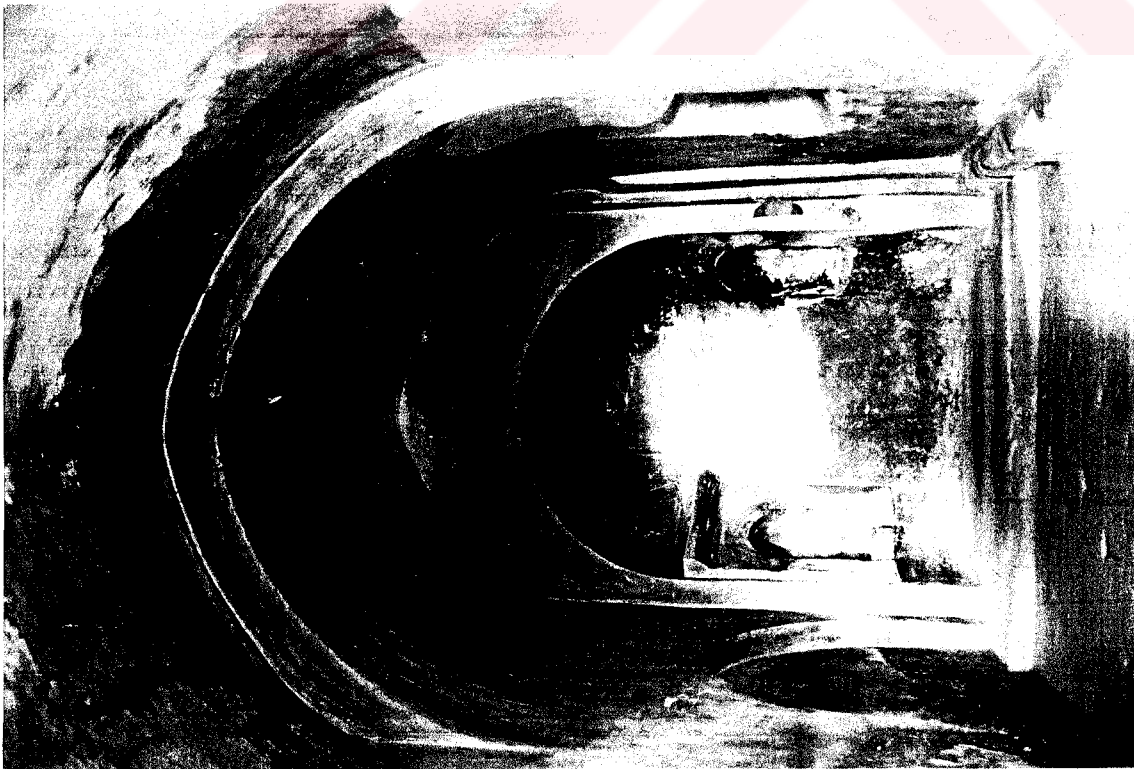
Parekklesion'un birinci katına çıkan merdiven günümüze ulaşmamıştır. Sadece son üç basamağı kalmıştır. Naosdan galeriye çıkan merdivenden ulaşılabilecek bir kapısı vardır. Bu bölümün boyutları yaklaşık 3x14 metredir. Döşemesi üç bölüm halindedir. Normal döşeme kotundan 41 cm. yüksekte olan kısım taş kaplamadır. Orta kısım rabıta tahta kaplamadır ve konstrüksiyonu ahşaptır. Mekanın batı ucu ise yine taş kaplamadır. Örtü sistemi doğu batı yönünde beşik tonozdur ve enlemesine yedi adet perkitme kemerle geçilmiştir.

Resim 4.24 Parekklesionun birinci katı

Resim 4.26 Parekklesionun bati ucu

Resim 4.25 Parekklesion absidi

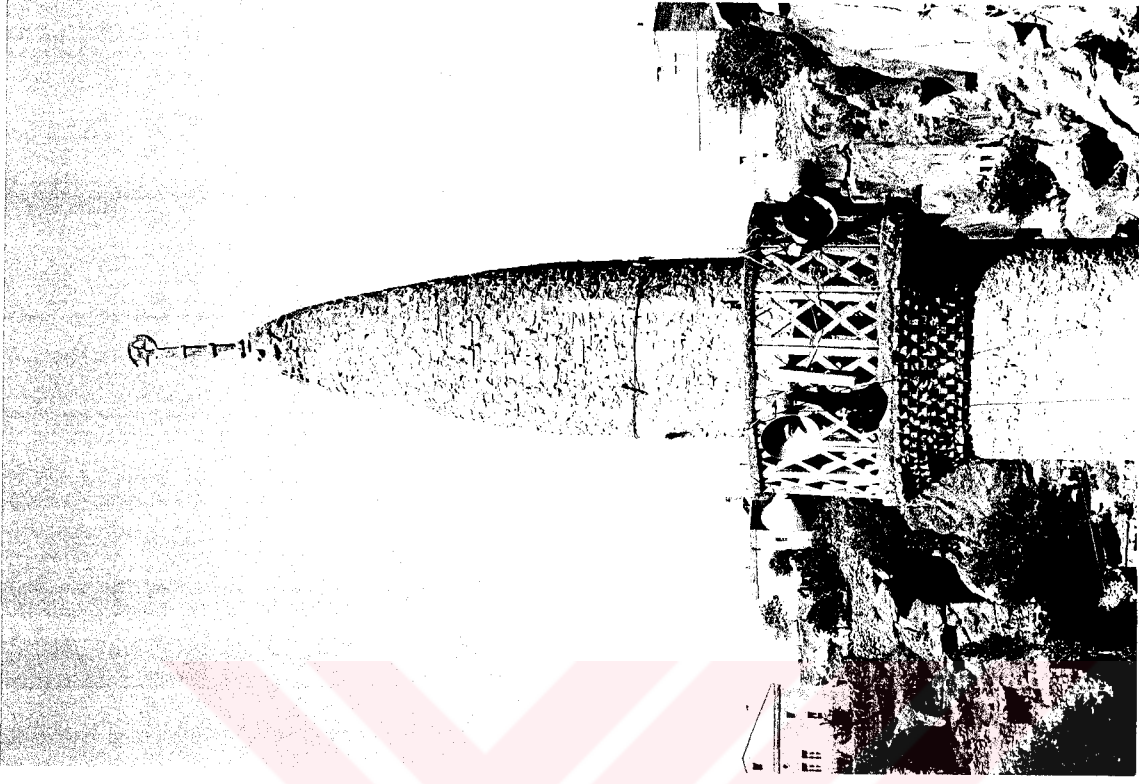
Yan Bölüm, narteksin kuzeyinde yer alır ve parekklesionla bağlantıyı sağlar. Boyutları 3.5x3.9 metredir. Örtü sistemi beşik tonozdur. Döşemesi dikdörtgen ve kare formlu doğal taş kaplamadır. Kilisenin bahçesine açılan bir kapısı vardır. Kilise çanının tokmağı da bu mekandadır.

Kilise avlusunun kuzeyinde misafirhane bulunmaktadır. Burada kilisenin mütevelli heyeti toplanır ve bölgeyle ilgili konular görüşülürdü. Devlet ileri gelenlerinin ziyaretlerinde burada toplantılar düzenlenirdi. Bölgenin baş rahipleri misafirhanede kalırlardı. Misafirhanenin alt katında buğday, yağ depoları bulunmaktaydı. Ayrıca doğuda kilisenin dışında papazın oturduğu bir ev vardı. (Petropoulos, Andreadis, 1970, s.20) Günümüzde bu mekan cami imamının konutu olarak kullanılmaktadır.

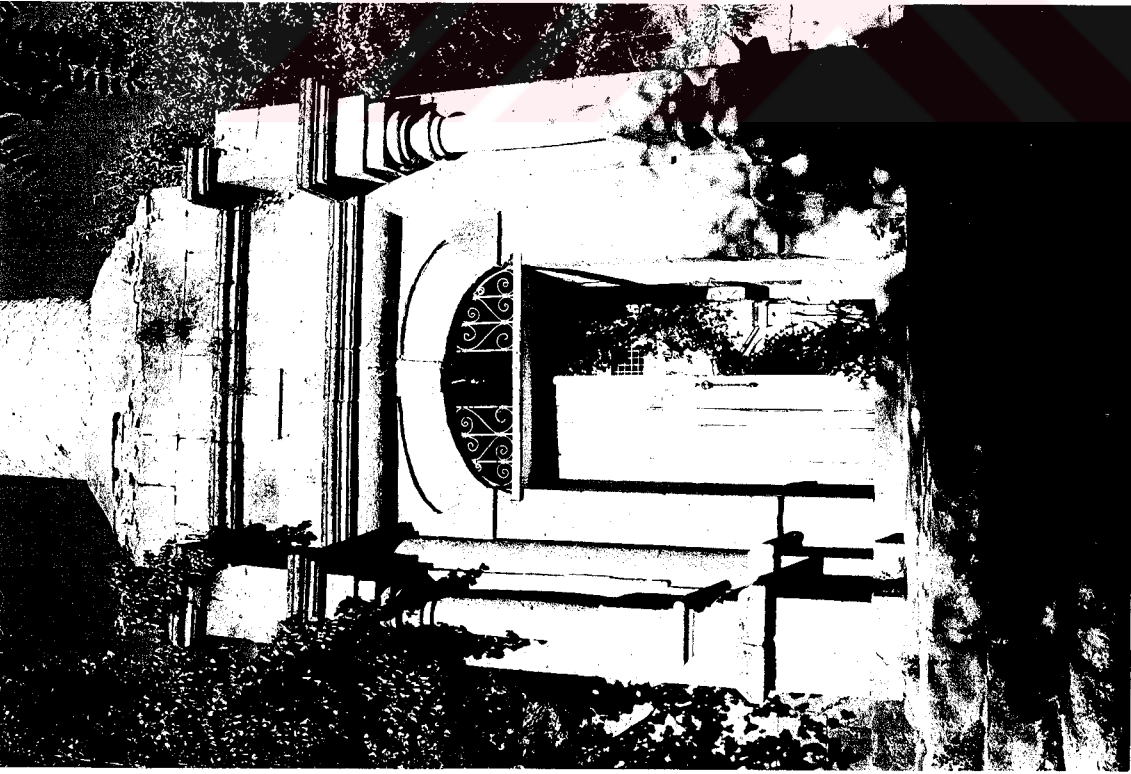
Avlunun kuzeydoğusunda ise bir fırın, güneybatısında ise 37 basamakla inilen bir yeraltı ayazması vardır. Eskiden kilisenin güneyinde zengin Gelveri'lilerin gömüldüğü bir mezarlık yer alırdı. (Petropoulos, Andreadis, 1970, s.20)

Avlunun batı ucunda, 1924 yılında kilise camiye çevrilirken minare haline getirilen 15 metre yüksekliğinde çan kulesi bulunmaktaydı. Elimize ulaşan belgelerden anlaşıldığı üzere metal konstrüksiyon olan çan kulesi, minareye çevrilirken tuğla ile örülmüştür. Çan, Rusya Odessa'da yaşayan Gelveri'lilerin hediyesi idi. Mübadele sırasında Rumlar Gelveri'den giderken yanlarında çanı, kandilleri, avizeleri, üzerlerinde kitabeler bulunan cam bardakları, İsa, Meryem, üç baş rahip ve Vaftizci Yahya'ya ait ikonaları, üzerinde Rusça kitabe bulunan muhafaza içinde, kutsal haçtan parçayı da yanlarında götürmüşlerdir. (Petropoulos, Andreadis, 1970, s.20)

Hagios Gregorios Theologos'a ve ailesine ait kutsal eşyaları ve iskeletlerine ait parçaları da beraberlerinde götürüp Nea Karvali'de bulunan Hagios Gregorios kilisesine yerleştirmişlerdir. (Petropoulos, Andreadis, 1970, s.20)

Resim 4.28 Minare

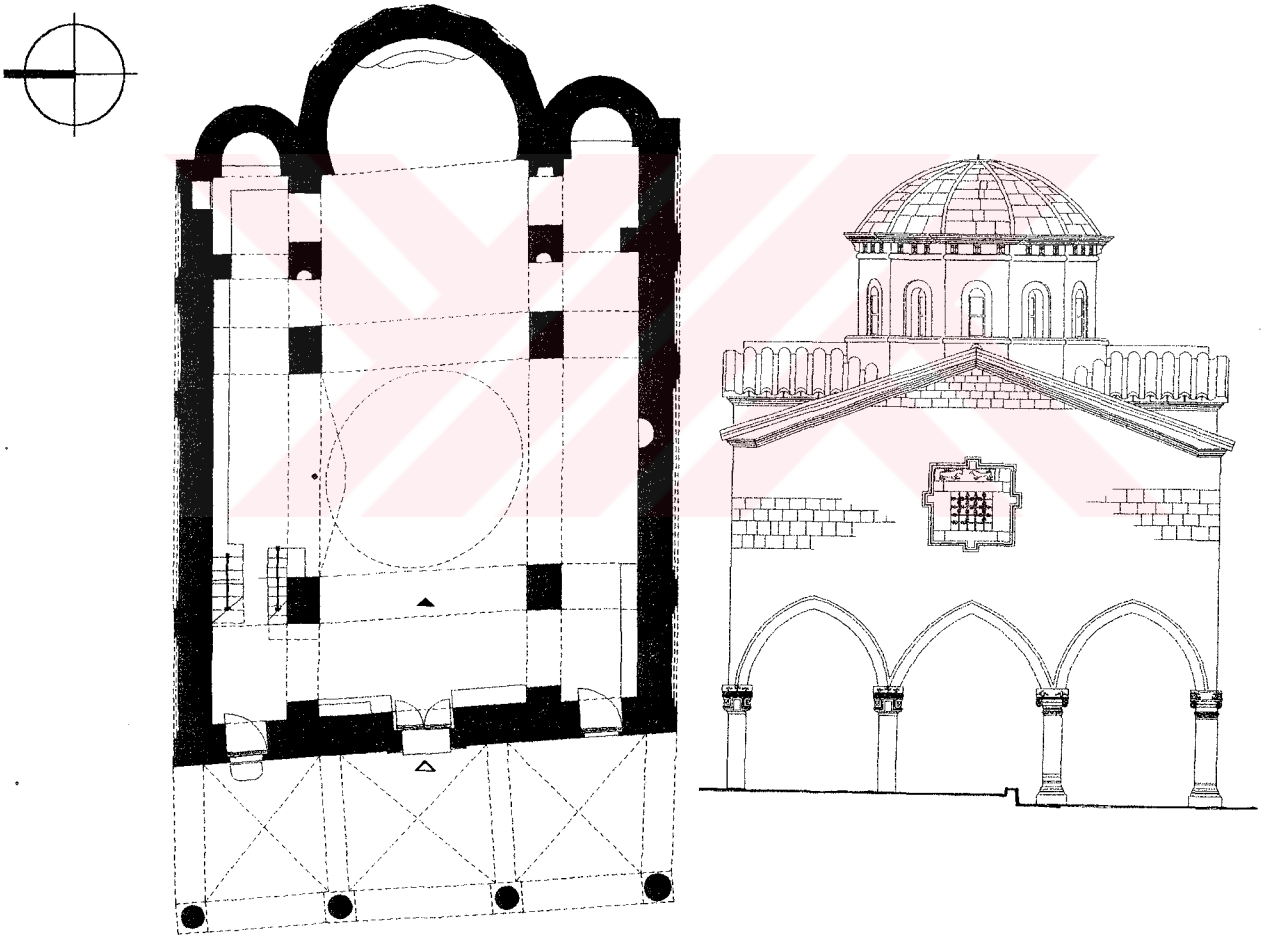

Resim 4.27 Avluya giriş kapısı

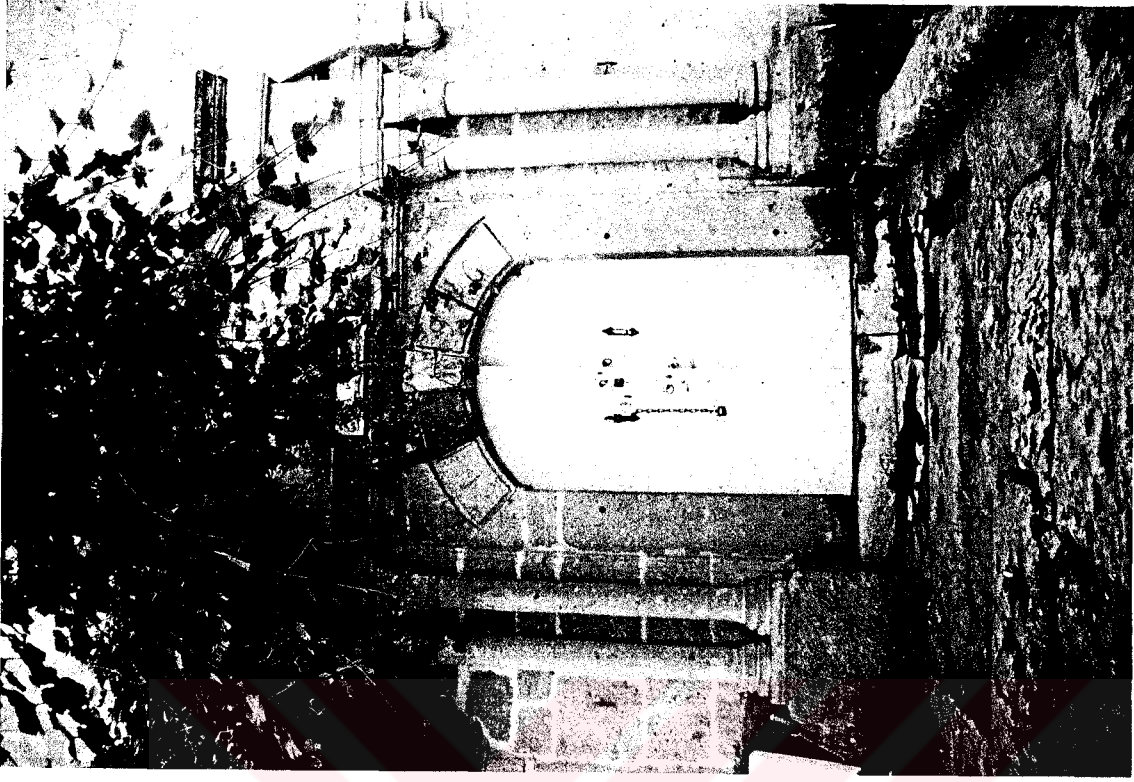
4.3.2 Cephe özellikleri

Kilisenin girişinin yer aldığı batı cephesi, 1896 yılına kadar açık bir nartekse sahipti. Dört adet sütun birbirine demir gergiler ve kemerlerle bağlıydı. Daha sonra kiliseye şapel eklenmiş ve narteks kapanmıştır.

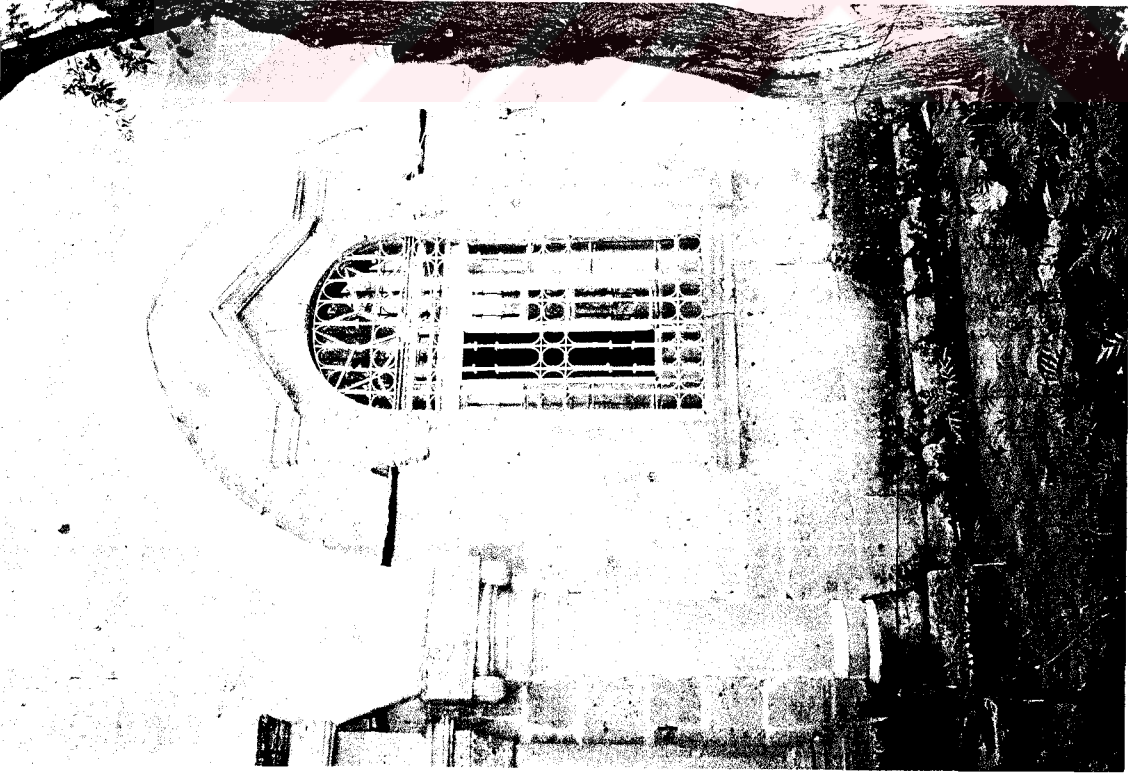
Sütun başlıkları üzerinde melek, aslan ve haç figürleri bulunmaktadır. Galeri katının batı cephesine açılan penceresi üzerinde de aynı aslan figürleri yer almaktadır. Bu pencere narteks eksenine yerleştirilmiştir. Narteks kapandıktan sonra sütunların arasına 4 adet ahşap doğrama pencere yerleştirilmiştir. Giriş kapısı da, ahşap doğramanın dışarıya bakan yüzüne çinko kaplanıp, üzerine çinko çivilerle formlar oluşturularak elde edilmiştir.

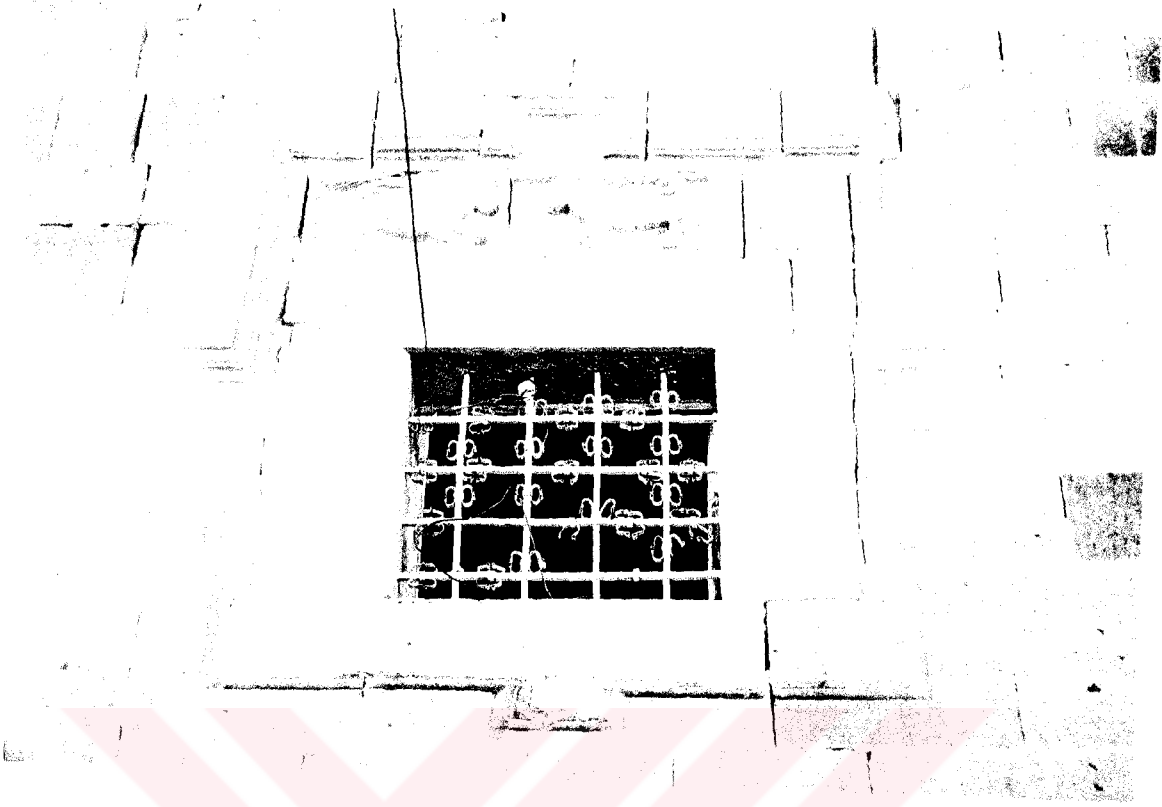
Şekil 4.1 Narteks Kapanmadan ve Şapel Eklenmeden Önce Kilisenin Durumu

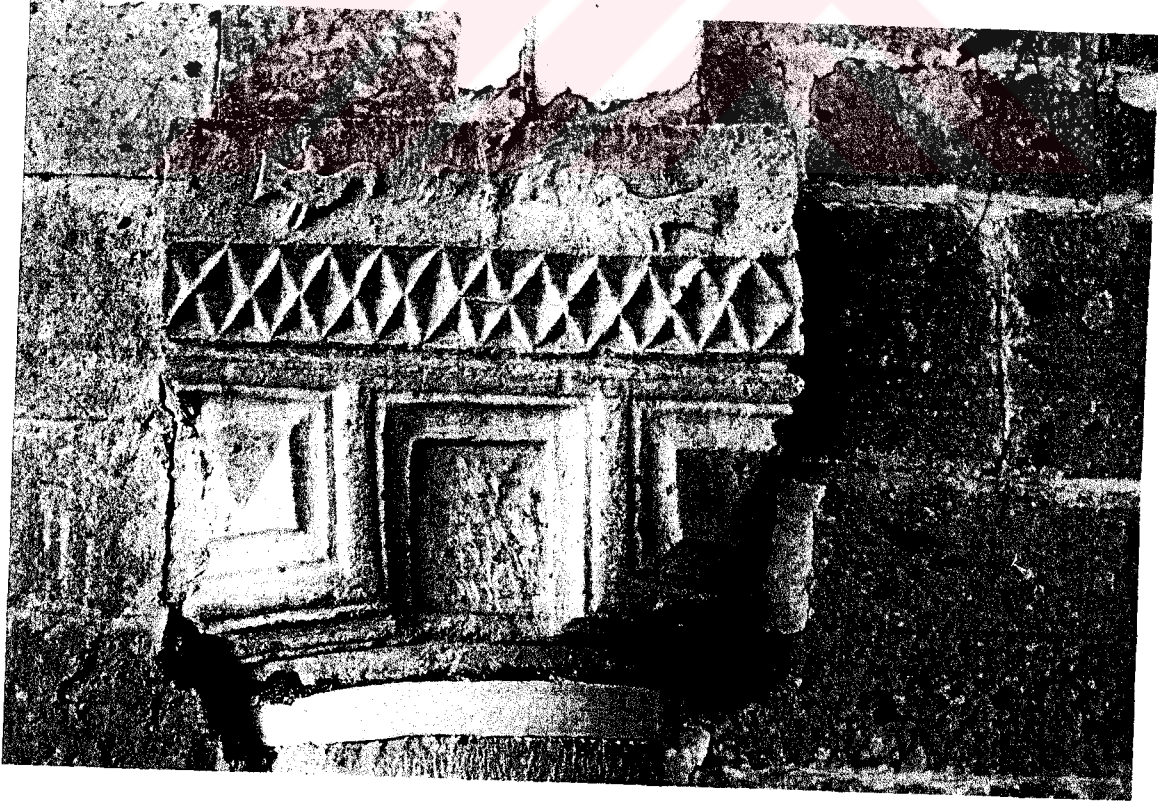
Resim 4.30 Giriş kapısı

Resim 4.29 Narteks penceresi

Resim 4.31 Galeri Katı Penceresi

Resim 4.32 Sütun Başlığı

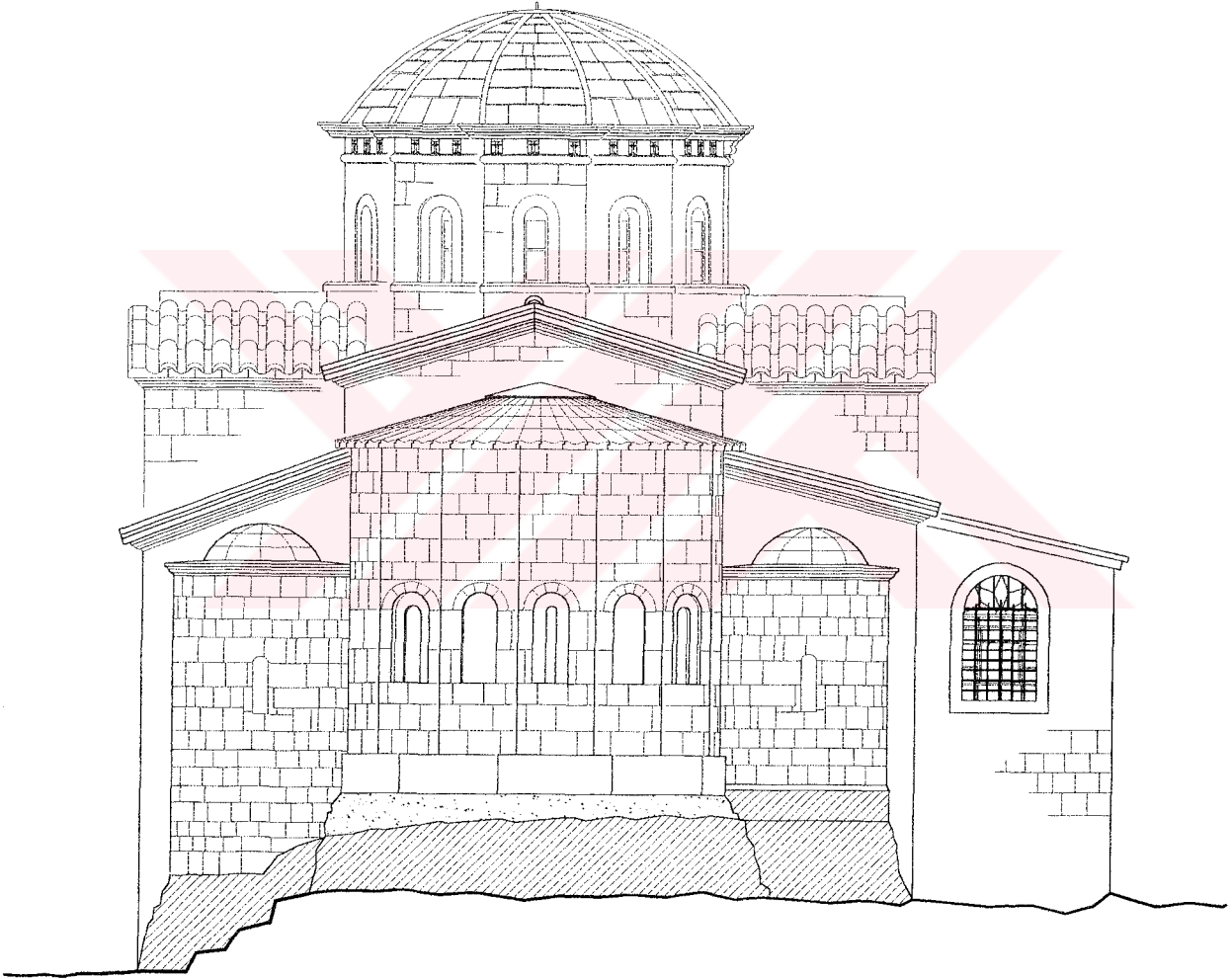
Kuzey cephesi, şapel eklendikten sonra, güney cephesine benzer olan görünümünü kaybetmiştir. Şapelin üst kat seviyesinde iki dikdörtgen penceresi vardır. Zemin katında ise, avluya açılan, kilisenin diğer kapıların da olduğu gibi ahşap doğrama üzerine çinko kaplanmış bir çıkışı vardır. Orta absid hizasında ise sadece üç tepe penceresinin bir kısmı görülmektedir. Sol absidin kuzey duvarında yer alan beşik kemerlerden ikincisinin yarısı, şapel duvarı arkasında kalmıştır. İlk kemerin başlangıç hizasında yuvarlak kemerli pencere taklidi boşluk bulunur.

Resim 4.33 Kuzey Cephesi Orta Absid Hizası

Doğu cephesinde üçlü absid düzeni görülmektedir. Ana absid yedigen formdadır ve beşgen bir kasmağa oturmaktadır. Absidde iki uçtaki taklit olmak üzere 5 adet yuvarlak kemerli pencere vardır. Bu açıklıkların üçü de örülerek kapatılmıştır. Yan absidlerin ise simetrik olarak ana absiddekilerle aynı boyutta birer penceresi vardır. İkisi de örülerek kapatılmıştır.

Kilisenin tarihi boyunca geçirdiği sanılan üç evresinin izleri sadece bu cepheden gözlenebilmektedir. Birinci dönem kilisenin ilk yapıldığı 385 tarihlidir. İkinci dönemin tarihi hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Üçüncü dönem ise 1835'den günümüze kadar korunmuş durumudur.

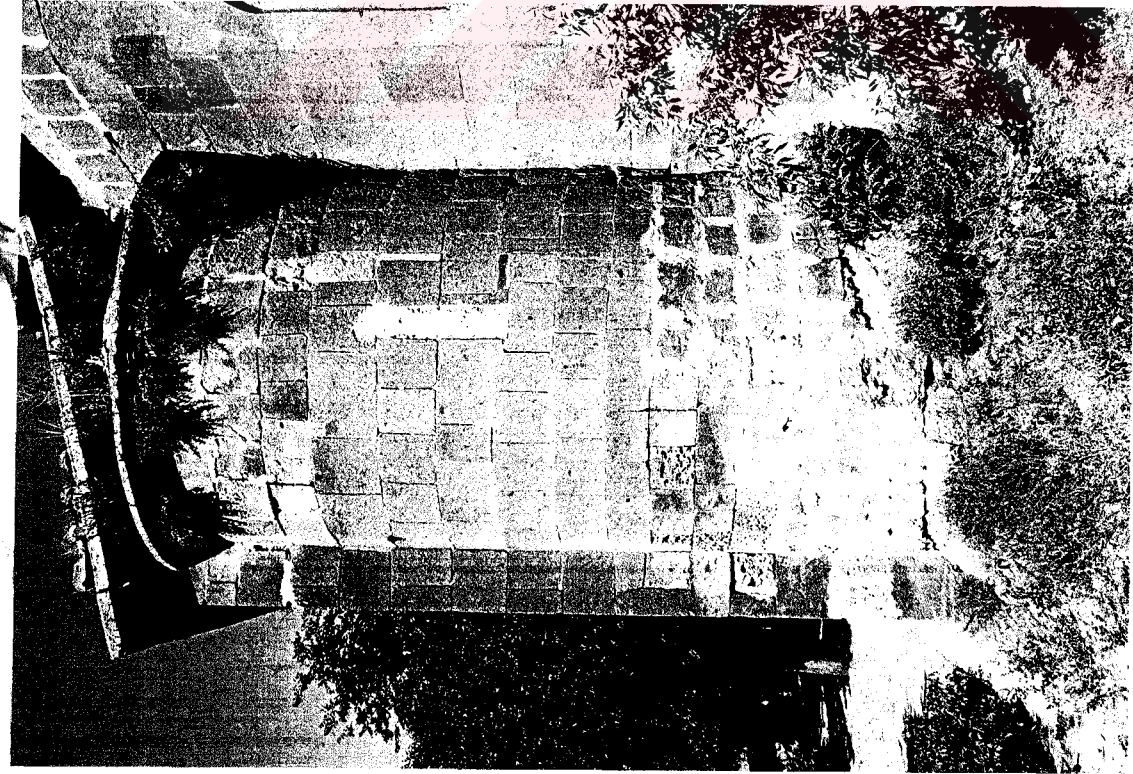

- 1.Dönem
- 2.Dönem
- 3.Dönem

Şekil 4.2 Doğu Cephesi Arkeolojik Analiz

Resim 4.35 Doğu Cephesi ana absid

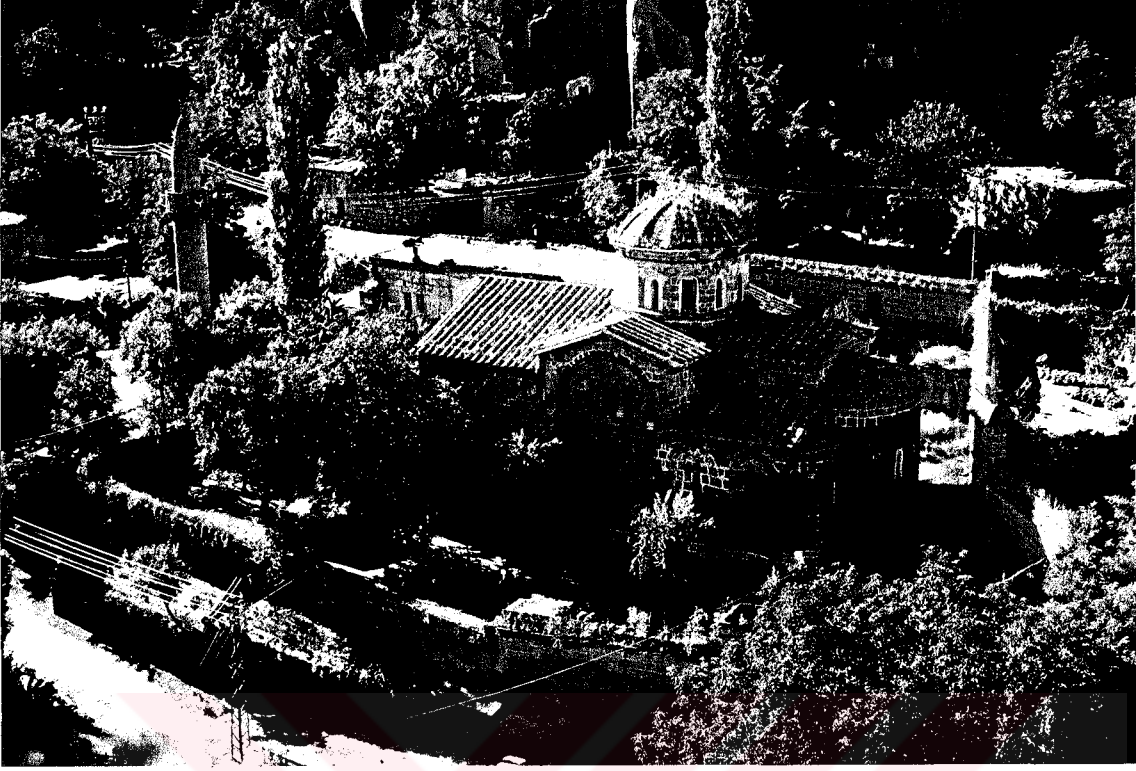

Resim 4.34 Doğu Cephesi yan absid

Güney cephesinde orta absid hizasında üçlü yuvarlak kemerli pencere vardır. Alt hizasında, kemerin orta aksında ise dikdörtgen bir pencere açılmıştır. Bu pencerenin gerek boyutları, gerekse duvarda boşluğunun açılış biçiminden sonradan yer aldığı sanılmaktadır. İlk iki beşik kemerden birincisindeki pencere içinde aynı durum söz konusudur, sonradan açıldığı belli olmaktadır. Galeri katı bu cepheye batıdakine göre daha gösterişsiz kare bir pencereyle açılmaktadır. Dördüncü kemerin formunda ise bir bozukluk söz konusudur. Tahminen bu kemer yıkılmış, onarılırken aslına uygun yapılmamıştır.

Resim 4.36 Güney Cephesinde onarılan kemer

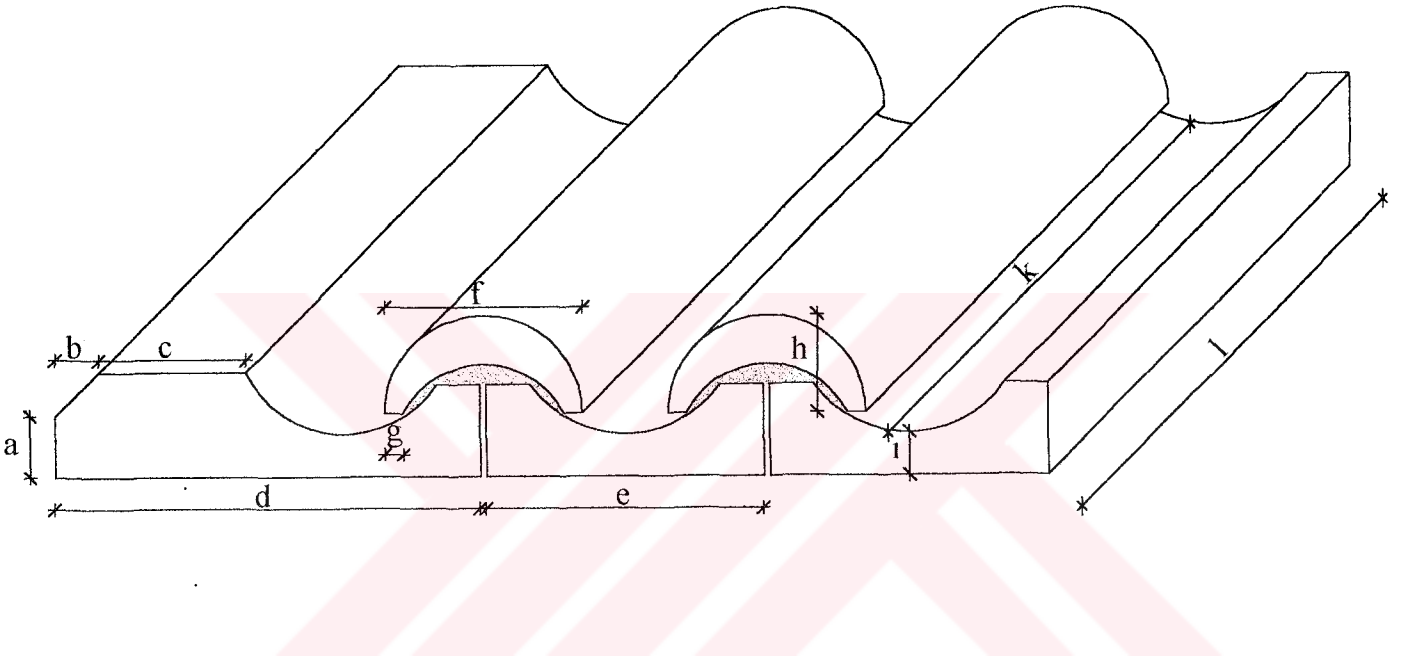

Resim 4.37 Hagios Gregorios Theologos Kilisesi'nin güney cephesi

Resim 4.38 Hagios Gregorios Theologos Kilisesi'nin batı cephesi

Kilisenin en önemli yapı elemanlarından birisi de taş kiremitlerdir. Kapadokya Bölgesinde başka kiliselerde de taş kiremitlere rastlanmasına rağmen hiçbirinin formu buradakilere benzememektedir.

Şekil 4.3 Taş Kiremit Detayı

a- 10 cm	g- 2.8 ila 3.5 cm arası
b- 10 cm	h- 16 ila 17 cm arası
c- 24 cm	ı- 7 cm
d- 70 cm	k- 58 ila 82 cm arası
e- 44 ila 47 cm arası	l- 57 ila 81 cm arası
f- 30 ila 33 cm arası	

5. YAPIDAKİ BOZULMALAR, NEDENLERİ VE KORUMA ÖNERİLERİ

5.1 Doğal Etkiler

5.1.1 Bitki Oluşumu

Rüzgar ve kuşların taşıyarak getirdikleri çeşitli bitkisel organizmalar yapının çeşitli yüzeylerinde, özellikle çatıda, birikir ve yerleşirler. Daha sonrada yağmur suyu ve nemin etkisiyle yaşamlarını sürdürüp, bitkilenmeye sebep olurlar.

Kilisede de özellikle kubbenin üzerinde bitki oluşumu yoğun bir şekilde görülmektedir. Ayrıca çatıda taş kiremitlerin arasında da bitkilenme oluşmaktadır. Bu bitkiler taşın nemini emip, kök salmışlardır. Kökler zamanla taşın bünyesine nüfuz edip, çatlamalara neden olmuşlardır. Taşın ve derz harcının bileşimi, kökler aracılığı ile değişerek toprağa dönüşmüştür.

Resim 5.1 Kubbedeki bitkilenme

5.1.2 Suyun Etkisiyle Oluşan Bozulmalar

Nem yapıyı bozan en önemli faktörlerden biridir ve Hagios Gregorios Theologos kilisesinde nemin sebep olduğu çeşitli bozulmalar bulunmaktadır.

5.1.2.1 Yosun ve Alg Oluşumu

Hagios Gregorios Theologos Kilisesi'nin yapı malzemesi taştır. Bu taşta normal tüfe göre daha dayanıklı gözenekli volkan tüfüdür. (Binan, 1994, s.229)

Alglerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için güneş ışığına ve suya ihtiyaçları vardır. Yeşil, kırmızı veya kahverengi toz veya lifler halindedirler. (Feilden, 1982, s.132) Kilisenin çatısında, taş kiremitlerde yoğun olarak görülür.

Yosunlar pürüzlü ve nemli yüzeylerde yaşarlar. Yüzeyde kir ve leke oluştururlar. Aynı bitkilerde olduğu gibi taşın nemini alıp, kök salar ve taşın bileşimini değiştirirler. Taşın üzerinde ince bir organik madde tabakası meydana getirip, zamanla yayılırlar. Rutubet kontrol altına alınıp, devamlı bakım yapılırsa bu durum önlenir.

Kilise'de yosun oluşumu özellikle galeri katında ve parekklesionun üst katında görülmektedir. Her iki mekanda da çatıdan gelen nemin etkisiyle yosunlaşma olduğu sanılmaktadır.

Resim 5.2 Galeri katındaki yosunlanma

5.1.2.2 Yağmur Suyu

Eriyebilen tuzlarla zengin olan yağmur suyu, kapilarite ile, yalıtımsız ve gözenekli duvarlardan kılcal yoldan, bina bünyesine yayılır. Daha sonra nem buharlaşarak yüzeyden ayrılır ve çiçeklenme meydana gelir. Nem aynı zamanda malzemenin kimyasal ve fiziksel yapısını da bozar.

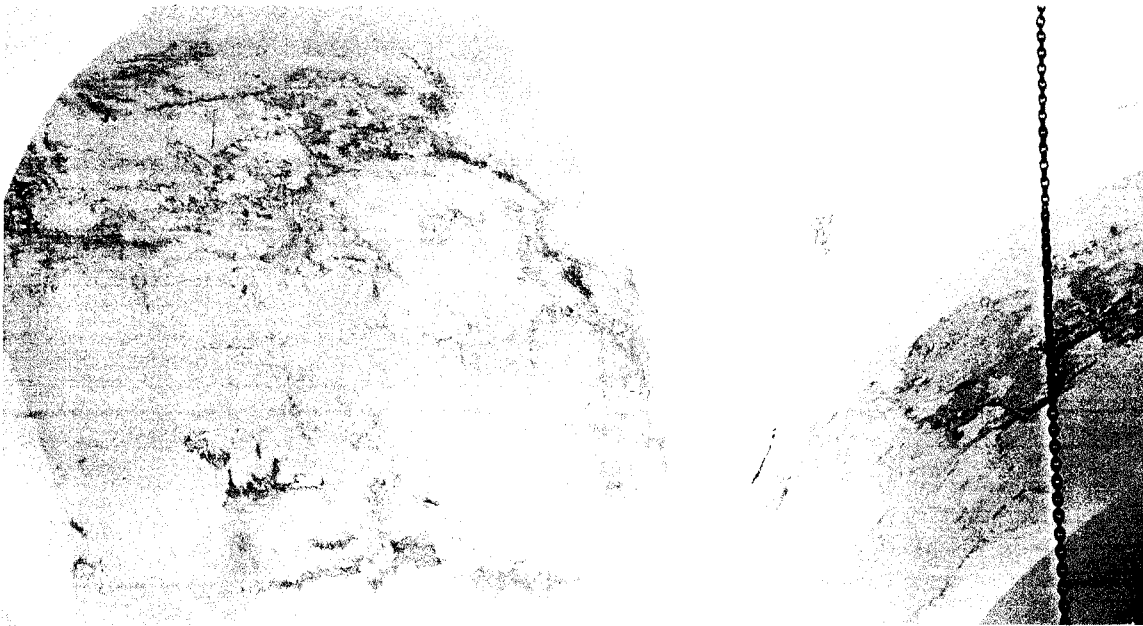
Kilisenin özellikle tavan kısmında yoğun olarak nemin etkileri görülmektedir. Çiçeklenmenin yanı sıra duvarların yüzeyinde ve içinde meydana gelen yoğunlaşan suyun etkisiyle küflenme ve pamuklanma oluşmaktadır.

Çatıdan yapının bünyesine giren yağmur suyunu önlemek için, öncelikle çatı örtüsünün bakımının yapılması gereklidir. Taş kiremitlerin altındaki, suyu içine çekmiş olan toprak dolgunun değiştirilmesi lazımdır. Ayrıca toprak dolgunun altına yalıtım uygulanmalıdır.

Saçak silmesini oluşturan taşların sudan etkilenmesi sonucunda bu bölgelerde de yüzey erozyonu gözlenir. Bu da rutubetin daha fazla yapı bünyesine girmesine yol açar.

Duvar cephesinde buharlaşmanın artırılması içinse, duvarın yüzeyinde delikler açılarak, bu deliklere gözenekli seramik borular yerleştirilebilir. Böylece duvardaki nemin buharlaşması hızlandırılır. Ancak boruların 5 yılda bir değiştirilmesi gereklidir. (Feilden, 1982, s.140)

Kilisenin duvarlarında yer alan fresklerinde nemden dolayı tahrip olmaları, kireç badana üstlerini kapatmasına rağmen, büyük bir olasılıktır.

Resim 5.3 Tonozlardaki rutubet izleri

5.2 Yanlış Onarımlar

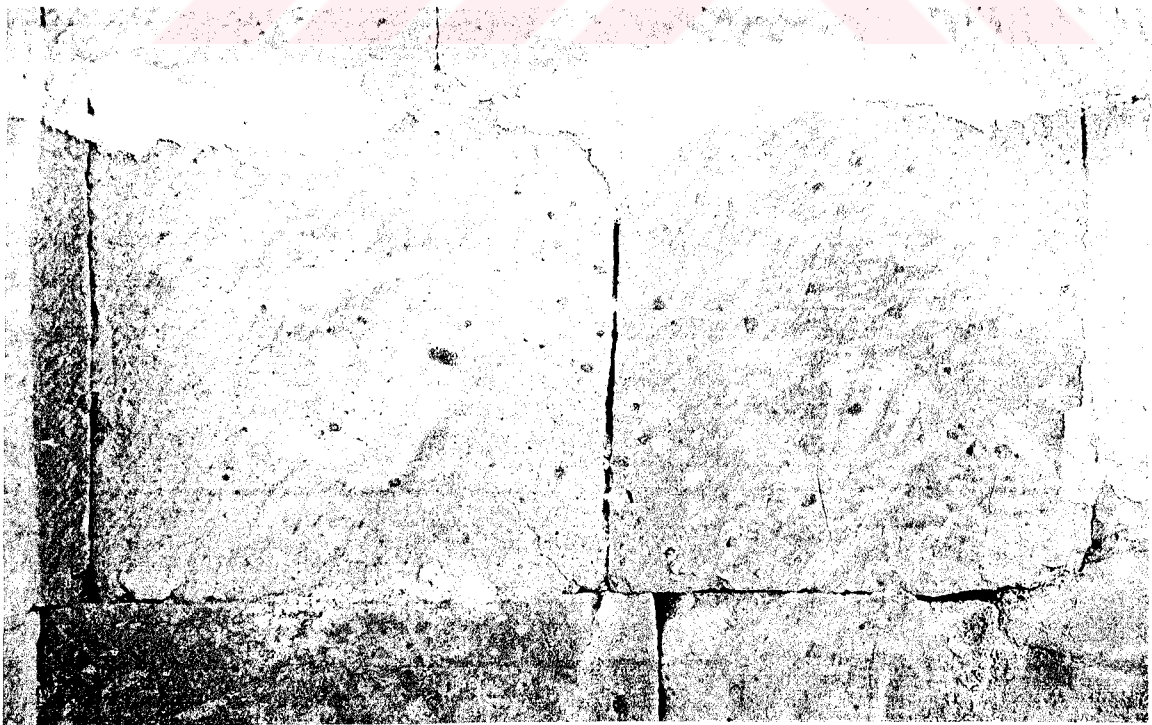
5.2.1 Derzleme

Hagios Gregorios Theologos Kilisesi'nde derzlemede kireç harcı kullanılmıştır. Bu malzemenin dış etkilere, özellikle suya karşı dayanıklılığı azdır. Nem hareketi taş yüzeye göre bu bölgelerde fiziksel yapısı nedeniyle daha hızlıdır. Bu yüzden de kısa sürede derzlerdeki harçlar ayrışırlar.

Genellikle restorasyon çalışmalarında harçların ayrışmasını geciktirmek için derzler dışarı doğru 1-2 cm. çıkıntılarla yapılır. Bu durumda yağmur suyunun duvar yüzeyindeki akışını geciktirir ve daha fazla su emmesine yol açar. Derzlerin alt yüzeyleri de daha fazla toz ve kir barındırır. Derzlerin içeriye girintili olması da aynı sorunları doğurur.

Kilisede de boşalan derzlere oldukça özensiz bir işçilikle kireç harcı uygulanmıştır. Derzler dışarı doğru çıkıntılı yapılmış ve taş yüzeylerine taşırılmıştır. Böylece hem yanlış uygulama yapılmış, hem de görsel açıdan kirlilik yaratmıştır.

Derzlemede dikkat edilmesi gereken diğer bir hususta kullanılacak harcın bileşimidir. Kimyagerlerin yardımıyla harcın bileşenleri ve karışım oranları bulunmalı, bu incelemelerin sonuçlarına göre harçlar kullanılmalıdır. Tarihi binalarda harç olarak en iyi malzeme yanmış ve söndürölmüş kireçtir.

Resim 5.4 Cephede kireç harcıyla onarım

5.2.2 Çimento Harcıyla Yapılan Onarımlar

Hagios Gregorios Theologos Kilisesi'nde çimento harcıyla yapılan onarımlar şunlardır:

- Kuzey cephesinin duvar yüzeyinde sıva olarak,
- Çatıda eksik parçaları tamamlamak amacıyla,
- Döşemedeki eksik, kırık parçaların yerine.

Çimento harcı, kolay elde edilmesi ve uygulanması, bağlayıcılığının kirece göre daha fazla olması, basınca ve çekmeye dayanıklılığı sebebiyle restorasyonlarda tercih edilmiştir. (Ersen, s.1-7) Ancak geleneksel malzemelere uygun bir bağlayıcı değildir.

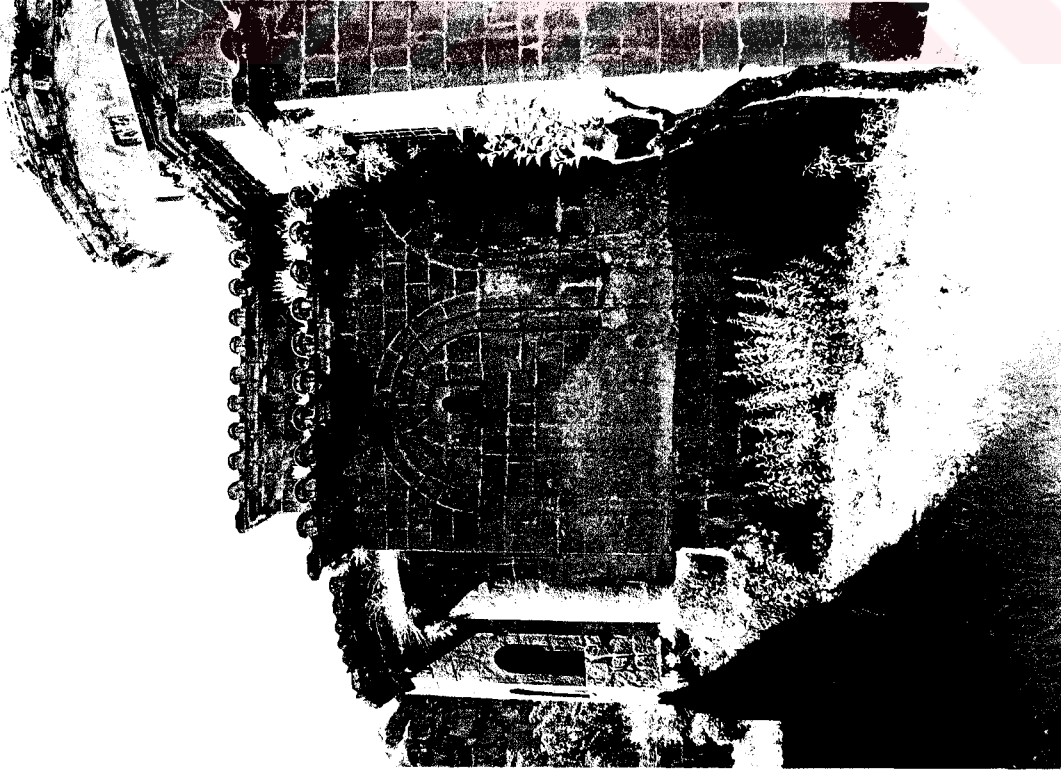
Bağlayıcı olarak kullanılan çimentonun bünyesinde barındırdığı bileşenler taşın tuzlanarak bozulmasını hızlandırır. Yapılan onarımlarda çimento, gözenekli malzemeyle temas ettiğinde, yükler karşısında farklı çalışmakta ve bütün gerilmeleri geleneksel malzemeye aktarmaktadır. (Ersen ve Güleç, s.1-7)

Resim 5.5 Çatıda çimento harçlı onarım

Resim 5.7 Güney cephesinde kireç harçıyla derzleme

Resim 5.6 Kuzey cephesinde çimento harçlı onarım

5.3 Taşıyıcı Sistem Bozulmaları

Hagios Gregorios Theologos Kilisesi'nin genel olarak strüktürü sağlamdır.

Naosla galeri katı arasındaki kemerin ahşap gergisi, iki uçta yaklaşık 10 cm.lik ahşap parçalar kalacak şekilde kesilmiştir. Bunun sonucunda da kemerden başlayıp galeri katının orta bölümündeki beşik tonozda devam eden ince bir çatlak görülmektedir. Ahşap gerginin hangi sebeple ve ne zaman kesildiği bilinmemektedir.

Bu sorunu çözmek için ön germe uygulanabilir. Bu sistemde taşıyıcı ögenin ekseninden geçirilen bir çelik halat iki baştan sıkıştırılır. Taşıyıcı ögenin yük taşıma kapasitesi ve rijitliliği artırılmış olur. (Sözen ve Tanyeli, 1986, s.181)

Ön germe uygulanacak duvar delindikten sonra, duvar içinden borular geçirilerek delik yeri belirlenir ve çelik halat ya da çubuk bunların içinden geçirilir. Çelik çubuk veya halatlara hidrolik kriko ile ön germe işlemi uygulanır. İlk uygulamadan iki ay sonra bir gerilme daha uygulanır ve duvara enjeksiyon uygulaması yapılır. (Feilden, 1982, s.360)

Kilisenin birçok yerinde görülen derz boşluklarında da enjeksiyon yöntemi uygulanabilir. Enjeksiyonun amacı, kargir yapılarda taşıma kapasitesini arttırmak, çatlak ve boşlukları kapatmak, harcı güçlendirmek ve eksik harcın yerini doldurmaktır. (Wenzel, 1990, s.400) Kilisede uygulanacak enjeksiyonda malzeme olarak kireç önerilmektedir.

Diğer taşıyıcı sistem sorunu da parekklesiyonun zemin katının tavanında görülmektedir. Ahşap strüktürün oturduğu noktalarda başlayıp tonoz boyunca devam eden iki çatlak vardır. Bu çatlaklar çok derin olmamakla birlikte biran önce önlemleri alınmalıdır.

Ayrıca parekklesiyonun zemin ve birinci katı arasındaki merdiven yıkılmıştır. Restorasyon çalışmaları sırasında merdiven yeni ve uyumlu malzemelerle yeniden yapılmalıdır.

Resim 5.8 Kesik ahşap gergi

Resim 5.9 Parekklesion tavanındaki çatlak

5.4 İnsana Bağlı Etkenler

5.4.1 Kilise ve Çevresinin Kullanılmaması

Hagios Gregorios Theologos Kilisesi, 1924 yılında camiye çevrilmiştir. İçinde bulunduğu Aşağı Mahalle'nin afet bölgesi ilan edilmesiyle, burada yaşayan halk yeni yapılan afet evlerine yerleşmişlerdir. Yukarı Mahalle'de yeni cami yapılmasıyla da, caminin cemaati iyice azalmıştır. Günümüzde ibadete gelen kişi sayısı günde birkaç kişiyi geçmemektedir.

Kilisenin dinsel etkisini kaybetmesiyle, bölge de önemini yitirmiştir. Mübadeleden sonra bölgeye yerleşen Türkler çevreye yabancı kalmışlar ve buranın önemini kavrayamadıkları için, yöreyi, kendi ekonomik şartlarında, gereksinimleri çerçevesinde kullanmaya başlamışlardır.

5.4.2 Bakımsızlık

Korumanın temel ilkelerinden olan "bakım" kavramı, yapılarda oluşan ve oluşabilecek zararları önlemek, yapının uzun süre dayanıklılığını sağlamak ve korumak için gerekliliği açıklar. En çok dikkat edilmesi gerekende bakımın periyodik olarak yapılmasıdır. Yapının özellikleri ve sorunları saptandıktan sonra, bir program çıkarılıp bu periyodların süreleri belirlenmelidir.

6. SONUÇ

Hagios Theologos Gregorios, Kapadokya bölgesi içinde yer alan Güzelyurt yerleşiminin en önemli kilisesidir. Tez kapsamında, kilise ve çevresini tanıyıp, bölgedeki önemini ortaya koyup, korunması için yapılacak çalışmalar belirtilmiştir.

Hıristiyanlığın ilk yayıldığı zaman diliminde dinsel bir merkez olan Güzelyurt, Gregorios'ların sahibi oldukları arazi üzerinde kurulmuştur. Gregorios Theologos, Anadolu'da Hıristiyanlığın yayılmasındaki çalışmaları ve Ortodoks mezhebinin doğmasına katkılarıyla önemli bir azizdir.

385 yılında da kilise Gregorios Theologos adına yapılmıştır. Bu tarihten günümüze ulaşıncaya kadar kilise birçok değişiklik geçirmiştir. Plan şeması değişmiş, açık olan narteksi kapanmış ve bir şapel eklenmiştir. En son değişimini ise camiye çevrilerek tamamlamıştır.

1924' te Rumların göç etmesinden sonra, bölgeyle birlikte kilise de önemini yitirmiş ve bir anlamda unutulmuştur. Son yıllarda düzenli olarak bölgeyi ziyaret eden din adamlarının da artık gelmedikleri görülmektedir. Kapadokya gibi turizmin çok gelişmiş olduğu bir bölgede bulunan Güzelyurt' un, terkedilmişlik kisvesine bürünmesinin mutlaka somut sebepleri olmalıdır. Bunların başında da insan faktörü gelmektedir. Rumların evlerine yerleşen Türk halkın, bölgenin önemini kavrayamaması ve kendi yaşam tarzlarını aynen sürdürme isteği, tahribatlara neden olmuştur.

Yapıda tespit edilmiş bozulmaların giderilmesinden sonra, kiliseye müze işlevi verilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. Önemli strüktürel sorunu olmayan yapı olduğu gibi korunacaktır. Hem yararlı bir toplumsal amaç için kullanılacak, hem de zarar verecek herhangi bir değişiklik yapılmayacaktır. İmamın konutuna, danışma ve dinlenme işlevi verilip, avluyla birlikte yaşayan bir çevre oluşturması amaçlanmıştır. Bu işlevle tarihi anıtlar için en önemli sorun olan korumanın sürekliliği sağlanacaktır.

Bütün bu çalışmalar sonucunda, bölgede odaksal bir yapı olan kilise korunacak ve taşıdığı kültürel kimlik yeniden ortaya çıkarılacaktır. Kilisenin tek başına yaşaması yeterli olmayacağından, içinde bulunduğu tarihi çevrenin de korunmasına örnek olacaktır.

KAYNAKLAR

- Ainsworth, W.F., (1842), "Travels and Researches in Asia Minor", Mesopotamia, Chaidea and Armenia, I-II, John W. Parker, London.
- Akakiadis, İ.A., (1928), "Gelveri-Nazianzos ve St. Gregorios Theologos'un Hayatı Civar Köylerin Coğrafi ve Tarihi Tanıtılması ve Eski Eserler", Atina.
- Akdemir, Z., (1989), "Güzelyurt (Gelveri) Yukarı Mahalle Yerleşmesi ve Gelişme Alanlarında Yeni Konut Tiplerinin Belirlenmesi", Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, (yayımlanmamış).
- Akıllı, H., (1976), "Taş Eserlerin Tahribatına Neden Olan Etkenler", Rölöve ve Restorasyon Dergisi, 6:129-132.
- Asvesti, M., (1980), "Epangelmatikes Asholies ton Hellenon tes Kappadokias", Atina.
- Ayman, D., (1987), "Gelveri'den Güzelyurt'a", Çağdaş Şehir Dergisi, 2:38-46.
- Binoğul, E., (1985), "Güzelyurt/Gelveri'nin Fiziksel ve Tarihsel Gelişimi", Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, (yayımlanmamış).
- "Bizans Sanatı", (1995), Türk Ansiklopedisi, Maarif Basımevi, Ankara.
- "Byzantium", (1991), "The Oxford Dictionary of Byzantium", Oxford University Press, 880-882, New York.
- Can, C., (1985), "Güzelyurt (Gelveri) de Tarihsel Dokunun İncelenmesi ve Turizm Amaçlı Kullanımı Üzerine Bir Araştırma", Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, (yayımlanmamış).
- Çetin, U., (1985), "Güzelyurt (Gelveri) de Dini Yapıların İncelenmesi", Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, (yayımlanmamış).
- Çubukçuoğlu, H., (1985), "Güzelyurt'ta Yöresel Sivil Mimari Örnekleri", Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, (yayımlanmamış).
- Ers, S., (1985), "Güzelyurt (Gelveri) de Yapı Cephelerindeki Mimari Öğelerin Araştırılması", Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, (yayımlanmamış).
- Erşen, M.T., (1999), "Taş Labirent Güzelyurt", Atlas Dergisi, 75:112-132.
- Eyice, S., "Türkiye'de Bizans Sanatı", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi.
- Giovannini, L., (1971), Arte della Cappadocia, Cenevre.
- "Gregory of Nazianzus, Saint", (1981), The New Encyclopedia of Britannica, 8:420, USA.
- "Göreme Vadisi'ndeki Kiliselerin Duvar Resimlerinin Korunması İçin İCCROM Projesi", (1998), UNESCO İstanbul'un Tarihi Alan ve Anıtlarını ve Göreme'yi Korumak İçin Uluslararası Kampanya, 12-13, İstanbul.
- Hein, E., Jakovljevic, A., Kleidt, B., (1998), "Cyprus Byzantine Churches and Monasteries Mosaics And Frescoes", Melina Edition, Ratingen.
- Hild, F., (1977), "Das Byzantinische Strabensystem in Kappadokien", Akademie Der Wissenschaften, Wien.

- Hild, F., Restle, M., (1981), "Kappadokien (Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos), Wien.
- Karaca, Z., (1995), "İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri", Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Konyalı, İ.H., (1974), "Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde-Aksaray Tarihi", c.3, İstanbul.
- Lebides, A.M., (1899), "Kappadokias", Konstantinopels.
- Mazenod, J.L., (1981), "L'art de Byzance", Editions d'Art Lucien Mazenod, Paris.
- Nazianzos, G., (1964), "Threskeytike Kai Ethiai Engyklopaideia", C.4, Atina
- Nazianz, G., (1981), "Briefe", Nr.203 An Valentinianus, Stuttgart.
- Nervi, P.L., (1987), "Architettura Byzantina", Electa, İtalya.
- "Nevşehir, Niğde", (1983), Yurt Ansiklopedisi, c.8, Anadolu Yayıncılık, İstanbul.
- Ostrogorsky, G., (1981), "Bizans Devleti Tarihi", T.T.K. Yayını, Ankara.
- Ötüken, Y., (1983), "Kapadokya Bölgesi Çalışmaları", Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, I. Araştırma Sonuçları Toplantısı, İstanbul.
- Petropoulos, D., Andreadis, H., (1970), "La Vie Religieuse Dans La Region d'Akseray-Ghelveri", CEAM, Athenes.
- Ramsay, W.M., (1897), "İmpression of Turkey During Twelve Years Wanderings", London.
- Sönmez, N., "Kilise Mimarisi ile İlgili Bazı Notlar", Ders Notları.
- Sözen, M., (2000), "Kapadokya", İstanbul.
- Stroobants, M., (1991), "Dix Mille Saints", Brepols, Belçika.
- Thierry, N., (1982), "La Cappadoce Depuis l'Antiquite", Histoire et Archeologie No:63, Fransa.
- Thierry, N., M., (1963), "Nouvelles Eglises Rupestres de Cappadoce Region de Hasan Dağı", Paris.
- Thierry, N., (1982), "Les Peres de l'Eglise de Cappadoce", Histoire et Archeologie No:63, Fransa.
- Thierry, N., M., (1984), Kapadokya ile ilgili Konferans Notları, İstanbul.
- Ulusoy, D., (1985), "Güzelyurt'ta Geleneksel Yapım Sistemleri", Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, (yayımlanmamış).
- Ustaoglu, Y., (1985), "Güzelyurt (Gelveri) de Hagios Anargyros (Sivişli) Kilisesi ve Çevre Dokusunun İncelenmesi", Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, (yayımlanmamış).
- Ülgen, A. S., (1974), "Anıtların Korunması ve Onarılmasına Ait Prensipler", Rölöve ve Restorasyon Dergisi, 1:16-20.
- Yazıcı, E., (1997), "Kapadokya'da Şirin Bir Kapadokya'da Şirin Bir Yöre", İlgü Dergisi, 97:14-19.

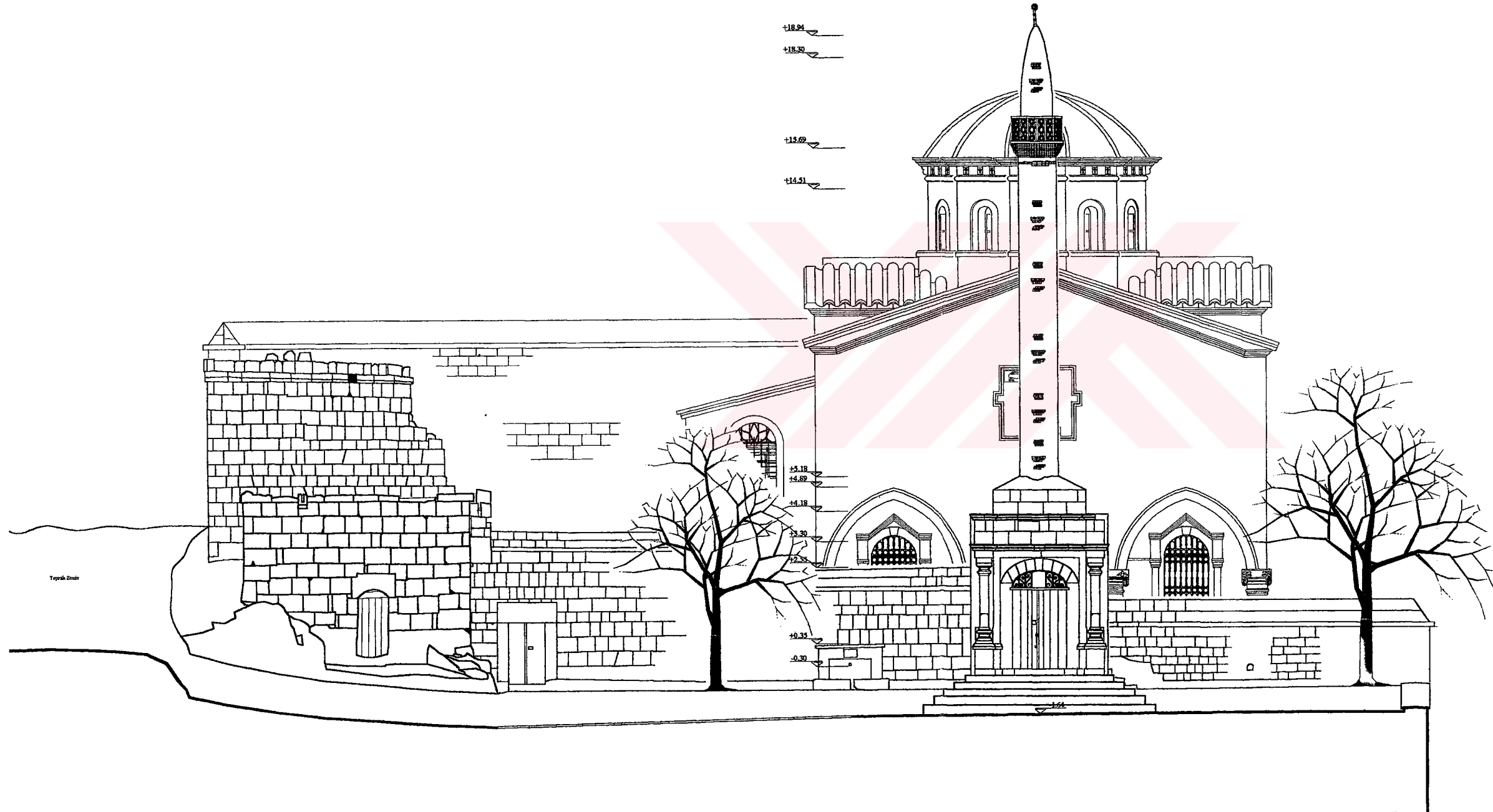
Yüksek, R., (1985), “Güzelyurt'ta Sosyal Yapılar”, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, (yayımlanmamış).

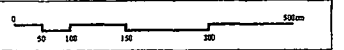
EK 1

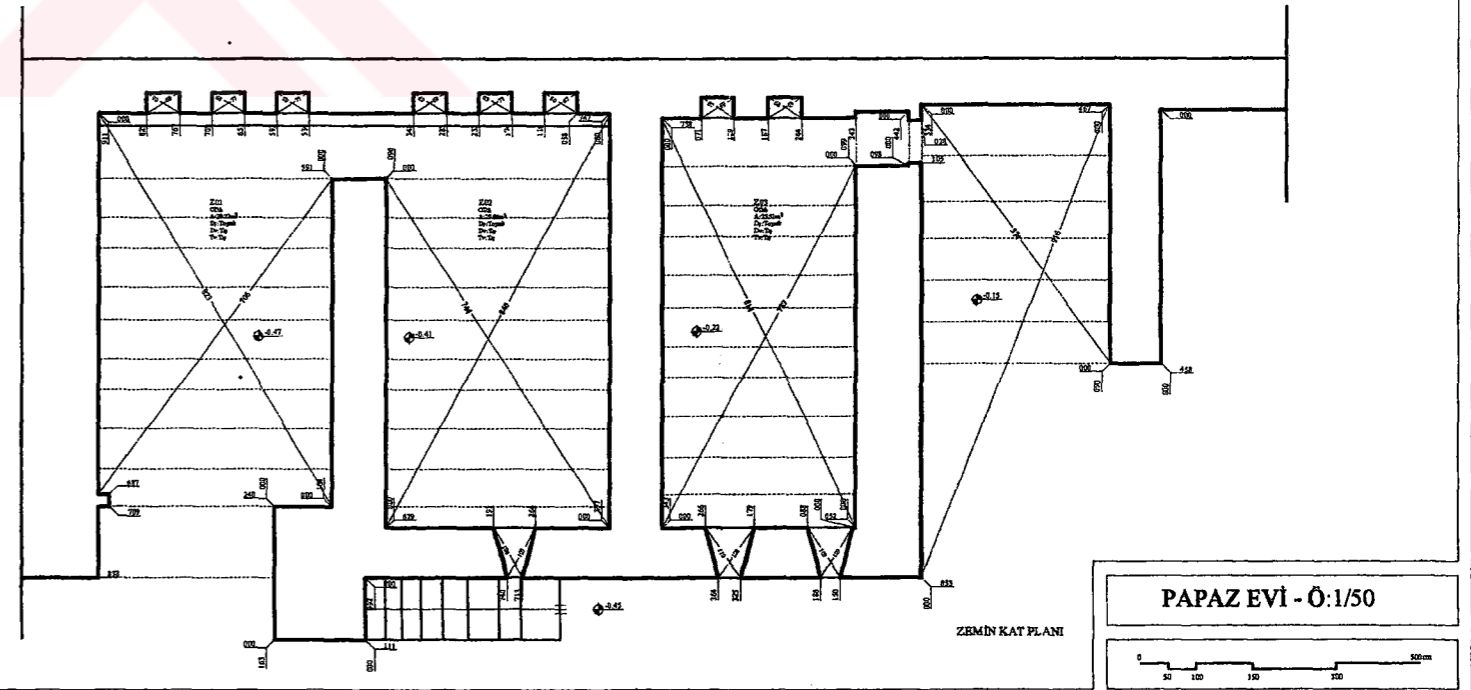
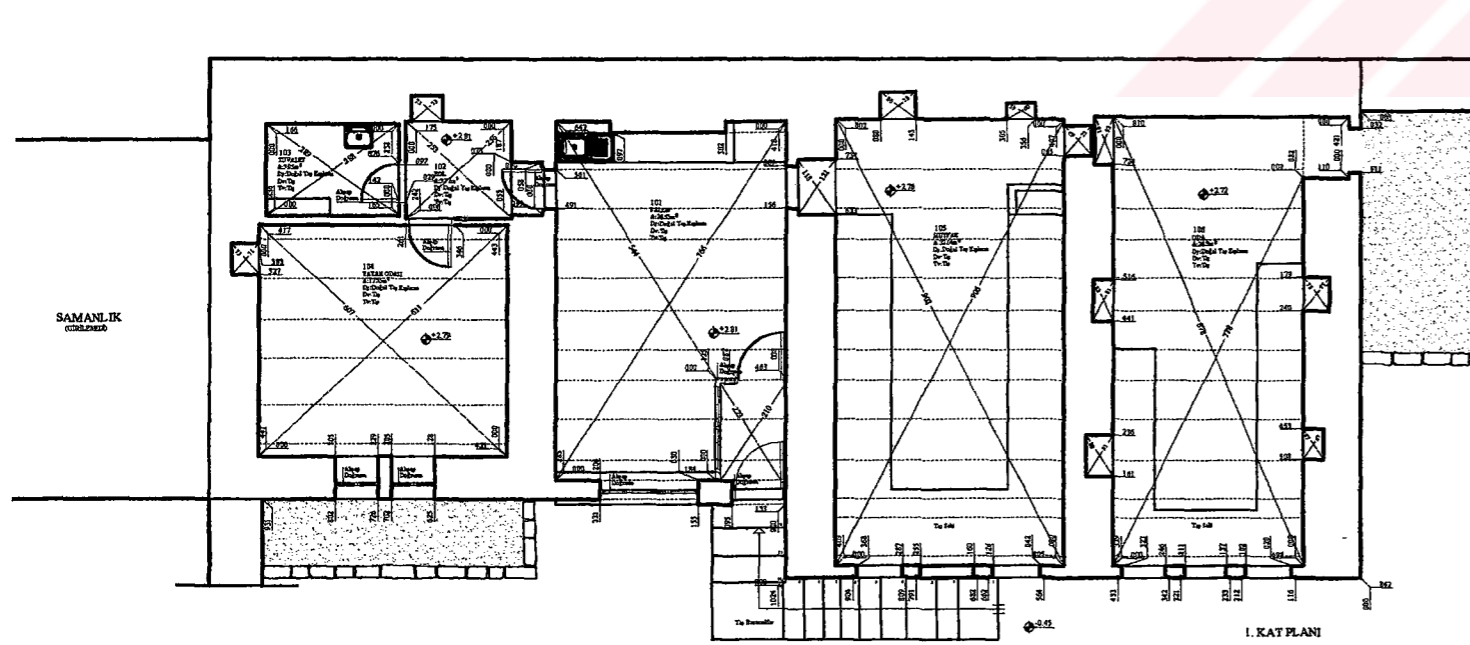
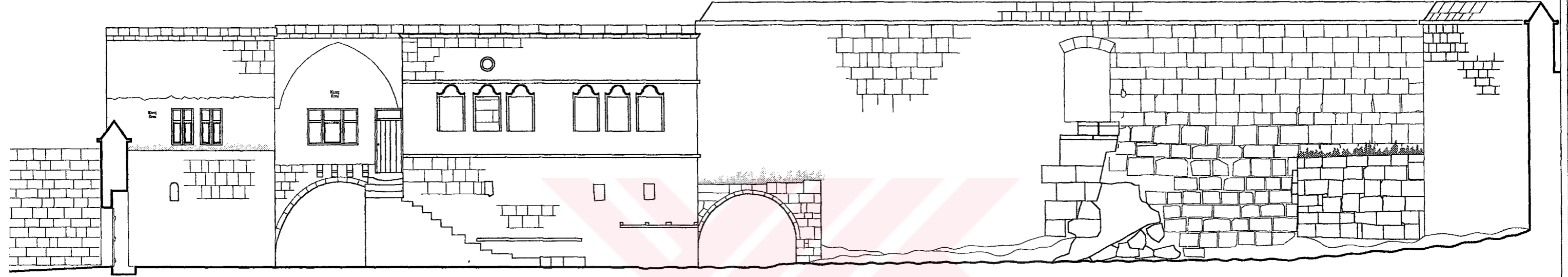
Hagos Gregorios Theologos Kilisesi Rölöve Projesi

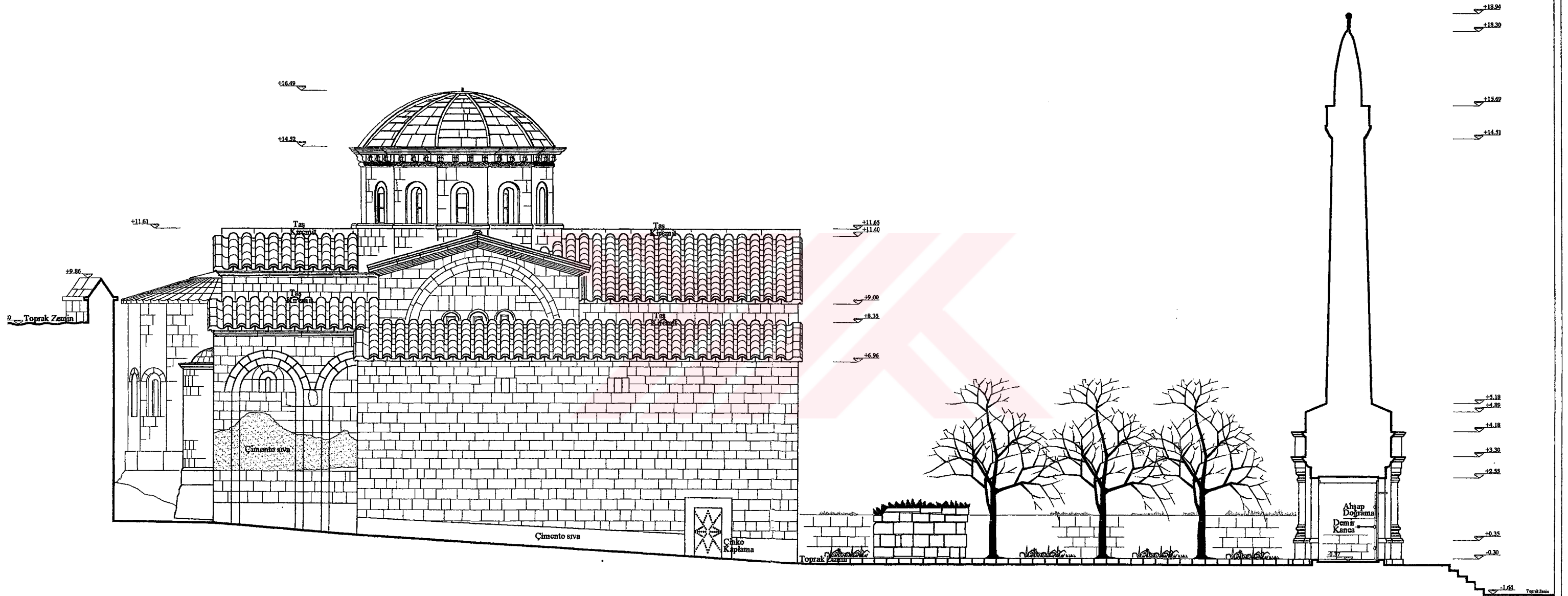

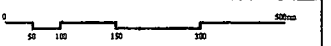
AVLU GİRİŞİ CEPHESİ - Ö:1/50

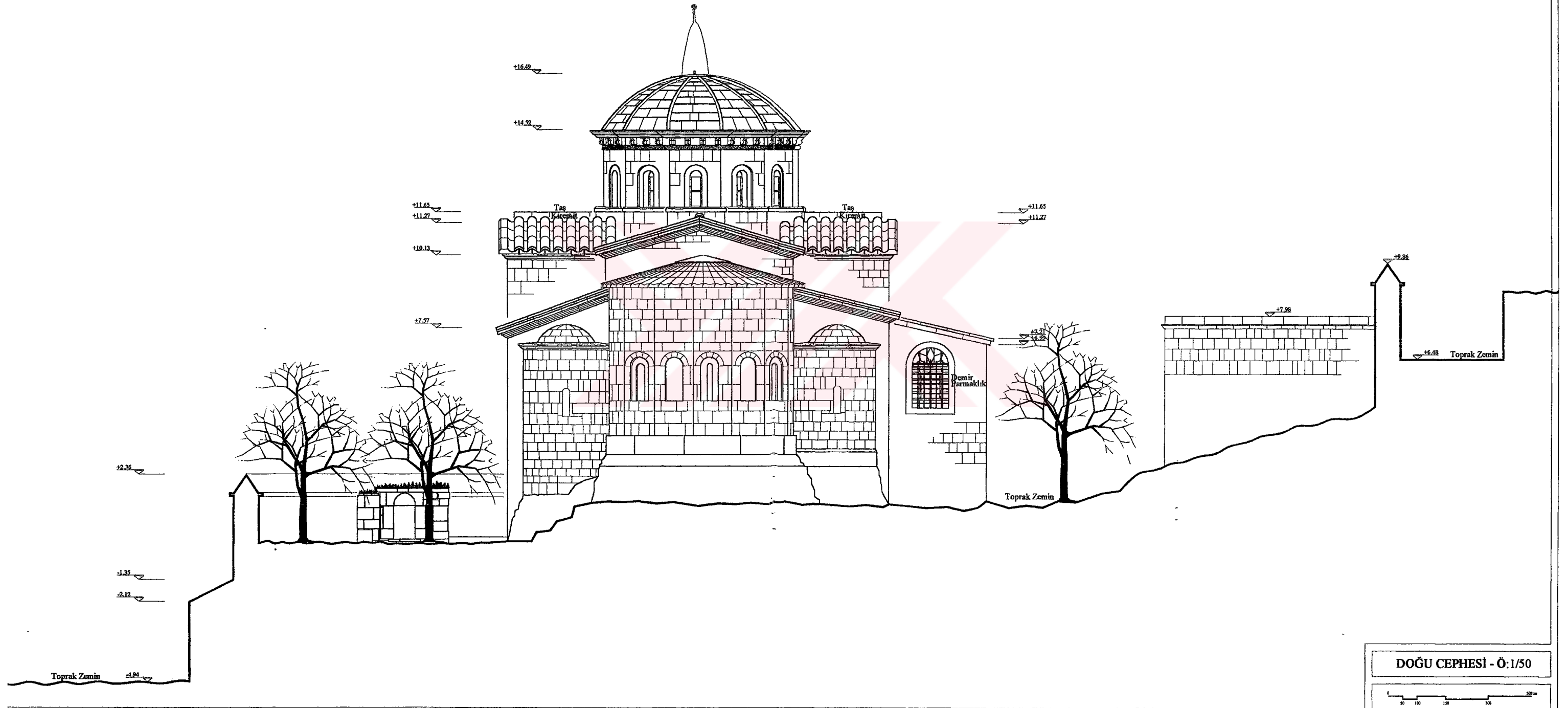

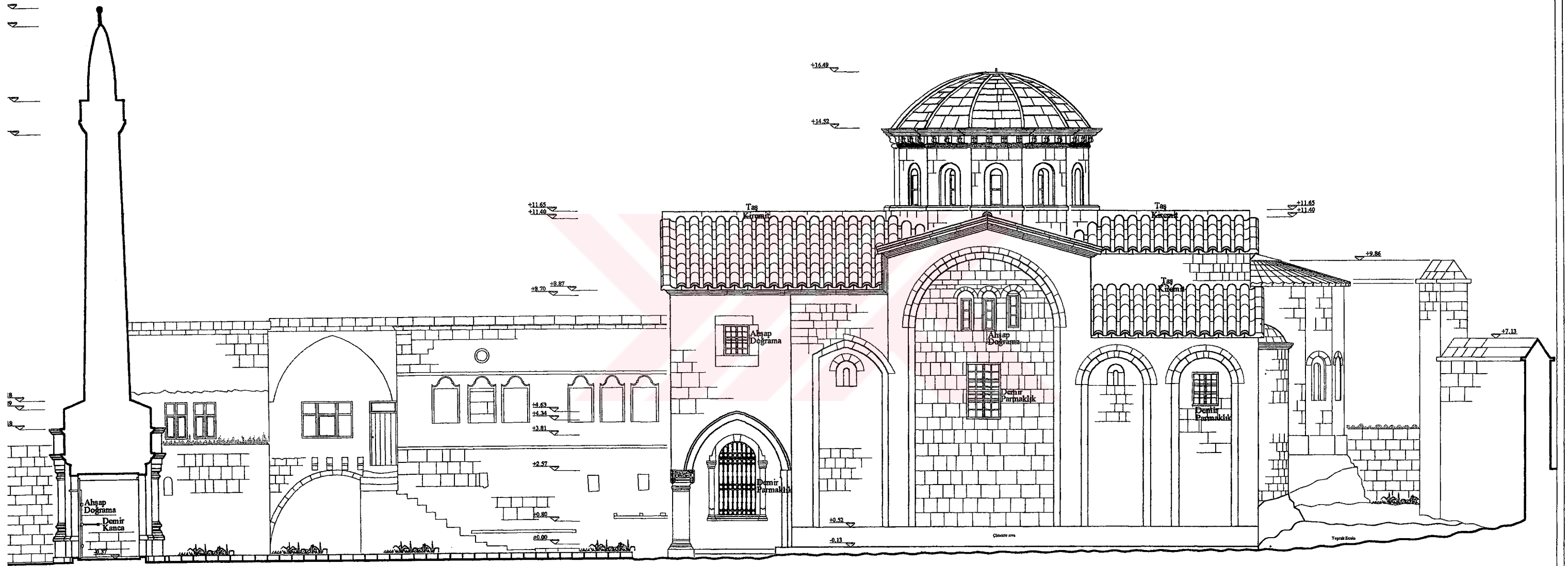

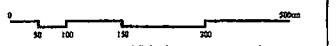
KUZEY CEPHESİ - Ö:1/50

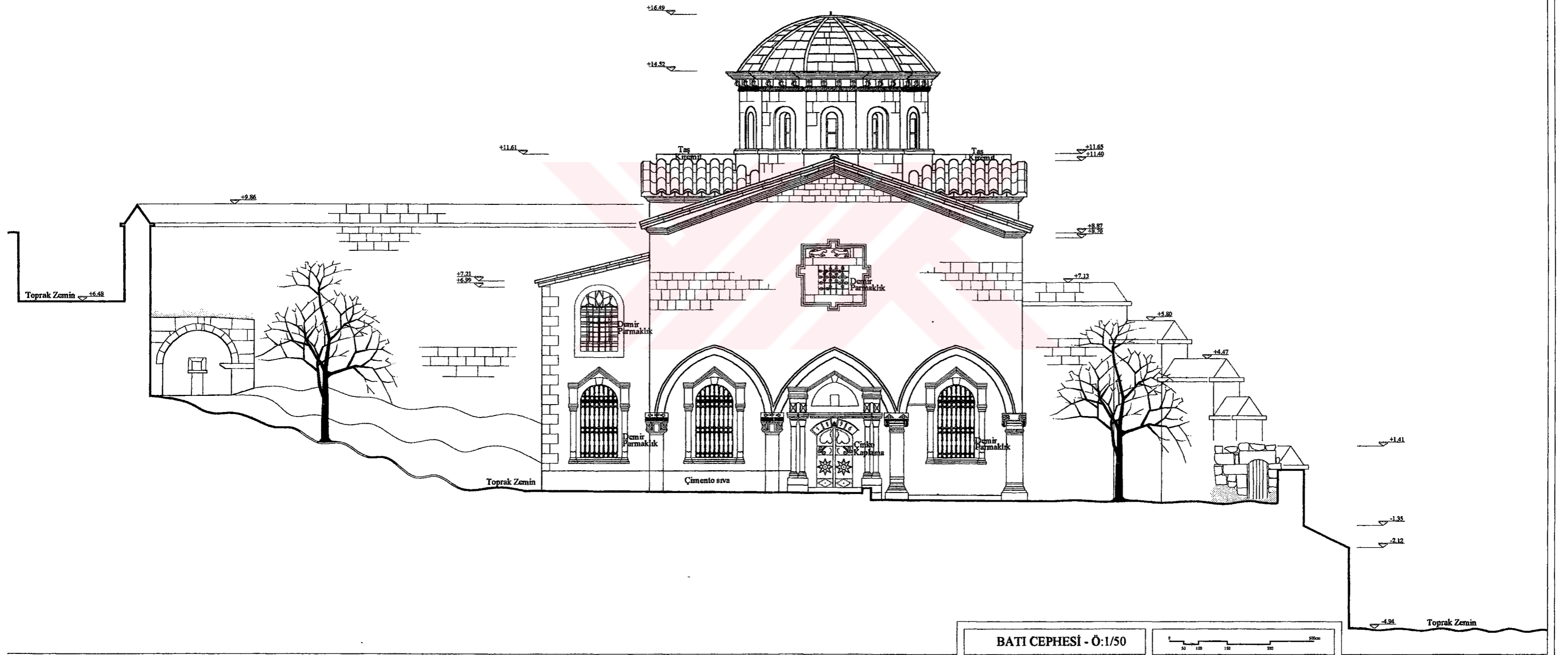

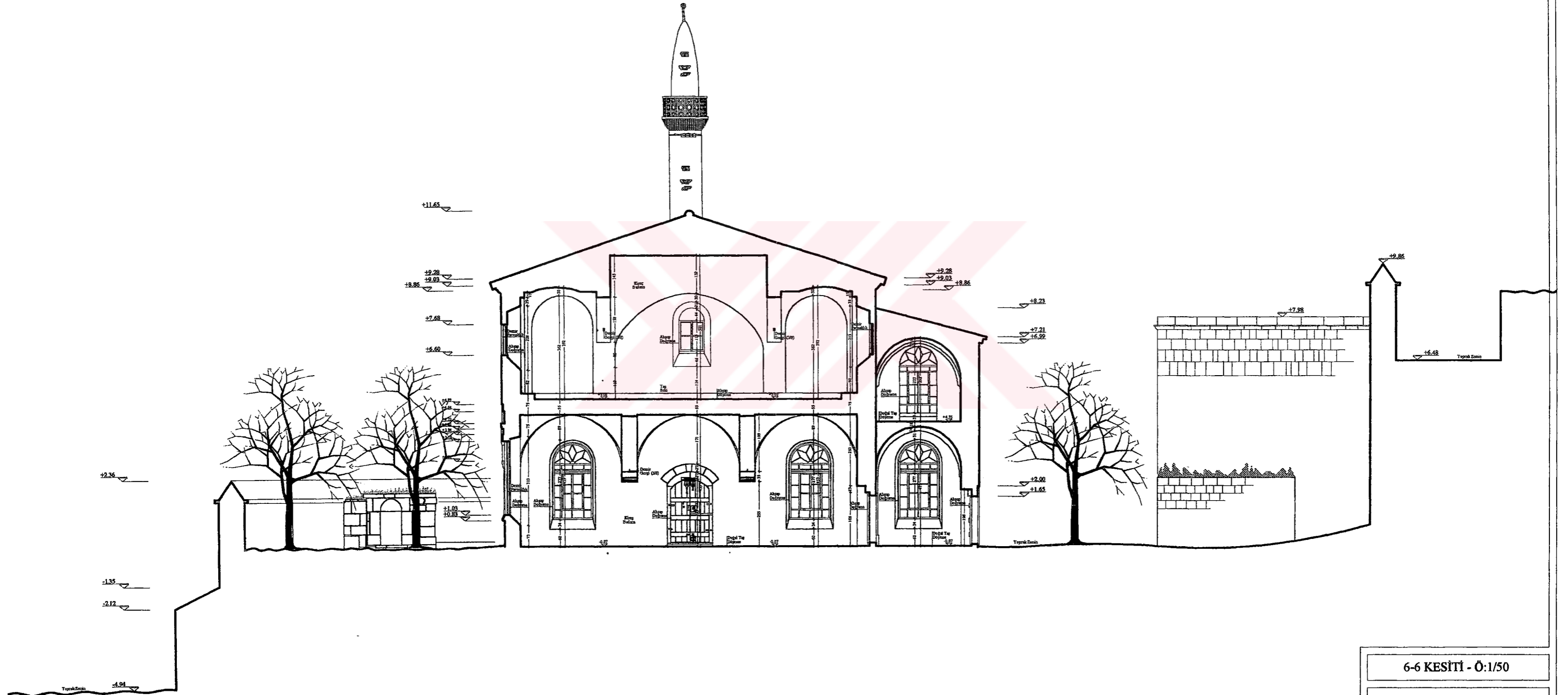

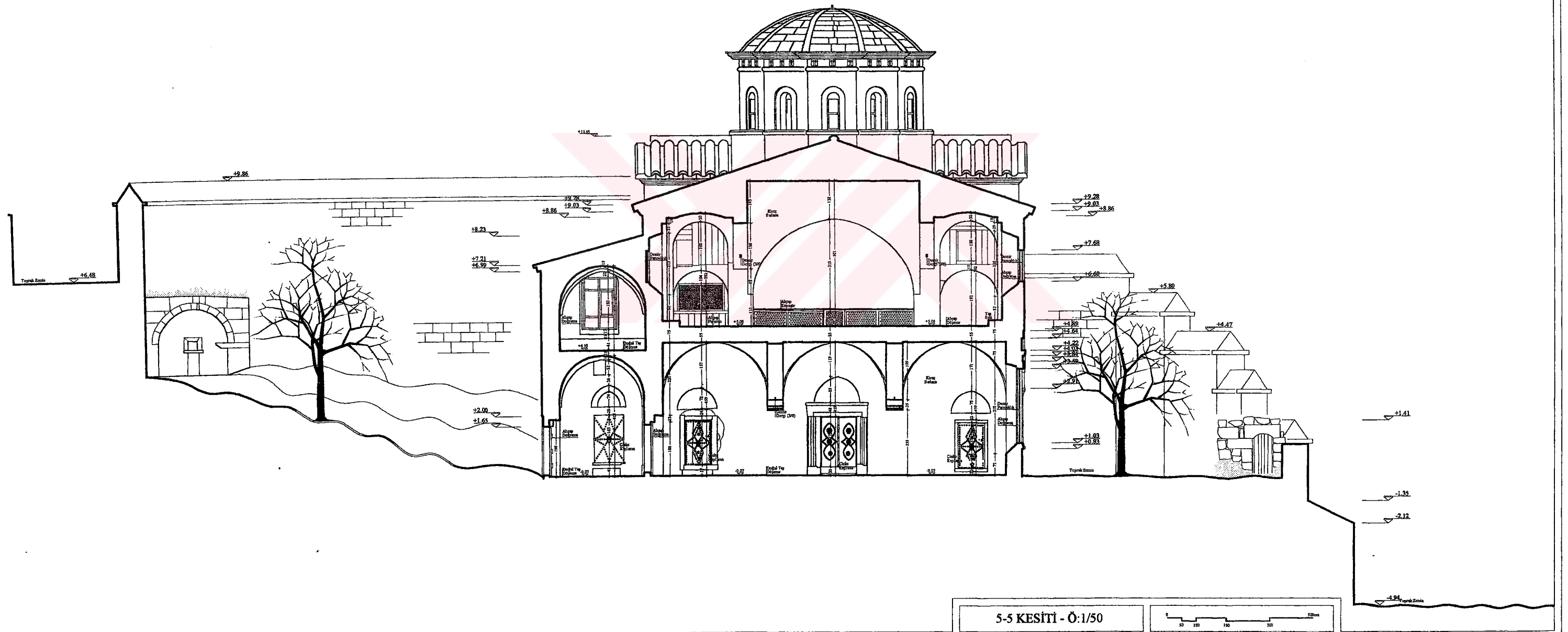

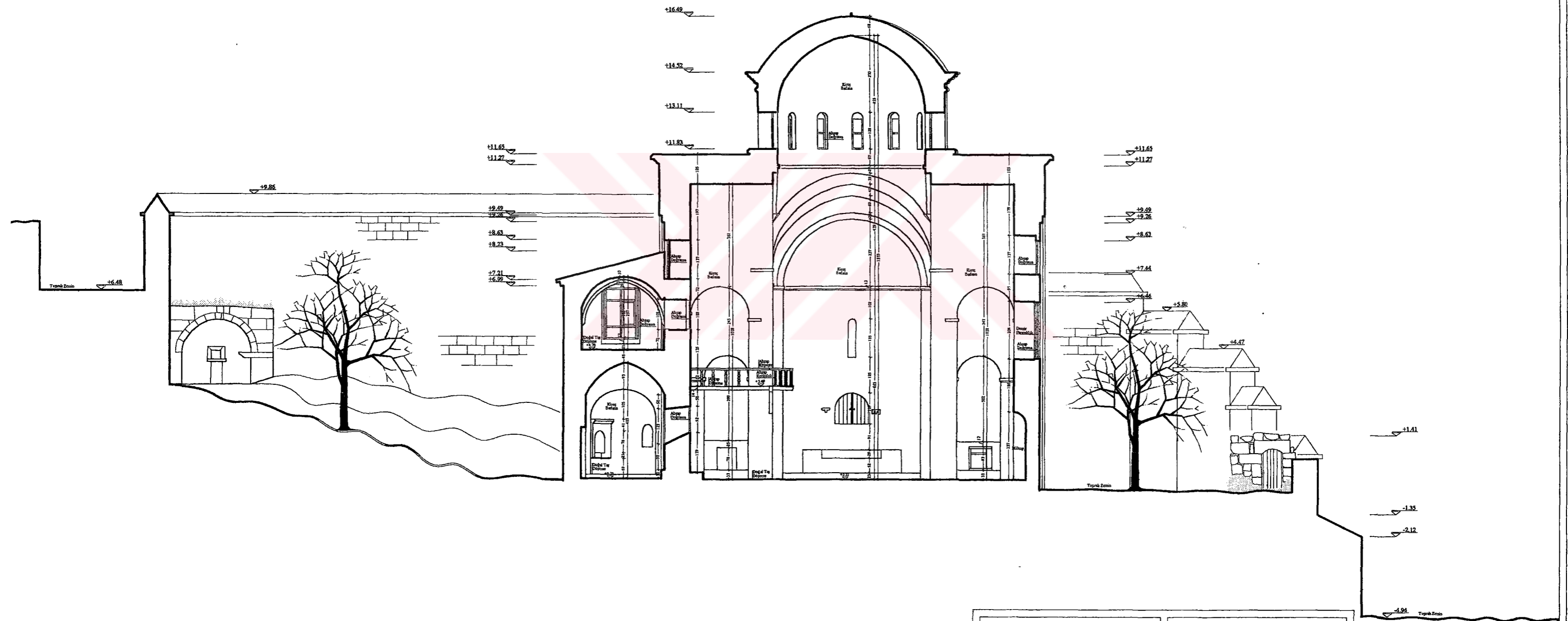
GÜNEY CEPHESİ - Ö:1/50

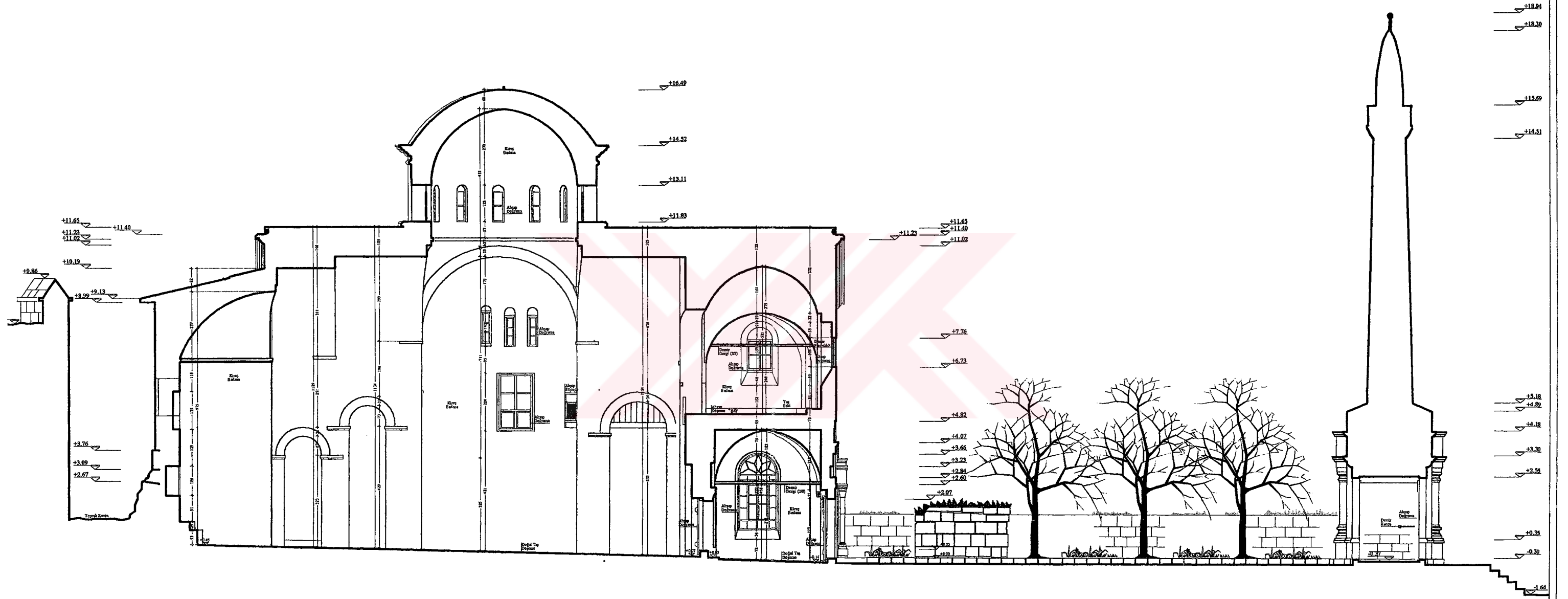

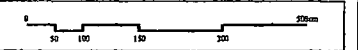

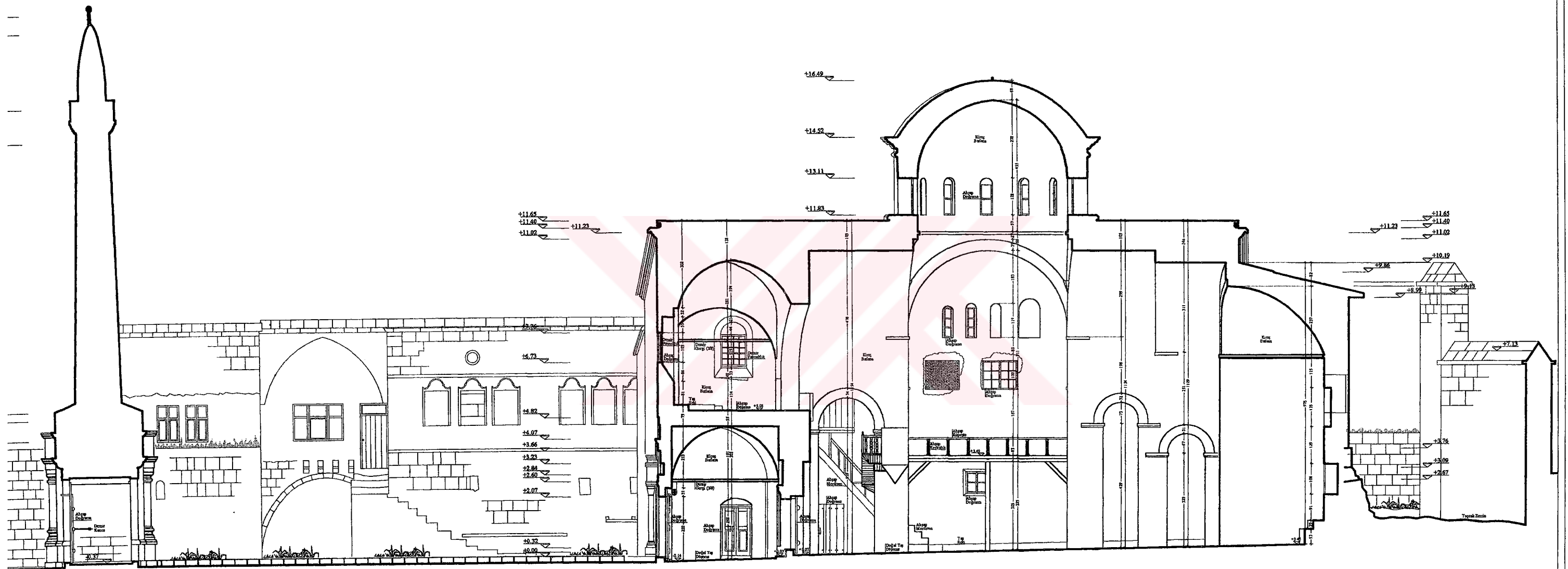

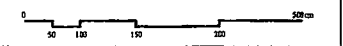

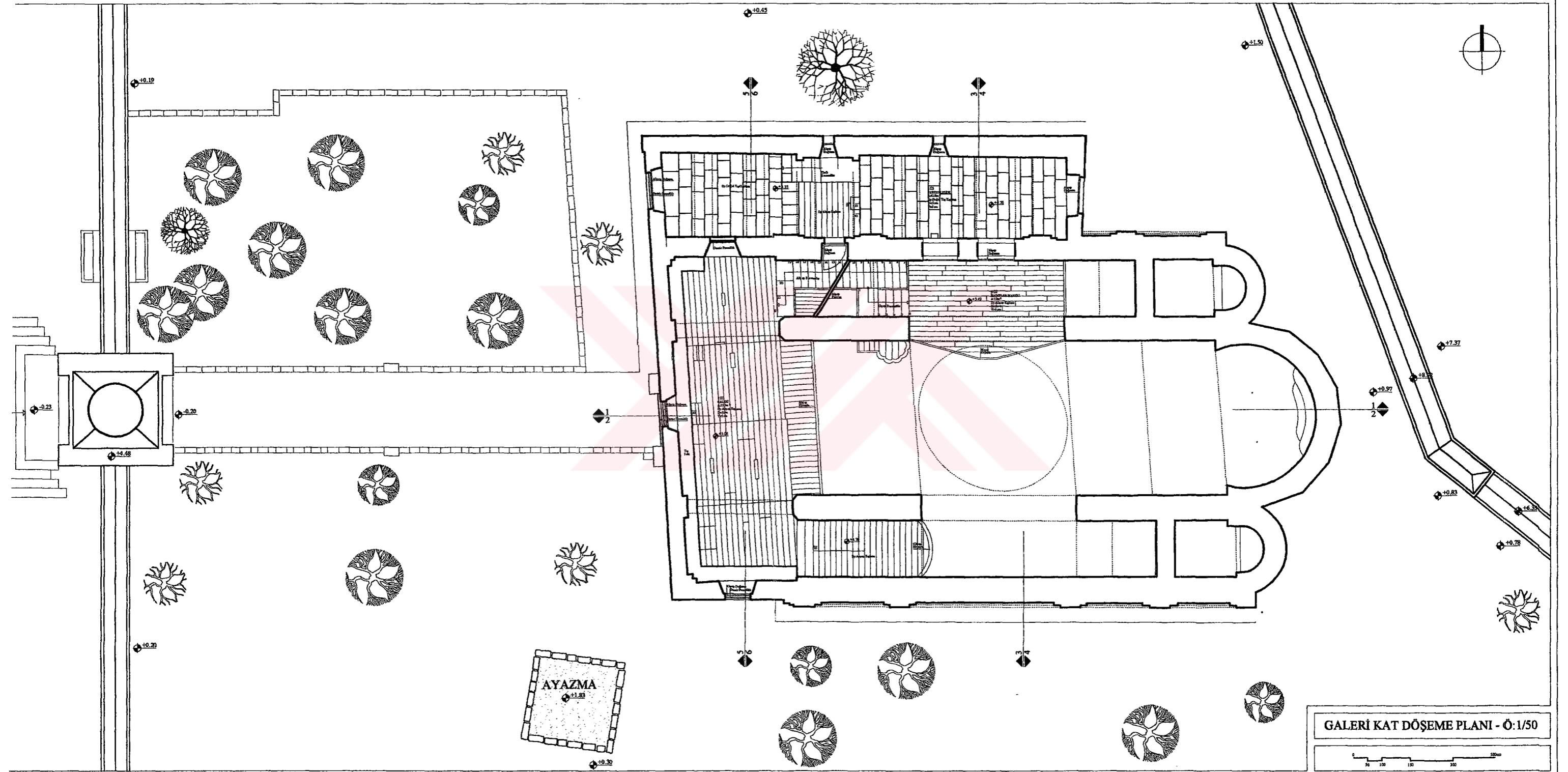
2-2 KESİTİ - Ö:1/50

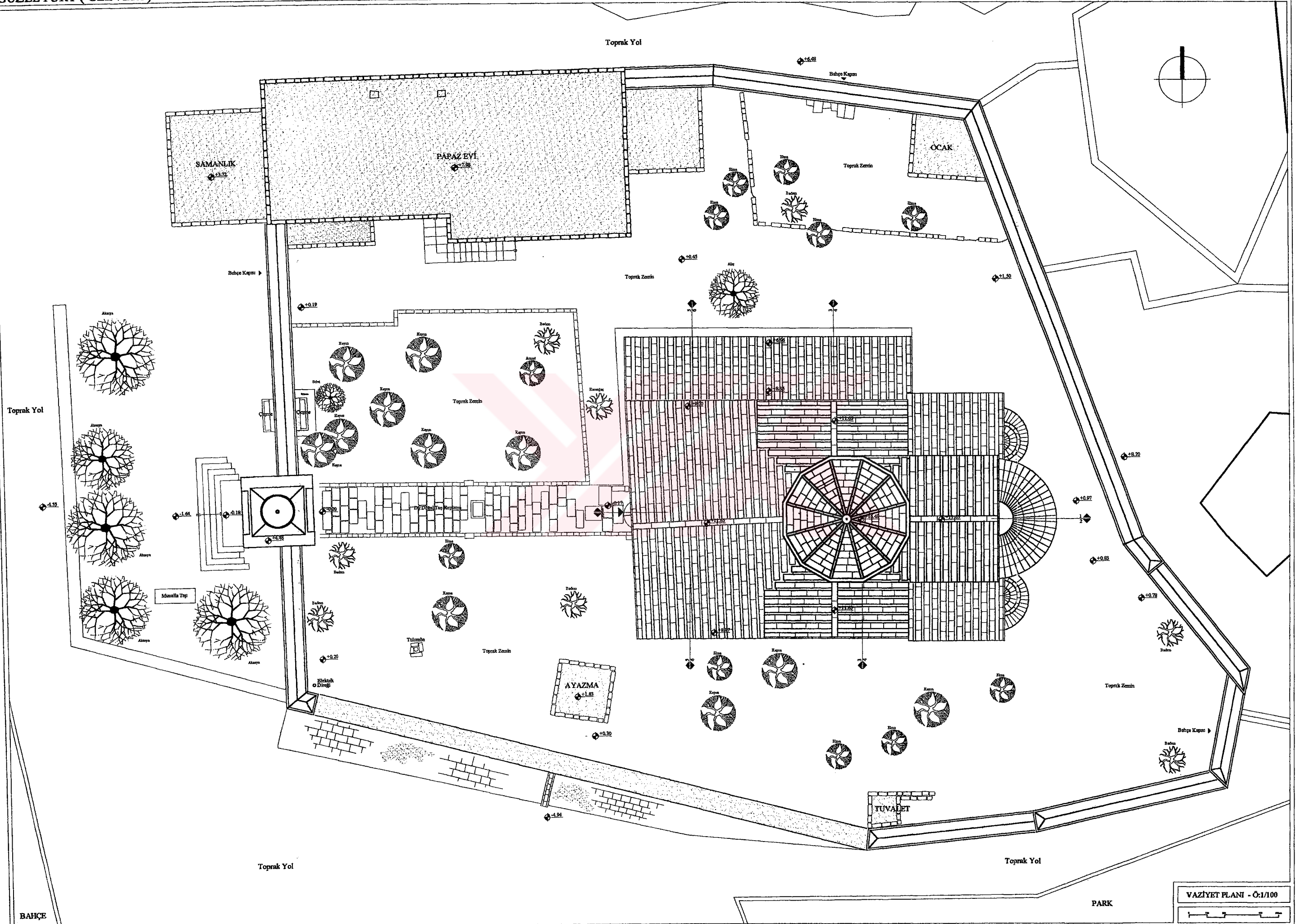
1-1 KESİTİ - Ö:1/50

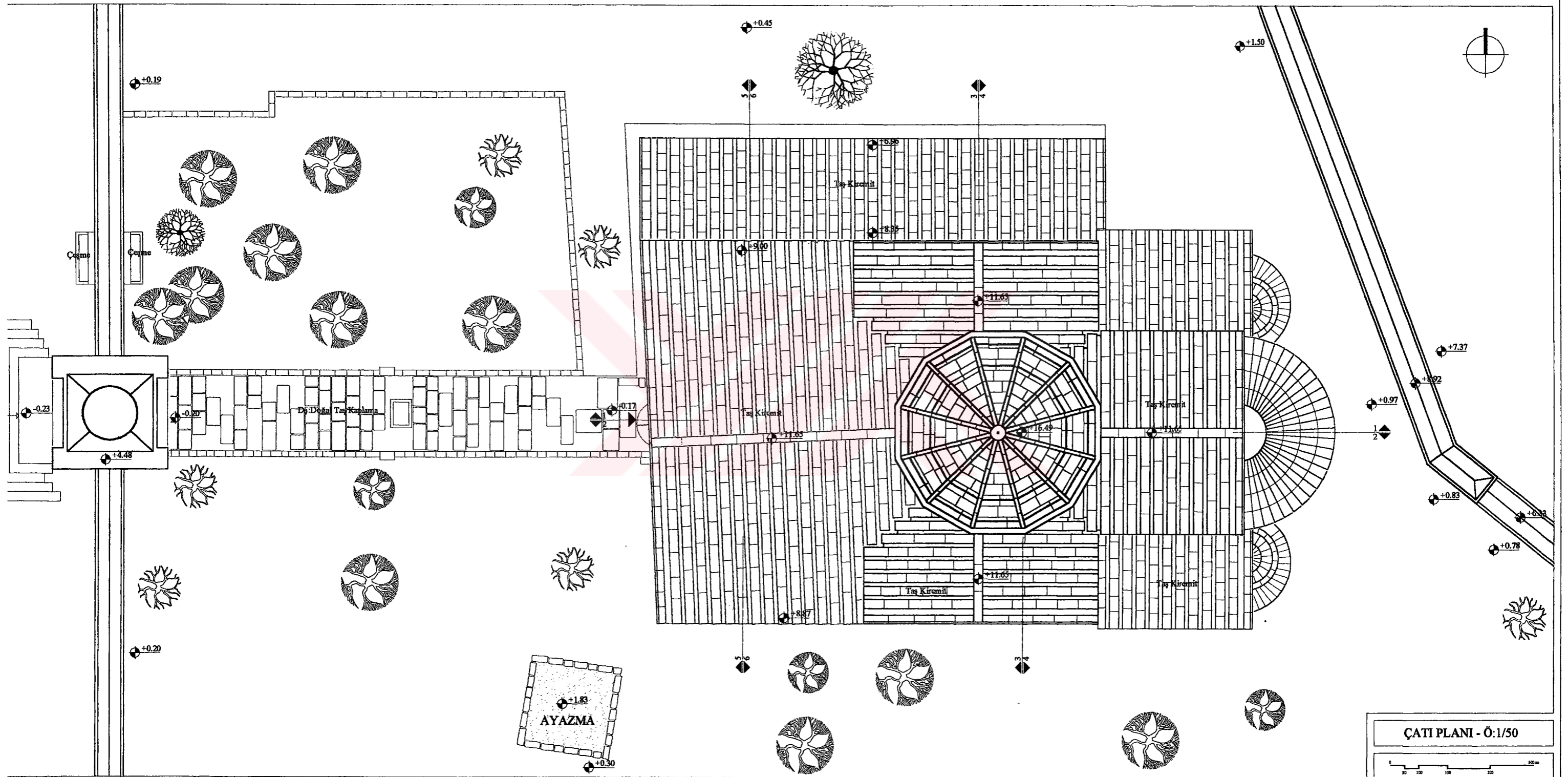

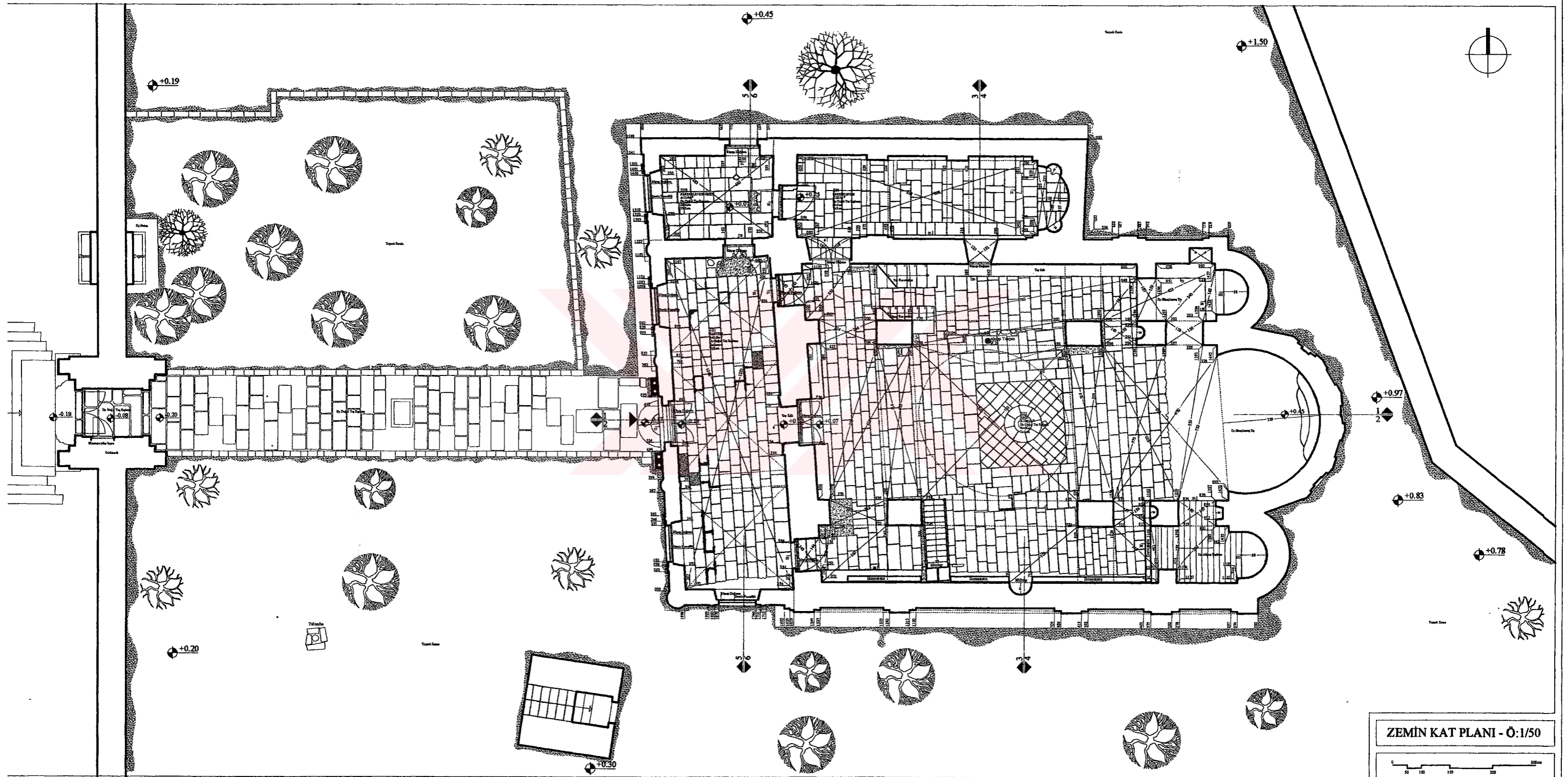

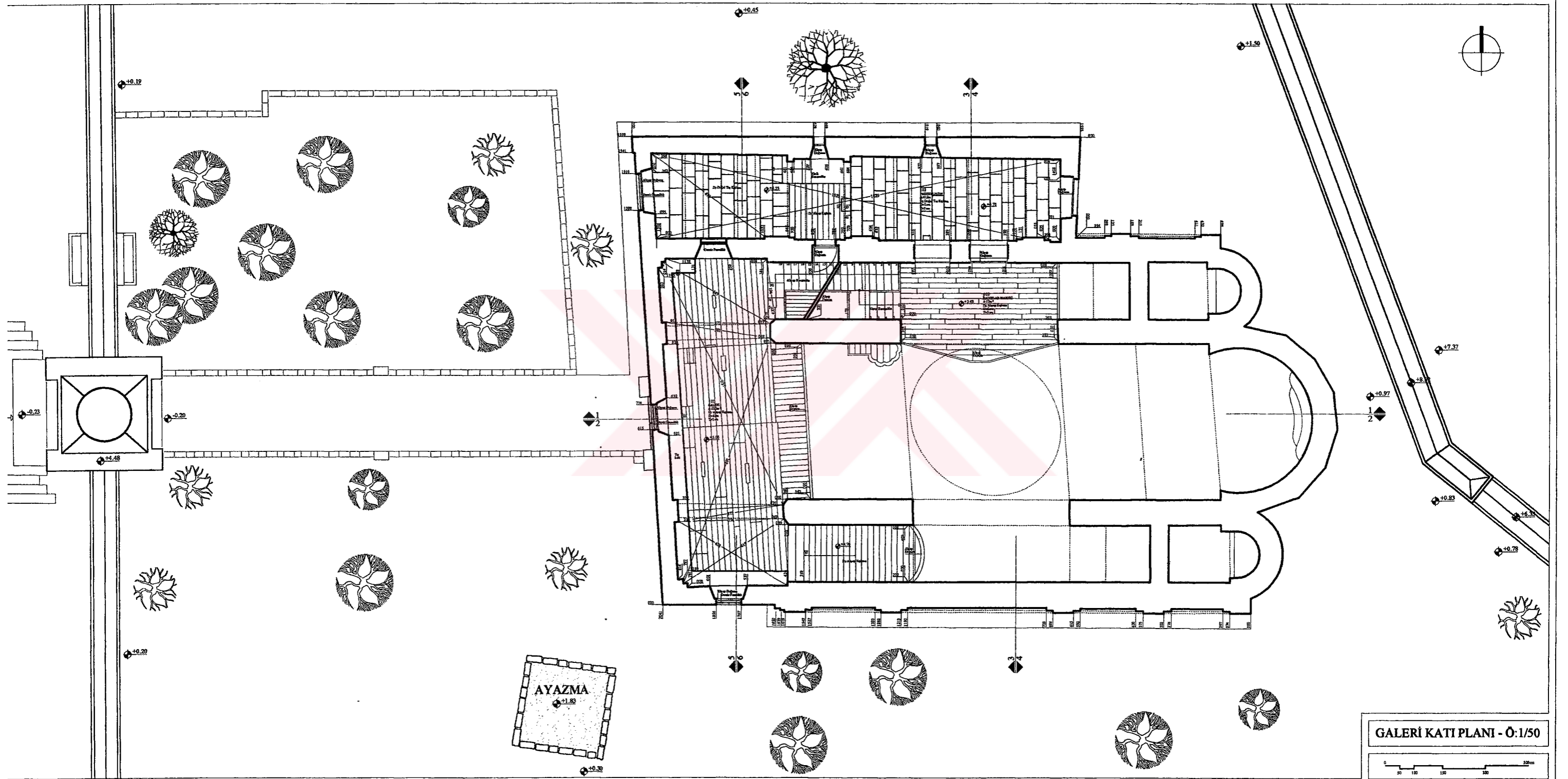
GALERİ KAT DÖŞEME PLANI - Ö:1/50

0 50 100 150 200 cm

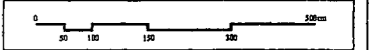

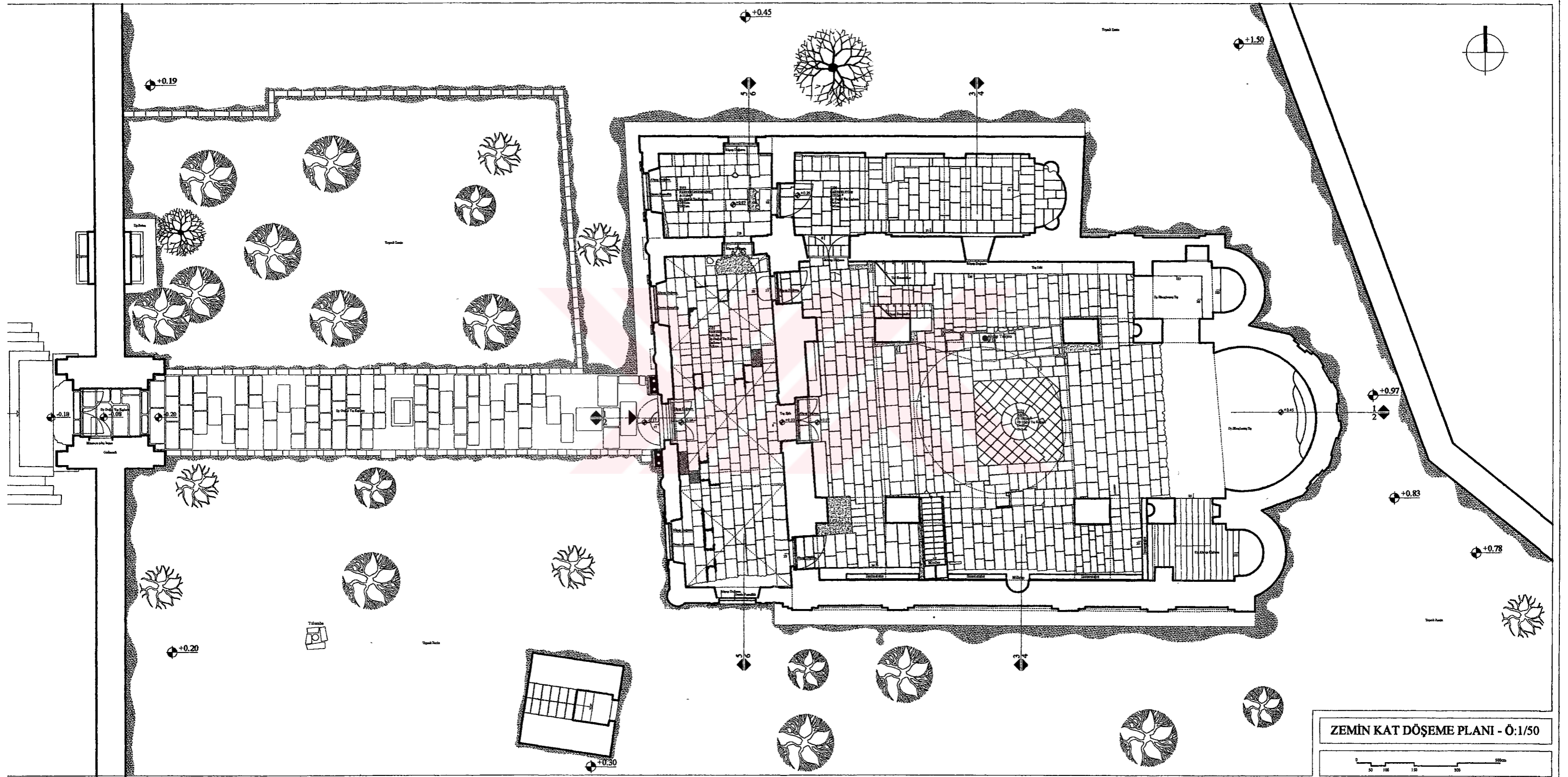

GALERİ KATI PLANI - Ö: 1/50

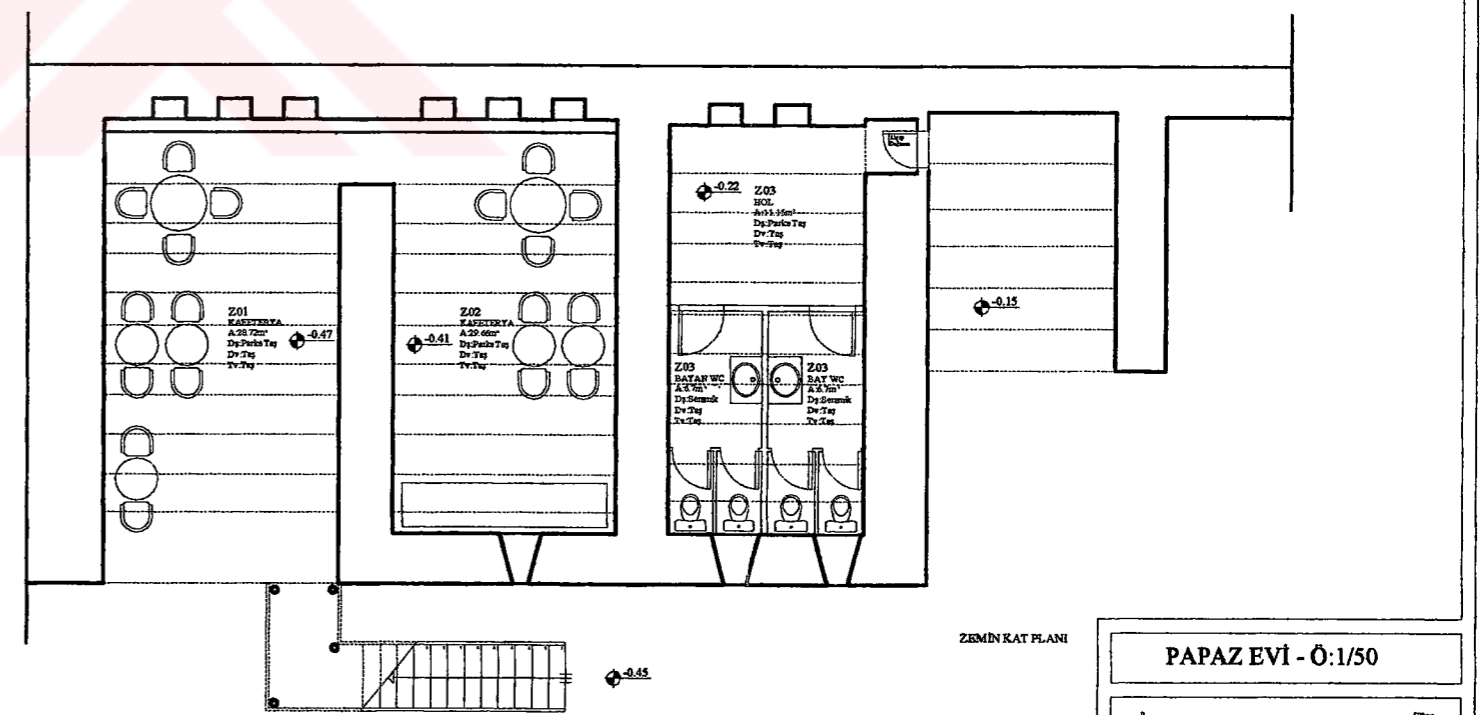
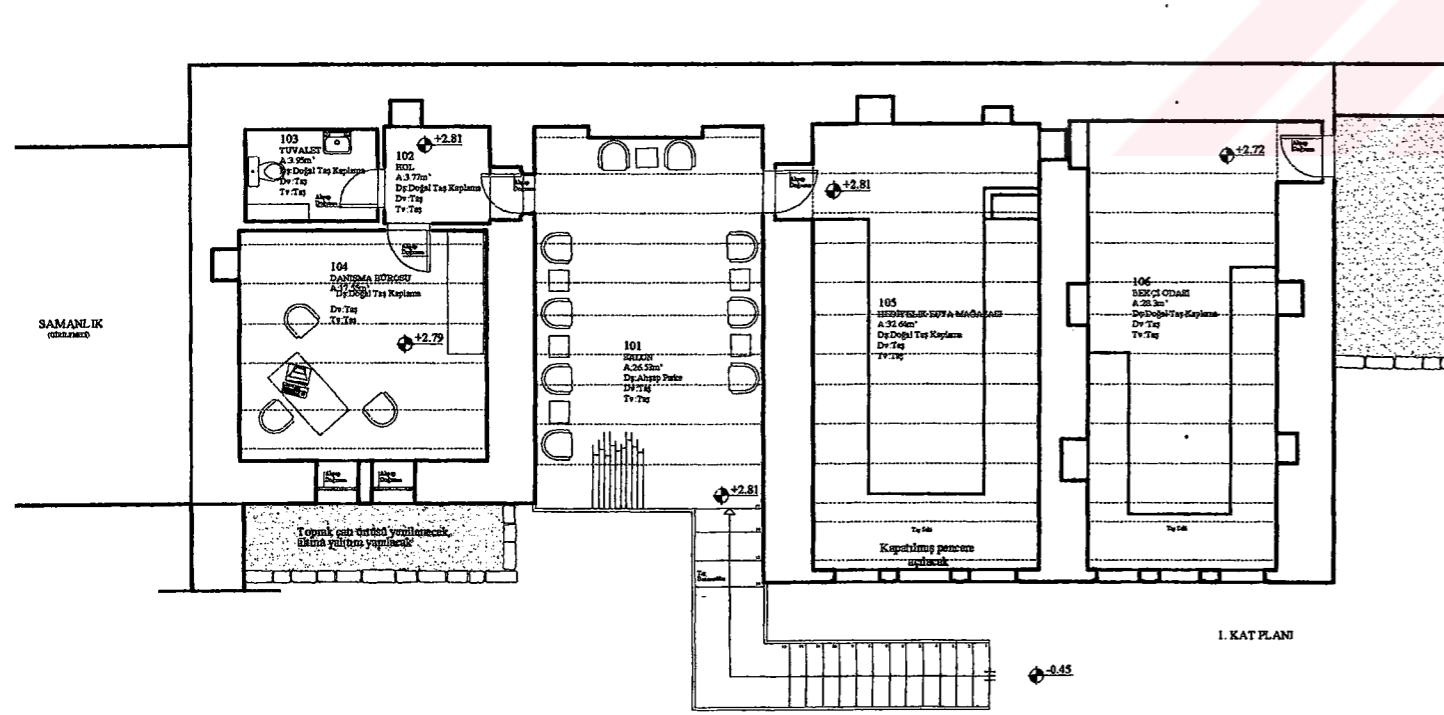
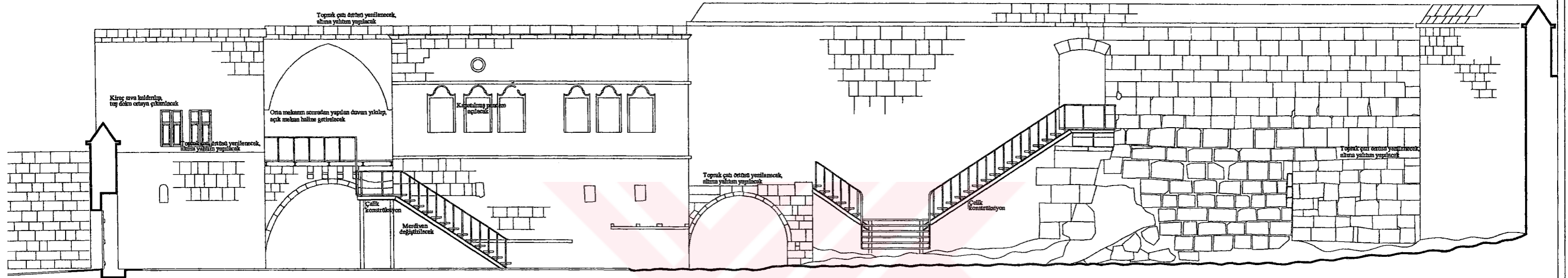

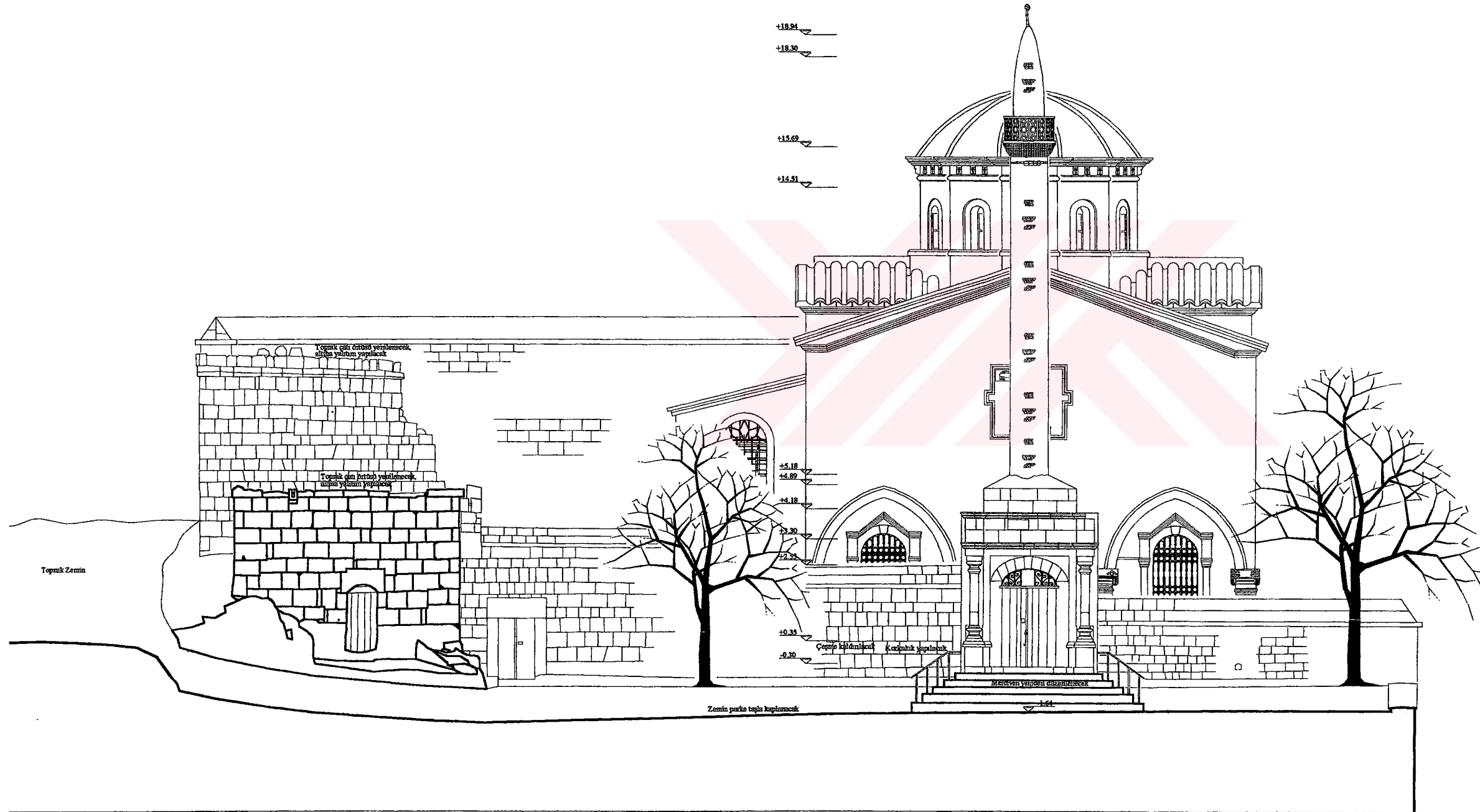
EK 2

Hagios Gregorios Theologos Kilisesi Restorasyon Projesi

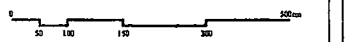

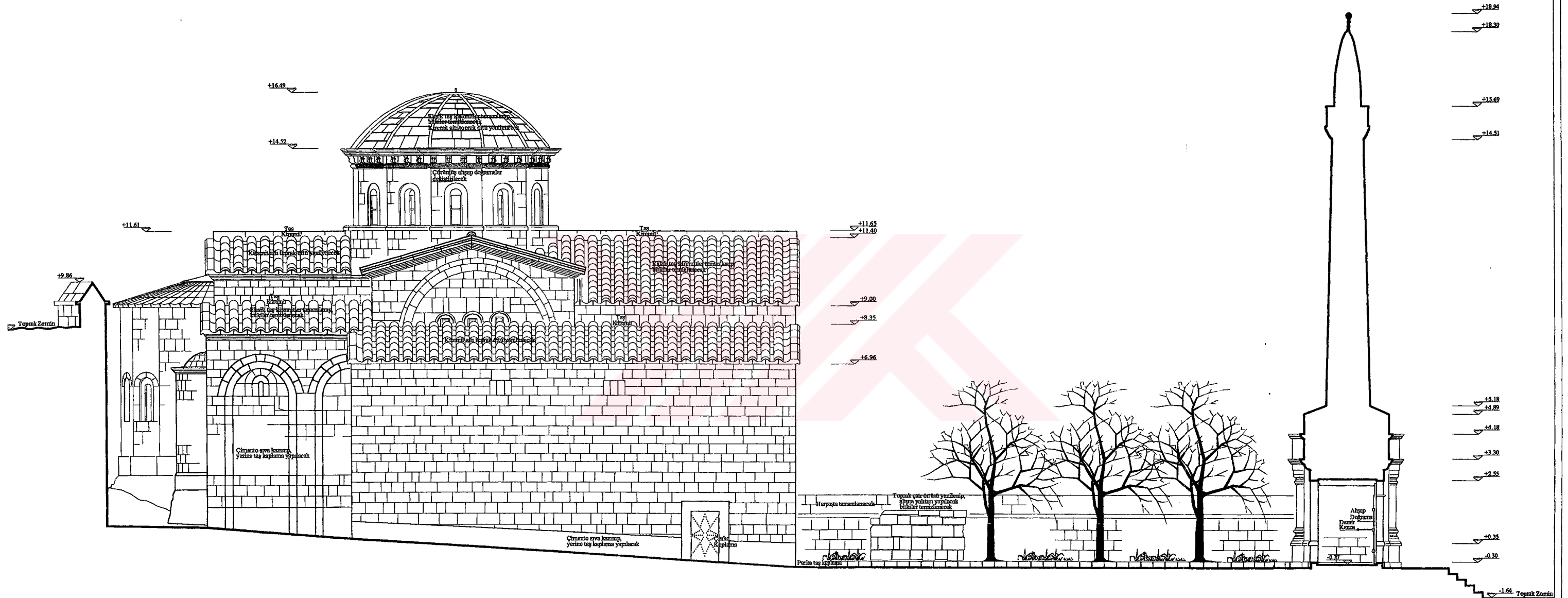

PAPAZ EVİ - Ö: 1/50
0 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70 75 80 85 90 95 100

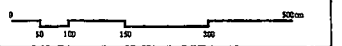

AVLU GİRİŞİ CEPHESİ - Ö:1/50

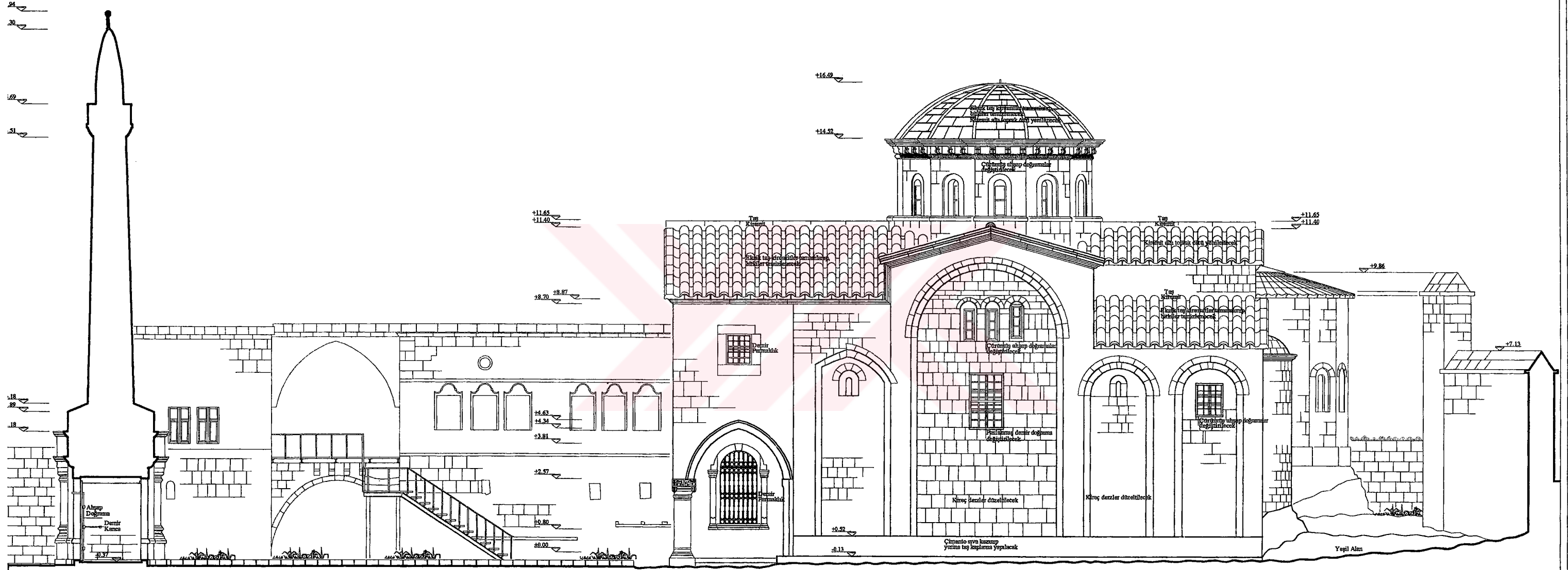

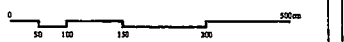
KUZEY CEPHESİ - Ö:1/50

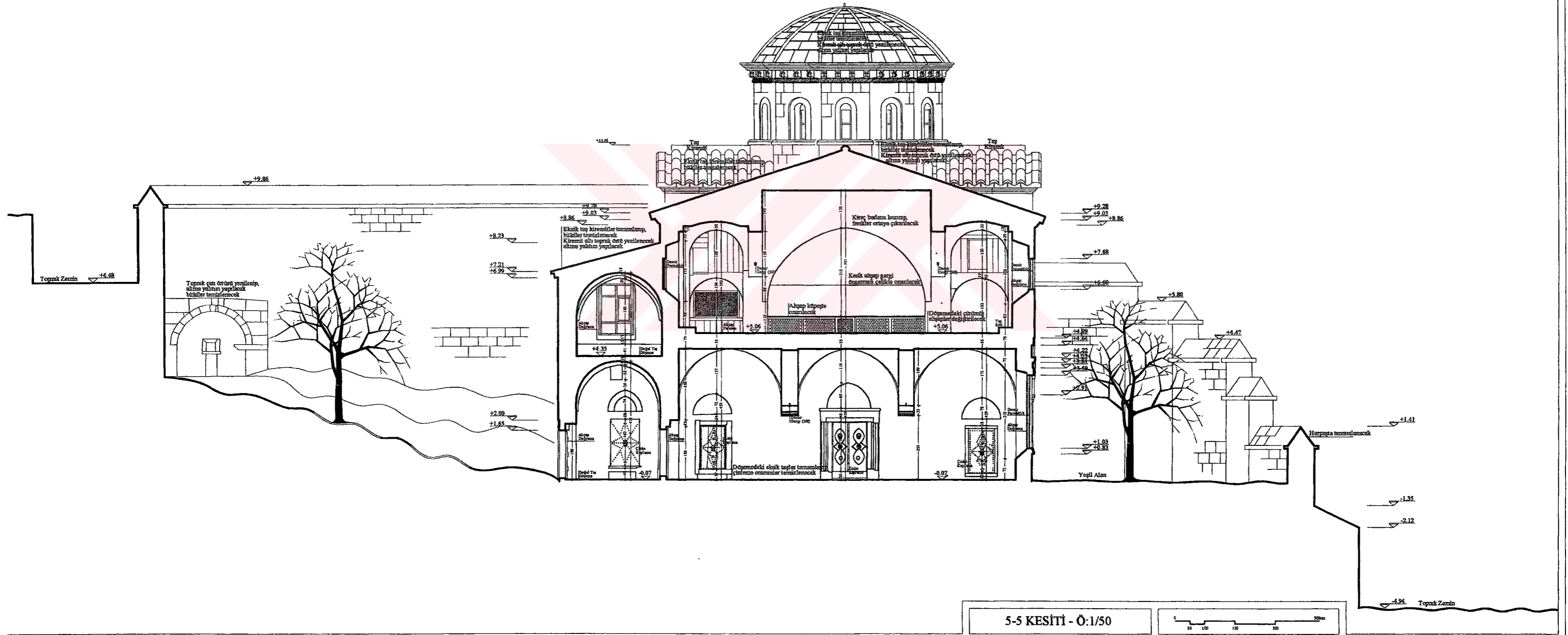

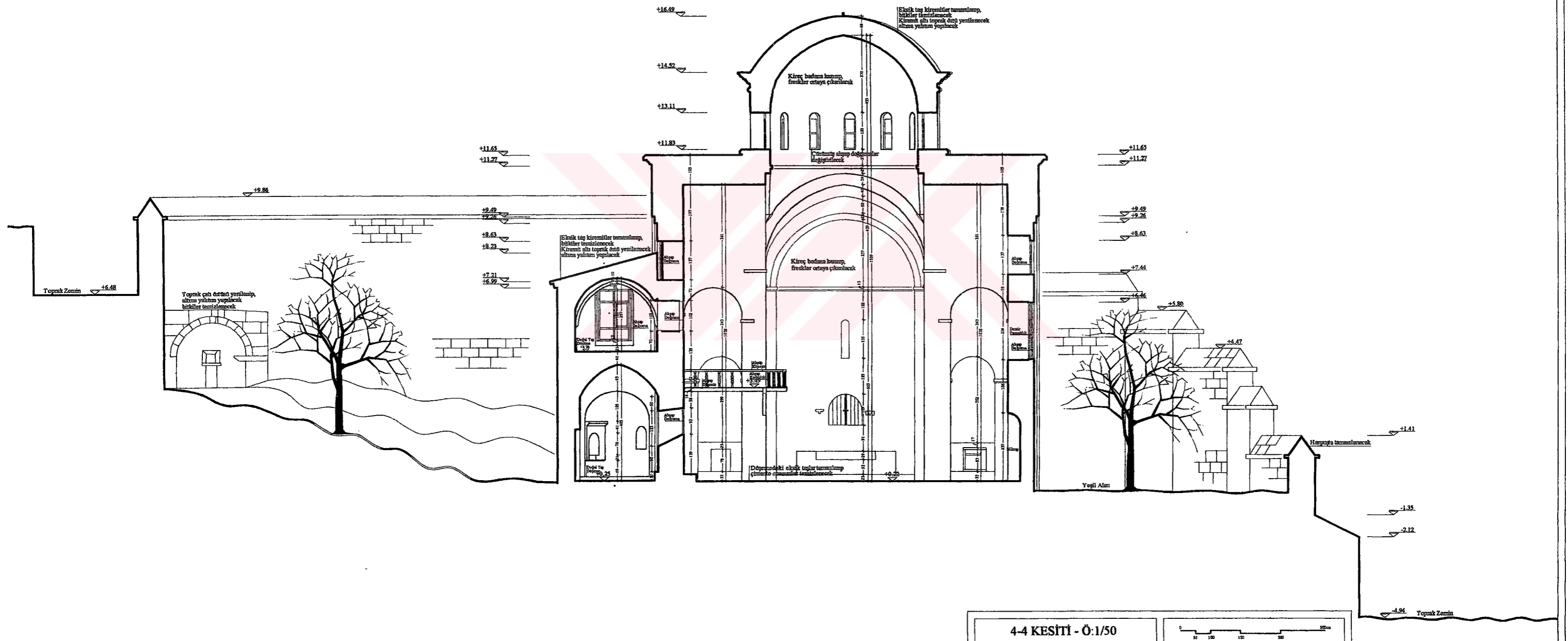
GÜNEY CEPHESİ - Ö:1/50

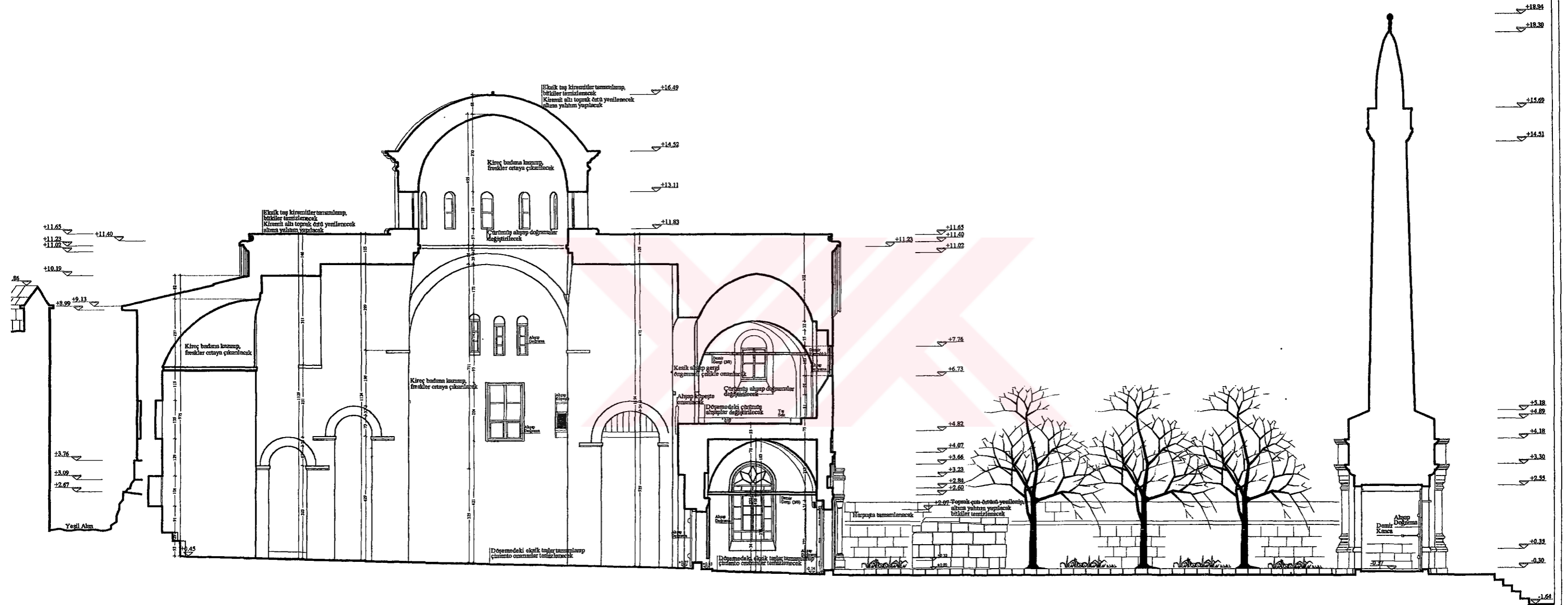

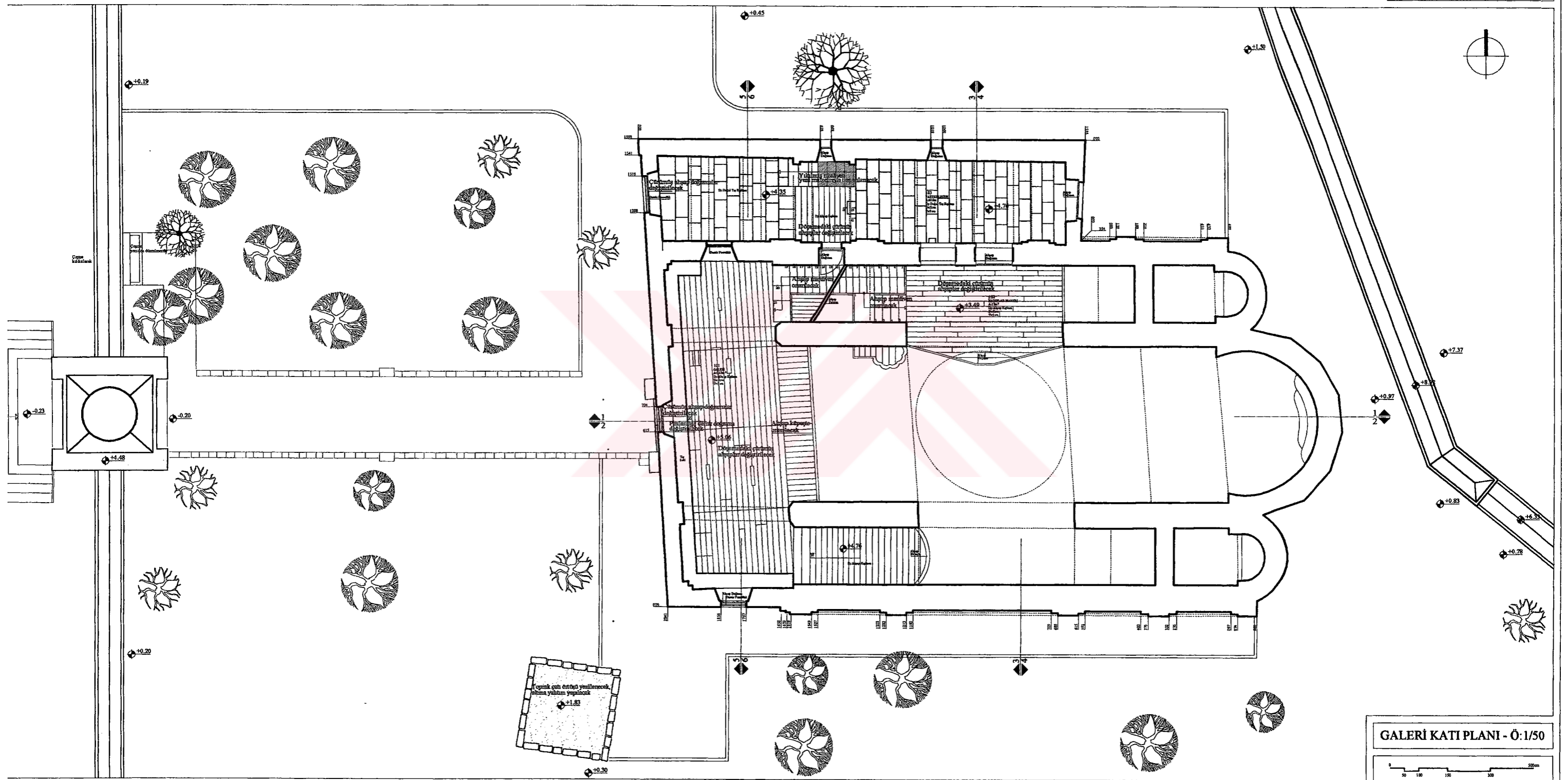

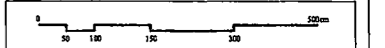

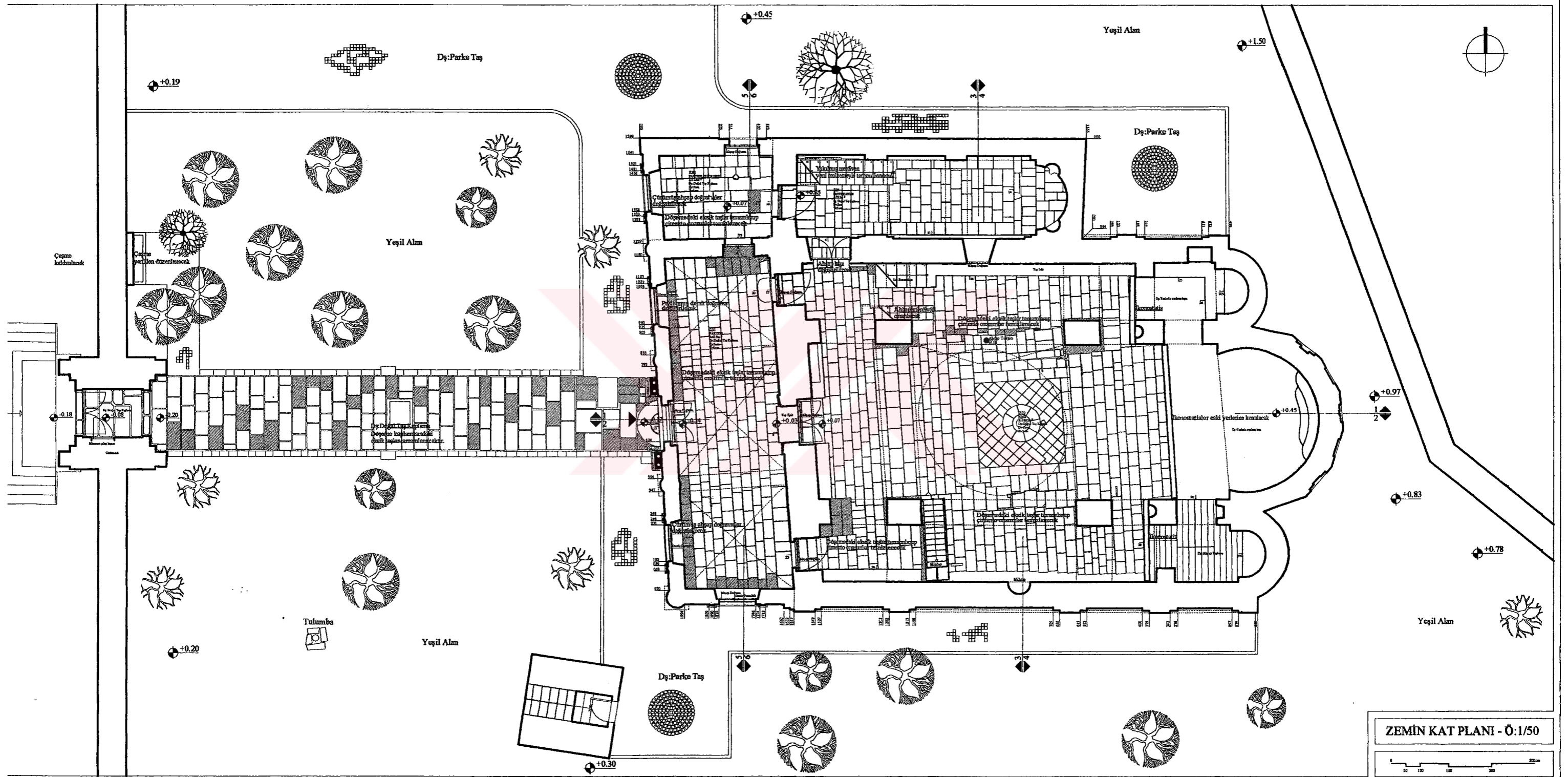
2-2 KESİTİ - Ö:1/50

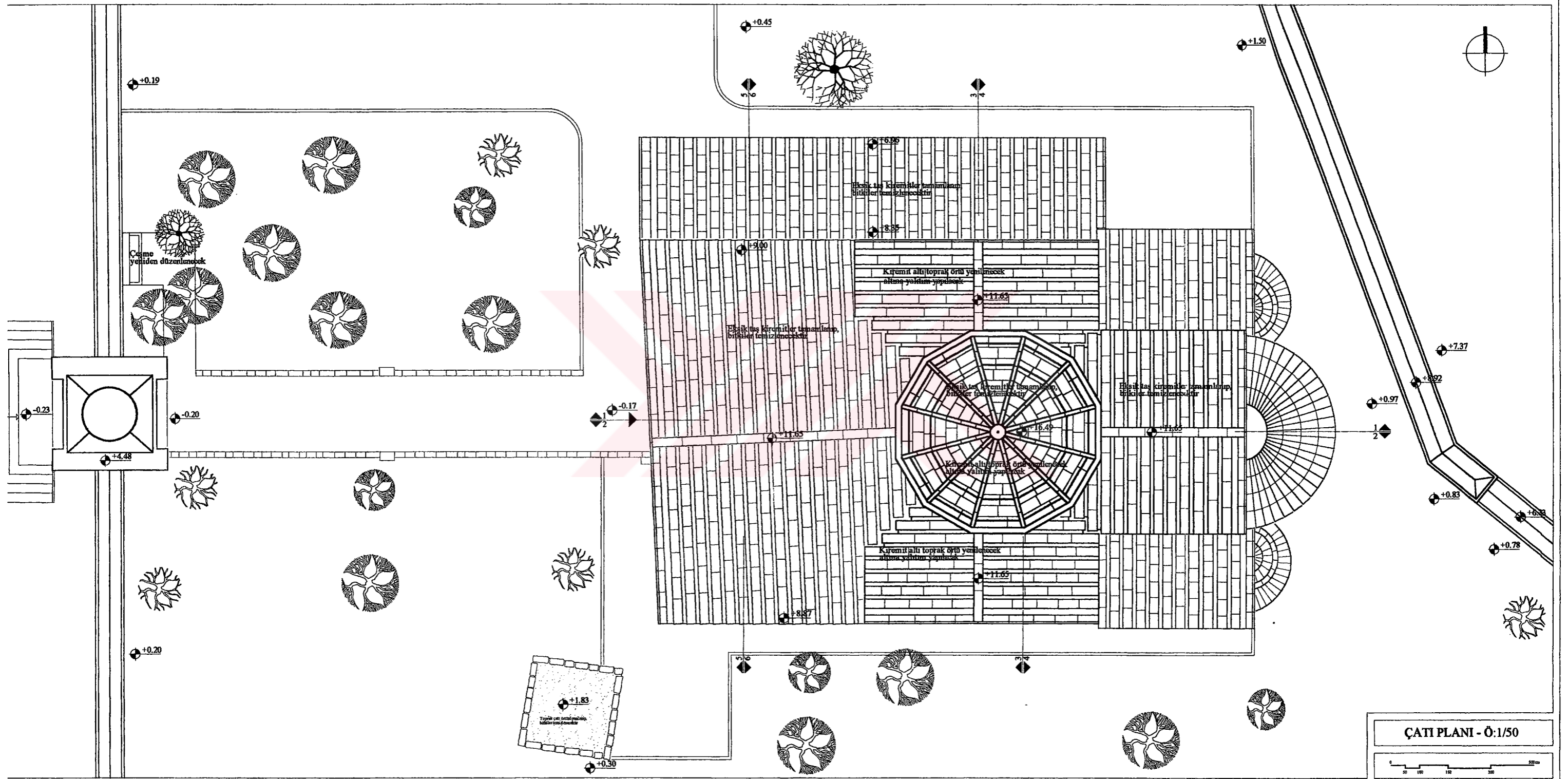

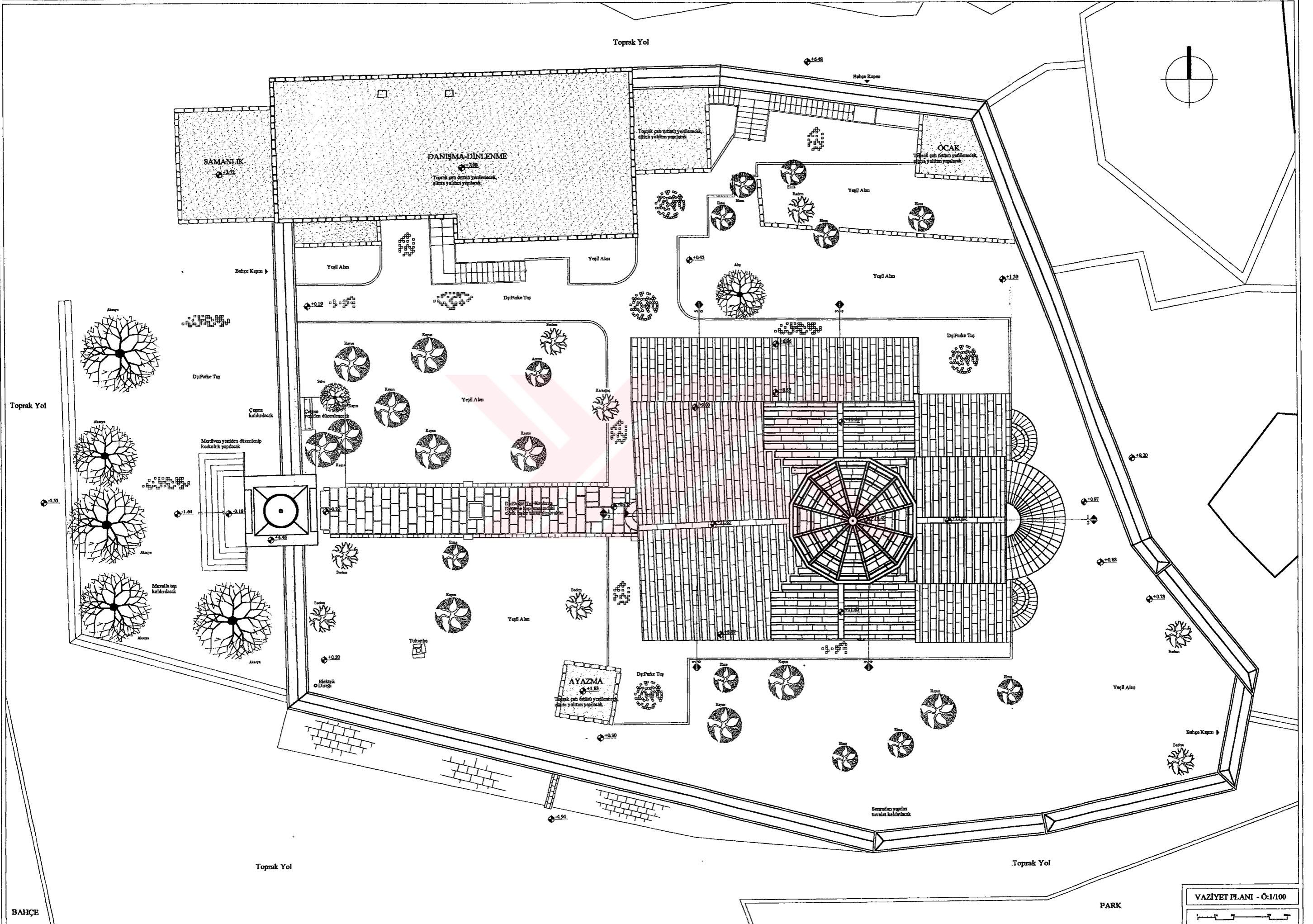

GALERİ KATI PLANI - Ö:1/50

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi	03.12.1975	
Doğum yeri	İstanbul	
Lise	1986-1994	Galatasaray Lisesi
Lisans	1994-1998	Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fak. Mimarlık Bölümü
Yüksek Lisans	1998-2001	Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Rölöve-Restorasyon Prog.

Çalıştığı kurumlar

1997	Ersöz Mimarlık
1998	Uslusoy İnşaat
1999-2000	Y.T.Ü. Döner Sermaye Çalışmaları
2001-Devam ediyor	YTÜ Mimarlık Fak. Restorasyon Anabilim Dalında Araştırma Görevlisi